

SEURAKUNNAN ELINTARVIKEAPU

Näkymätöntä kerjäämistä

Anna Hyytiäinen ja Päivi Malmivaara

Opinnäytetyö, syksy 2011

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakonisen sosiaalityön

suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK) + diakoni

TIIVISTELMÄ

Hyytiäinen, Anna & Malmivaara, Päivi. SEURAKUNNAN ELINTARVIKEAPU. Näkymätöntä kerjäämistä. Helsinki, syksy 2011, 89 s., 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakoni.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää elintarvikeavun merkitystä sitä hakeville ihmisille. Tavoitteena oli tutkia, miksi ihmiset elintarvikeapua hakevat sekä millaisia kokemuksia heillä sen hakemisesta on. Lähtökohtana opinnäytetyössä oli selvittää, kuinka välttämätöntä elintarvikeapu ihmiset on ja miksi ihmiset joutuvat turvautumaan elintarvikeapuun nykypäivän hyvinvointiyhteiskunnassa. Aihe oli ajankohtainen ja opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda esiin laajempaa näkökulmaa elintarvikeavun nykypäivästä.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus sisältäen kvantitatiivisen tutkimuksen aineksia. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla elintarvikeavun hakijoita Helsingin Myllypurossa kesällä 2011. Haastattelujen lisäksi tutkimusaineistoa kerättiin havainnoimalla. Haastatteluja tehtiin 29, ja haastateltavista naisia oli 16 ja miehiä 13. Haastateltavien keski-ikä oli 55 vuotta. Haastattelumenetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu. Kvalitatiivisen aineiston analysointi tehtiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä ja kvantitatiivinen osuus esitettiin suorina jakaumina.

Opinnäytetyön keskeisiksi tuloksiksi nousivat elintarvikeavun hakemisen sosiaalinen merkitys, avun välttämättömyys sekä avun hakijoiden vääryyden kokemukset. Tulokset osoittivat, että tarve elintarvikeavulle oli suuri ja se oli monelle ihmiselle välttämätön apu arjessa selviytymiseen. Valtaosa elintarvikeavun hakijoista eli vähimmäistoimeentuloturvan varassa. Syynä elintarvikeavun tarpeeseen oli se, että perusturva ei riittänyt kattamaan välttämättömiä elämisen kustannuksia ja menoja. Yli 75 prosenttia haastateltavista haki elintarvikeapua säännöllisesti ja suurin osa heistä haki sitä viikoittain. Tuloksista ilmeni, että elintarvikeapua hakevat ihmiset olivat pienituloisia kansalaisia, kuten eläkeläisiä ja työttömiä.

Elintarvikeavun sosiaalinen merkitys ilmeni usealla eri tavalla. Haastateltavat tapasivat elintarvikeajakelussa tuttujaan, tutustuivat uusiin ihmisiin ja saivat juttuseuraa. He saivat siellä myös vertaistukea ja joillekin elintarvikeapu oli ainoa syy lähteä pois kotoa. Vääryyden kokemukset liittyivät suurelta osin perusturvan pienuuteen sekä kokonaisuudessaan taloudellisen tuen saamisen vaikeuteen ja hitauteen. Haastateltavien pienituloisuus johtui nimenomaan perusetuuksien matalasta tasosta. Ihmiset joutuvat jonottamaan ilmaista ruokaa ja tyytymään niihin tuotteisiin, jotka eivät ole muille kelvanneet.

Asiasanat: köyhyys, diakonia, elintarvikeapu, perusturva, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Hyytiäinen, Anna and Malmivaara, Päivi

The Significance of Church Food Aid.

89 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the thesis was to examine how necessary the church food aid was to people needing it. Another aim was to examine what kind of experiences people had of it and why they had to apply for it. The theme of this thesis was topical and we wanted to focus on poverty and human difficulties in our society nowadays. At the same time, this thesis aimed at obtaining valuable information for the diaconia work of the Evangelical Lutheran Church of Finland.

The material of this thesis was collected by interviews with people who were at the food queues. The interviews were realized in Myllypuro in the summer 2011. We interviewed twenty-nine persons, aged 25-76, out of which 16 were females and 13 males. The method of this thesis was qualitative and quantitative. The data was analyzed using inductive content analysis.

The main result of this thesis was that church food aid was necessary for all people standing in the queue. Those persons were truly poor without enough money. This proves that income support was not sufficient to cope with in their daily lives. Additionally, people, receiving food aid from the church were mostly unemployed or retired. Over 75 percent of the interviewees applied for food aid regularly and most of them every week. The second main result of this thesis was the social importance of the food aid and people's experiences of injustice.

This may indicate that invisible begging occurs in Finland. Most Finns pay attention only to disturbing begging, but not to these people who are standing in line silent. It is inhuman that people have to queue for left-over food.

Keywords: food aid, diaconia, poverty, income support

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	HYVINVOINTIVALTION KÖYHYYSPOLITIikka.....	8
2.1	Hyvinvointivaltion lupaus.....	8
2.2	Köyhyyden määritelmiä.....	9
2.3	Vähimmäistoimeentuloturvan muodot.....	11
3	KIRKON KÖYHYYSPOLITIikka	15
3.1	Diakoniatyön periaatteet	15
3.2	Taloudellinen avustaminen diakoniatyön muotona	17
3.3	Ruoka-apu osana diakoniatyötä	17
3.4	Seurakuntien ruokapankkitoiminta.....	19
3.5	EU:n myöntämä ruoka-apu	21
4	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	22
5	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	27
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	29
6.1	Haastattelut.....	29
6.2	Havainnointi	30
7	AINEISTON ANALYSOINTIMENETELMÄT	33
7.1	Laadullisen tutkimuksen periaatteet.....	33
7.2	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	34
8	TUTKIMUSYMPÄRISTÖN KUVAUS	37
8.1	Herttoniemen seurakunta.....	37
8.2	Myllypuron elintarvikejakelu	37
9	TUTKIMUKSEN TULOKSET	42
9.1	Haastateltavien taustatiedot.....	42
9.2	Toimeentulon taso ja elintarvikeavun hakemisen kesto.....	43
9.3	Elintarvikeavun hakemiseen liittyviä tekijöitä	48
9.4	Muun avun tarve	52

9.5	Elintarvikeavun merkitys ja kokemukset sen hakemisesta.....	53
9.5.1	Sosiaalisuus	53
9.5.2	Kiitollisuus	54
9.5.3	Tarpeellisuus.....	55
9.5.4	Vääryyden kokemus.....	56
9.5.5	Hengellisyys - tutkimustulosten näkymätön kategoria	58
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	60
10.1	Elintarvikeavun välttämättömyys	60
10.2	Kokemuksia elintarvikeavun hakemisesta	62
10.3	Näkymätön näkyväksi.....	65
10.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	67
10.5	Haasteet sosiaalipolitiikalle ja arjen sosiaalityölle.....	69
10.6	Kirkon diakoniatyön haasteet.....	73
10.7	Jatkotutkimusaiheita	75
11	LOPUKSI	77
	LÄHTEET	80
	LIITE 1: Haastattelukysymykset	
	LIITE 2: Aineiston kategorisointi ja luokittelu	

1 JOHDANTO

Elintarvikeapua hakeviin ihmisiin kohdistuu yhteiskunnassamme paljon ennakkoluuloja ja -asenteita. Julkisessa keskustelussa heitä pidetään usein syrjäytyneinä ja päihdeongelmaisina ihmisinä, ja nähdään, että he ovat itse aiheuttaneet oman tilansa. Tätä käsitystä vahvistaa se, että mediassa aihetta käsitellään usein hyvin yksipuolisesti ja kärjistetystä näkökulmasta. Ajoittain julkisuudessa on ollut keskustelua myös siitä, että elintarvikeapua hyväksikäytettäisiin ja sitä hakisivat ihmiset, jotka eivät aidosti apua tarvitse. Tätä käsitystä on perusteltu muun muassa sillä, että apua haetaan siksi, että sen hakijoilla jäisi enemmän rahaa päihteisiin.

Valitsimme opinnäytetyömme aiheen, koska halusimme tutkia yhteiskunnan näkymätöntä osaa, niitä ihmisiä, joita ei aidosti haluta nähdä. Lähtökohtana opinnäytetyölle oli tarkastella elintarvikeapua sen hakijoiden näkökulmasta. Halusimme selvittää syitä siihen, miksi ihmiset joutuvat nykypäivänä turvautumaan elintarvikeapuun suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa.

Elintarvikeapua toteutetaan monin eri tavoin useissa maissa. Koska tutkimuksemme konteksti on kuitenkin suomalainen ja tutkimuskohteemme on tietty elintarvikejakelua tarjoava taho, keskitymme tarkastelemaan elintarvikejakelua sekä köyhyyttä ilmiönä erityisesti Helsingissä. Aiheen rajaaminen on välttämätöntä jo aineiston laajuuden vuoksi, ja rajaaminen mahdollistaa lisäksi aiheen syvällisemmän ja laadukkaamman tutkimisen. Keskittyminen suomalaisen sosiaalipalvelujärjestelmän tutkimiseen tukee myös omaa ammatillista kehittymistämme.

Opinnäytetyössämme tutkimme Herttoniemen seurakunnan toteuttaman elintarvikeavun merkitystä sitä hakeville ihmisille. Herttoniemen seurakunta on ylläpitänyt elintarvikejakelua Myllypurossa jo lähes 20 vuotta. Meitä kiinnosti tutkia, keitä nämä ihmiset oikeasti ovat ja kuulla heidän omia kokemuksiaan avun hakemisesta. Haastattelimme elintarvikeavun hakijoita Helsingin Myllypurossa

kesällä 2011 ja haastattelujen lisäksi keräsimme tutkimusaineistoa havainnoimalla.

Lähimmäisenrakkauden toteutus, vähäosaisista huolehtiminen ja köyhien auttaminen ovat aina olleet osa kristillisen kirkon perustehtävää. Diakoniatyössä tärkeimpinä avun kohteina ovat ne, joita kukaan muu ei auta. Diakoniatyön rooli on vahvistunut aina julkisen sektorin heikentyessä ja päinvastoin. Tämä ilmiö tapahtui Suomessa myös 1990-luvun laman jälkeen, jolloin evankelis-luterilainen kirkko profiloitui selkeimmin köyhien auttajana kuin koskaan aiemmin hyvinvointivaltion aikana.

Opinnäytetyömme yksi viitekehyksistä on köyhyys. Aihe on ajankohtainen yhteiskunnallisesta näkökulmasta, mikä ilmenee myös vuoden 2011 hallitusohjelmasta. Hallitusohjelmassa luvataan parantaa, vahvistaa ja kehittää päättäväisesti hyvinvointiyhteiskunnan perusrakenteita. Yhtenä keskeisenä painopistealueena linjataan köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen. Lisäksi hallitusohjelmassa luvataan uudistaa ja vahvistaa peruspalveluita, parantaa toimeentuloturvaa sekä panostaa sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien kuten mielenterveys- ja päihdeongelmien ennaltaehkäisyyn. (Hallitusohjelma 2011, 7.)

Köyhyys on haasteellinen ja monimuotoinen ilmiö ja sen poistamiseksi ei ole olemassa yhtä helppoa ratkaisua. Jotta pienituloisten ihmisten asema yhteiskunnassamme voisi parantua, se edellyttää asian avointa ja monipuolista tarkastelua ja köyhyyden tunnustamista. Jos leipäjonot piilotetaan ja avun tarve kielletään, asiat eivät koskaan muutu. Opinnäytetyömme tuo ajantasaista tietoa elintarvikeavun toteutumisesta ja pienituloisten ihmisten asemasta yhteiskunnassamme. Haluamme saada opinnäytetyöllämme elintarvikeapua hakevien ihmisten äänen kuuluville sekä tuoda esiin laajempaa näkökulmaa elintarvikeavun tämän hetkisestä tilanteesta. Uskomme opinnäytetyömme tuovan arvokasta informaatiota myös Herttoniemen seurakunnalle heidän toiminnastaan.

2 HYVINVOINTIVALTION KÖYHYYSPOLITIikka

2.1 Hyvinvointivaltion lupaus

Suomen perustuslaissa (731/1999) turvataan jokaiselle kansalaiselle oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon silloinkin, kun kansalaisen omat tulot eivät siihen riitä tai taloutta kohtaa riskitilanne, esimerkiksi työttömyys. Välttämätön toimeentulo ja huolenpito merkitsevät sitä, että jokaisella on oltava paikka missä asua, ruokaa ja mahdollisuus sairauden hoitoon. Tämä mahdollistuu julkisen sektorin tarjoamilla palveluilla ja tulonsiirroilla. (Lehtinen, Varjonen, Raijas, Aalto & Pakoma 2010, 1.)

Suomi toteuttaa muiden pohjoismaiden tavoin universaalista sosiaalipolitiikkaa, jonka mukaan perustoimeentulon turva sekä hyvinvointipalvelut kuuluvat kaikille kansalaisille. Hyvinvointivaltion mallissa kaikki kansalaiset on vakuutettu sosiaalisten riskien varalta. Mallin tavoitteena on taata tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden nimissä riittävä elintaso jokaiselle kansalaiselle eikä vain turvata minimitoimeentuloa ja lieventää luokkien välistä vastakkainasettelua. Hyvinvointivaltiossa lakien ja säädösten perusteina ovat kansalaisten tasa-arvoisten mahdollisuuksien ja oikeudenmukaisuuden periaatteet sekä ajatus siitä, että julkisella vallalla on vastuu kansalaisten hyvinvoinnista. Universalismi yksin ei kuitenkaan ole riittävä silloin, kun tavoitteena on kaikkia kansalaisia oikeudenmukaisesti kohteleva sosiaaliturva. Universalit etuudet sekä palvelut ovat toki välttämättömiä, mutta niiden lisäksi on huomioitava ihmisten erilaiset elämäntilanteet, tarpeet ja vaihtelevat elämäntilanteet. (Niemi 2006, 61–63.)

Myös vuoden 2011 hallitusohjelman mukaan pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysperusedellytyksiä ovat hyvinvoinvat kansalaiset, koulutus, korkea työllisyysaste, riittävä toimeentuloturva sekä kattavat sosiaali- ja terveystalvet. Hallitusohjelmassa todetaan työn olevan parasta sosiaaliturvaa ja että toimeentulo tulisi hankkia ensisijaisesti tekemällä työtä. Kuitenkaan kaikki eivät kykene työn tekemiseen, esimerkiksi korkean iän, sairauden, työttömyyden, vamman, opiskelun, kuntoutuksen, lapsen hoidon tai

muun inhimillisen syyn takia. Tämän vuoksi tarvitaan kunnollinen perusturva, jonka tulee mahdollistaa riittävä toimeentulo ja elintaso kaikille. (Hallitusohjelma 2011, 55.)

2.2 Köyhyyden määritelmiä

Suomessa taloudellinen kasvu jakautui epätasaisesti 1990 -luvun jälkipuoliskolta alkaen kasvattaen tuloeroja ensimmäistä kertaa toisen maailmasodan jälkeen. Tämän seurauksena Suomessa alettiin keskustella köyhyydestä ja suhteellinen köyhyys yleistyi Suomessa. (Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 117.) Kangas ja Ritakallion (2008) mukaan köyhyys on hyvin monisyinen ilmiö ja teollistuneissa yhteiskunnissa köyhyyttä tarkastellaankin usein juuri suhteellisen köyhyyshmääritelmän kautta. Tästä lähtökohdasta katsottuna köyhyydessä on kyse taloudellisten resurssien puutteesta johtuvasta sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuudesta. Tämä merkitsee sitä, että ihmisellä ei ole resursseja elää yhteiskunnassa enemmistön tavoin. Ihmisellä tulisi kuitenkin olla edellytykset sosiaaliselle toimintakyvylle sekä mahdollisuus elää ja kuluttaa siten, kuin yhteiskunnan laatuvaatimukset määrittävät. Köyhyyden poistaminen ei siis ole ainoastaan fyysisen toimintakyvyn, asunnon, ravitsemuksen ja terveyden turvaamista. (Kangas & Ritakallio 2008, 3, 16.)

Suhteellisen köyhyyshmääritelmän mukaan köyhiä ovat ne ihmiset, joiden kotitalouskohtaiset nettotulot jäävät alle 60 prosentin väestön mediaani- eli keskitulosta (Helin ym. 2010, 117). Vuonna 2009 pienituloisuuden raja-arvo, eli 60 prosenttia mediaanitulosta, yhden hengen kotitaloudessa oli noin 14 200 euroa vuodessa (Suomen virallinen tilasto 2011). Suhteellisen köyhyyshmääritelmän lisäksi köyhyyttä voidaan mitata myös subjektiivisella ja absoluuttisella mittarilla. Subjektiivisessa mittarissa tarkastellaan sitä, miten ihmiset kokevat toimeentulonsa. Absoluuttinen köyhyys puolestaan tarkoittaa äärimmäistä tilannetta, jossa inhimilliset perustarpeet, kuten ravinto, suoja ja terveys ovat uhattuina. (Helin ym. 2010, 117.) Absoluuttinen köyhyys määritellään asettamalla tietty rahamäärä köyhyysrajaksi, jonka alle jäävät luokitellaan köyhiksi. Absoluuttisen köyhyyshmääritelmän taustalla on näkemys siitä, että on olemassa tietty tulojen mi-

nimimäärä, jolla ihmisen fyysiset elinehdot voidaan juuri ja juuri turvata. Arkielämässä köyhyys määritelläänkin yleensä juuri rahan puutteena. Absoluuttinen köyhyysmääritelmä on kuitenkin suhteellinen ja siihen on vaikea vetää ehdottomia rajoja. Väistämättä törmätään myös kysymykseen siitä, kenellä on oikeus määritellä absoluuttinen köyhyysraja. Useiden kansainvälisten järjestöjen määrittelemä köyhyysraja, yhdestä kahteen dollariin päivässä, on mielivaltainen mitta, joka muuttuu nopeasti tulotason muuttuessa. Yhteenvedona Kangas ja Ritakallio toteavat, että köyhyys ei ole mitä tahansa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta vaan taloudellisten resurssien puutteen aiheuttamaa syrjäytymistä. Köyhyys ilmenee arkielämässä jatkuvana rajoittuneisuutena ja se näkyy tyypillisesti ruokaan, vaatteisiin, liikkumiseen ja vapaa-aikaan liittyvissä päätöksissä. (Kangas & Ritakallio 2008, 3, 16.)

Heikkilän, Hännisen ja Karjalaisen (1994) mukaan ihmiset saattavat ajautua köyhyteen monista syistä. Syinä voivat olla yksinkertaisesti sietämättömän pienet tulot tai totutun tulotason nopea lasku, joka useimmiten johtuu työttömyydestä. Perinteinen pienituloisuuteen liittyvä köyhyys testaa yhteiskunnan perusturvan tason riittävyttä, kun taas työttömyydestä ja velkaantumisesta äkillisesti syntynyt köyhyys testaa sosiaaliturvan rakennetta toisella tapaa. Yllättäen työttömiksi joutuneet tai konkurssiin ajautuneet yrittäjät ovat vaikeassa tilanteessa myös siksi, että heillä saattaa olla myös asuntolainaa tai muita velkoja, joita toimeentuloturva ei huomioi. Tästä johtuen merkittävä osa heistä ei asioi lainkaan sosiaalitoimistossa, vaan he turvautuvat mahdollisimman pitkälti muihin apulähteisiin. (Heikkilä, Hänninen & Karjalainen 1994, 111.)

Simpura ja Kauppinen (2009) kirjoittavat uudenlaisesta köyhyyden suuntauksesta. Monissa Euroopan maissa köyhyys alkoi painottua kaupunkeihin vasta toisen maailmansodan jälkeen ja ”perinteisen” köyhyyden rinnalle tuli uuden tyyppistä köyhyyttä, jota voidaan kutsua kaupunkiköyhyydeksi. Työmarkkinoiden lisääntynyt epävarmuus, yhteisöllisyyden heikkeneminen ja perherakenteiden muuttuminen ovat aiheuttaneet ihmisille aiempaa suuremman riskin ajautua köyhyteen elämänkaarensa eri vaiheissa. Hyvinvointivaltiot eivät kykene vastaamaan työn ja ydinperheen ulkopuolella elävien ihmisten ongelmiin. Pienitu-

loisten ihmisten tilannetta vaikeuttaa myös kaupunkien korkeammat elinkustannukset ja edullisten asuntojen vähyys. (Simpura & Kauppinen 2009, 17–18.)

2.3 Vähimmäistoimeentuloturvan muodot

Kansainvälinen ihmisoikeuksien julistus määrittelee ylätasoa sille, mitä perusturvan pitäisi sisältää. Sen mukaan ihmisillä on oikeus inhimillisten perustarpeiden tyydyttämiseen, joita ovat esimerkiksi tarve ruokaan, juomaan, suojaan ja hygieniaan, ja näiden tarpeiden tyydyttämättä jättäminen voi estää ihmisen hengissä pysymisen. (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, United Nations Human Rights 2011.)

Suomen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluu perustoimeentulon turvaavia sosiaalietuuksia, erilaisia sosiaali- ja terveystalvueluita sekä asumisen turvaamista eri toimenpitein. Vähimmäistoimeentuloturvan tarkoituksena on turvata ihmisen toimeentulo ansiotuloista riippumatta, ja se voidaan jakaa ensisijaiseen ja viimesijaiseen toimeentuloturvaan. Ensisijaisia etuuksia ovat syyperusteiset etuudet, jotka vastaavat työttömyyden, työkyvyttömyyden, vanhuuden, perheen huoltajan kuoleman ja lapsen syntymän aiheuttamiin toimeentuloriskeihin. Viimesijaisia eli tarveharkintaan perustuvia toimeentuloturvan muotoja ovat esimerkiksi yleinen asumistuki, työmarkkinatuki ja toimeentulotuki. (Juntunen 2006b, 63.)

Vähimmäistoimeentuloturvan yksi muoto on toimeentulotuki. Koska toimeentulotuen tarve määritellään välttämättömien menojen ja tulojen erotuksena, voidaan toimeentulotuen saajien määrä nähdä tietynlaisena köyhyysmittarina. (Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 117.) Köyhyyden lisääntymistä Suomessa kuvastaa toimeentulotukiasiakkaiden kasvanut köyhyys. Vuonna 1995 toimeentulotuen saajista 30 prosenttia jäi köyhyysrajan alapuolelle, mutta vuonna 2005 sen alle jäi jo yli 80 prosenttia. Suunta on jatkanut kasvuaan läpi koko 2000 luvun ja vuonna 2008 lähes 90 prosenttia toimeentulotuen asiakkaista luokiteltiin köyhiksi. (Kangas & Ritakallio 2008, 21.)

Siiki (2008) toteaa, että monet tulot ja etuudet kuten ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha, sairauspäiväraha ja asumistuki saattavat nostaa tulot toimeentulotuen normien yli. Tämä tekee köyhyysrajojen määrittelyn ongelmalliseksi, sillä köyhyysrajan yläpuolella voi olla paljon ihmisiä, joiden tulot ylittävät köyhyysrajan vain niukasti. Ihminen voi siis olla köyhä, vaikka köyhyysrajan määrittämät tulot ylittyisivätkin. (Siiki 2008, 134–135.)

Vaikka Suomen perustuslaissa turvataan kaikille kansalaisille oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, laissa ei kuitenkaan määritellä, minkä tasoinen riittävä toimeentulo on, eikä siinä aseteta tarkkoja euromääriä esimerkiksi toimeentulotuelle tai peruspäivärahalle. Toimeentulotuen tulisi kuitenkin mahdollistaa sosiaalisesti hyväksyttävä, lähellä valtaväestön keskimääräistä elintasoja oleva elämä. Tämän määrittelyn tekeminen on käytännössä vaikeaa, sillä keskimääräinen elintaso muuttuu ajassa ja välttämättömien hyödykkeiden määrittely on aina sidonnainen kulttuuriin, ympäristöön ja tilanteisiin. Tämän päivän kulutusyhteiskunnassa hyvinvoinnin saavuttamiseen liittyy kuitenkin hyvin keskeisesti erilaisten hyödykkeiden hankkiminen. (Lehtinen ym. 2010, 1, 5.)

Kuluttajatutkimuskeskus selvitti vuonna 2010, millainen on se kulutustaso, jolla ihminen tulee toimeen ja kokee voivansa osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä tavaroita ja palveluita elämiseen tarvitaan, miten paljon ja minkä laatuista ne ovat sekä mitä ne maksavat. Tarpeellisten hyödykkeiden kuvaamiseksi rakennettiin erilaisille kotitalouksille kohtuullisen minimin viitebudjetit, jotka osoittivat, kuinka paljon rahaa tarvitaan välttämättömien tavaroiden ja palveluiden kulutukseen ja arjen sujumiseen. Viitebudjetteihin laskettiin kulutusmenoryhminä ruoka- ja vaatemenot, kodin tavarat ja laitteet, informaatio, vapaa-aika, terveys, hygienia, asuminen ja liikkuminen. Viitebudjetit tuottivat kaikille kotitaloustyypeille korkeammat kulutusmenot kuin mitä toimeentulotuen suuruus on. Toimeentulotuki ilmaisee rahamäärän, jolla henkilön on tultava toimeen, kun taas viitebudjetti kuvaa kohtuullisen minimin mukaisen kulutuksen sisällön. Tämän kaltaista viitebudjettia voisi hyödyntää määrittäessä toimeentulotuen suuruutta poliittisella tasolla. (Lehtinen ym. 2010, 11, 50, 56.)

Toimeentulotuen myöntäminen perustuu toimeentulotukilakiin (1412/1997). Se on viimeinen toimeentuloturvan muoto silloin, kun yksilön tai perheen tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin. Ennen toimeentulotuen myöntämistä selvitetään yksilön mahdollisuudet muihin tuloihin, sillä jokaisella on velvollisuus kykynsä mukaan huolehtia elatuksestaan itse. Toimeentulotuki on tarveharkintainen etuus, joka myönnetään yleensä kuukaudeksi kerrallaan.

Toimeentulotuki rakentuu perustoimeentulotuesta sekä täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta. Toimeentulotukea myönnettäessä lasketaan yhteen kaikki yksilön tai perheen käytettävissä olevat tulot ja varat. Näistä tuloista vähennetään yksilön tai perheen ruokaan ja muihin perusmenoihin varattu summa, jota kutsutaan toimeentulotuen perusosaksi. Perusosalla yksilön tulee siten maksaa ruokamenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, vaatemenot, henkilökohtaisen hygieniaan ja kodin siivoukseen liittyvät menot, paikallisliikenteen maksut, lehtitilaukset, televisioluvan ja puhelinkulut sekä pienet virkistys ja -harrastusmenot. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2011.)

Perusosan lisäksi toimeentulotukea voidaan myöntää myös muihin perusmenoihin kuten kohtuullisiin asumiskuluihin (vuokra, vesi, lämmitys, sähkö, asuntolainan korko, yhtiövästike), suurempiin terveydenhuollon menoihin, kotivakuutusmaksuihin sekä silmälaseihin ja välttämättömiin työmatkamenoihin. Harkinnan perusteella voidaan myöntää myös täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Niitä voidaan myöntää esimerkiksi lasten päivähoidon maksuihin, muihin kuin perusmenoina hyväksyttäviin asumismenoihin sekä henkilön tai perheen erityisolosta aiheutuviin menoihin. Toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa enintään 20 prosentilla, jos henkilö on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt tarjotusta työstä tai muusta työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä tai jos ammatillista koulusta vailla oleva 18–25 -vuotias henkilö on keskeyttänyt koulutuksen tai kieltäytynyt siitä. Toistuvasti kieltäytyvältä perusosaa voidaan alentaa enintään 40 prosentilla. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2011.)

Suomessa toimeentulotukea saavien kotitalouksien ja henkilöiden määrä väheni koko 2000-luvun alun, mutta kääntyi vuonna 2009 uudelleen kasvuun palaten siten vuoden 2005 tasolle. Vuonna 2009 toimeentulotukea myönnettiin yhteen-

sä 377 688 henkilölle, jolloin Suomen väestöstä 7,1 prosenttia sai toimeentulotukea. (THL 2009.) Helsingissä vuonna 2009 toimeentulotuen saajia oli yhteensä 59 062. (Helsingin kaupunki, tietokeskus 2010, 152).

Toimeentulotukiasiakkaiden määrän lisääntyminen heijastaa työttömyyden kehitystä vuosina 2008–2009, jolloin Suomen talous kohtasi taloudellisen taantumaa. Taantumaa myötä uusien asiakkaiden määrä toimeentulotuen asiakaskunnassa lisääntyi yli 40 prosenttia. Vuodesta 2005 lähtien toimeentulotuen menot ovat lisääntyneet reaalisesti 30 prosenttia, mikä kertoo toimeentulotuen muodostuneen sen saajille yhä pitkäaikaisemmaksi tukimuodoksi. (THL 2009.)

Yksin asuvan ja yksinhuoltajan perusosan määrä vuonna 2011 on 419,11 euroa kuukaudessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010). Vuoden 2011 hallitusohjelmassa luvataan korottaa toimeentulotuen perusosaa kuudella prosentilla sekä kohdentaa 5 miljoonaa euroa yksinhuoltajien toimeentulotuen korottamiseen vuonna 2012. Lisäksi hallitusohjelmassa luvataan parantaa yleistä asumistukea sekä korottaa työttömyysturvan peruspäivärahaa 100 eurolla kuukaudessa vuoden 2012 alusta alkaen. (Hallitusohjelma 2011, 55.)

3 KIRKON KÖYHYYSPOLITIIKKA

3.1 Diakoniatyön periaatteet

Vähäosaisista huolehtiminen ja köyhien auttaminen on ollut osa kristillisen kirkon perustehtävää sen syntyajoista lähtien. Esikuvina on ollut lähimmäisenrakkaus sekä laupeuden harjoittamisen perinne, ja kirkko on nähty jo varhain köyhien kirkkona. Diakonin virka perustettiin toisella vuosisadalla piispan viran rinnalle ja tuolloin diakonin tehtävänä oli huolehtia köyhäinhoidosta, seurakunnan omaisuudesta sekä jumalanpalvelustehtävistä. Kirkkojärjestys (KJ 6:9) edellyttää nykypäivänäkin, että jokaisessa seurakunnassa tulee olla vähintään yksi diakonian virka. (Mäkinen 2002, 11–12.)

Kirkkolain (1054/1993) mukaan yksi kirkon tärkeimmistä tehtävistä on lähimmäisenrakkauden toteutus. Diakoniatyön tarkoituksena on avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Diakoniatyön tavoitteena on palvella ihmistä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Lähtökohdana kaikessa auttamisessa on antaa asiakkaalle mahdollisuus tulla kuulluksi. Kokemus siitä, että toinen ihminen kuulee, on kiinnostunut ja haluaa auttaa, antaa asiakkaalle toivoa. Diakonin keskeisiin tehtäviin kuuluu ihmisarvon säilyttäminen, tunnustaminen ja puolustaminen. (Lappalainen 1997, 196–198.)

Kristillisellä kirkolla on useita erilaisia keinoja ja työmuotoja, joilla se yrittää kohentaa heikompiensaisten ja köyhien ihmisten elämää. Osa niistä on konkreettisia toimia, ihmisten auttamista, ja osa puolestaan epäsuoraa toimintaa. Epäsuoralla toiminnalla kirkko pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin ja asenteisiin köyhyyttä vastaan. Kaikissa Euroopan maissa kristillinen kirkko osallistuu taisteluun köyhyyttä vastaan, mikä onkin oleellinen osa koko kirkon olemusta. Kuitenkin yhteiskuntien muuttuessa ja köyhyyden monimuotoistuessa myös kirkko on joutunut laajentamaan näkökulmaansa ja etsimään uusia toimintatapoja vanhojen perinteidensä ja tapojensa rinnalle. Tämä on merkinnyt kirkon roolin uudistumista ja samalla kirkko on tehnyt näkyvämmäksi omaa ydintehtäväänsä. (Noordegraaf & Volz 2004, 283.)

Kirkolla ja diakoniatyöllä ei ole kuitenkaan patenttiratkaisua yhteiskunnan haasteiden, kuten köyhyyden tai työttömyyden poistamiseksi. Diakoniatyö voi kuitenkin varmistaa, että heikompiensaisten ahdinko ei unohdu tai jää piiloon. Keinoina tähän, diakoniatyöllä on yhteistyön tekeminen muiden avun tarjoajien kanssa sekä diakoniatyön oman tietotaidon ja kokemuksen hyödyntäminen ratkaisuja etsittäessä. (Scheer 2004, 60.)

Diakoniatyö painottui Suomessa ennen lamaa sielunhoitoon ja ryhmätoimintaan, eikä hyvinvointivaltion hyvinä vuosina taloudelliselle avustamiselle tai ruoka-avulle juuri ollut tarvetta. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 115.) Grönlund ja Hiilamo (2006a) toteavat, että diakoniatyön merkitys on vahvistunut aina julkisen sektorin heikentyessä ja päinvastoin. Tämä ilmiö tapahtui Suomessa myös 1990-luvun laman jälkeen, jolloin evankelis-luterilainen kirkko profiloitui selkeimmin köyhien auttajana kuin koskaan aiemmin hyvinvointivaltion aikana. (Grönlund & Hiilamo 2006a, 12.) Laman jälkeen diakoniatyön painopiste siirtyi ikäihmisistä työkäisiin, joiden perusturva oli kärsinyt työttömyyden seurauksena. Diakoniatyön työmuodot vaihtuivat kotikäynneistä vastaanotoilla tapahtuvaan työhön, ja taloudellisesta avustamisesta, kuten ruoka-avusta, tuli yhä oleellisempi osa diakoniatyötä. (Grönlund & Hiilamo 2006a, 12.)

Diakoniatyön kenttä on laaja, ja siihen kuuluu monia eri toimintamuotoja, jotka ovat muuttuneet yhteiskunnan tilanteiden mukaan. Diakoniatyön toimintamuotoja ovat esimerkiksi ryhmät, retket ja leirit, yhteisvastuukeräykset sekä yhteistyö eri tahojen kanssa. Taloudellinen avustaminen, ruokapankit, työttömien ruokailut ja velkaneuvonta ovat myös nykypäivänä oleellinen osa diakoniatyön arkea. Syitä avun hakemiseen diakoniatyöntekijöiden vastaanotolta on monia, kuten taloudelliset syyt, mielenterveysongelmat ja ihmisten kohtaamat erilaiset kriisit. Asiakaskontaktit tapahtuvat vastaanotoilla ja kodeissa, mutta myös puhelimen tai sähköpostin välityksellä. (Lappalainen 1997, 196–198, Sainio 2010.)

3.2 Taloudellinen avustaminen diakoniatyön muotona

Grönlundin ja Hiilamon (2006b) mukaan diakoniatyö tarjoaa yhteiskunnallisen näkökulman viimesijaisen toimeentuloturvajärjestelmän aukkoihin. Diakoniatyön taloudellisen avun lähtökohtana on se, että asiakas on saanut kaikki yhteiskunnalliset tuet ennen seurakunnan avustuksen saamista. Diakoniatyöntekijöiltä tämä edellyttää perehtymistä asiakkaan oikeuksiin saada lakisääteistä sosiaaliturvaa. Erona kuntien sosiaalityöhön diakoniatyöhön sisältyy aina asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen ja elämäntilanteen kartoitus. Diakoniatyön yhteiskunnallinen rooli voidaan nähdä siten, että diakoniatyön asiakkaat ovat pudonneet muiden turvaverkkojen läpi ja kirkon diakoniatyö on ”viimeinen luukku”, josta apua on mahdollisuus saada. (Grönlund & Hiilamo 2006b, 33.)

Seurakuntadiakonian tavoitteena on avun ja tuen kohdistaminen ihmisille kaikilla heidän elämänalueillaan. Diakoniatyön avun ja tuen muotoja ovat hengellinen, henkinen, fyysinen ja taloudellinen tuki. Diakoniatyön taloudellinen tuki on pääsääntöisesti kertaluontoista avustamista elämän kriisitilanteissa ja sen katsotaan olevan viimesijainen avustamuoto. Diakoniatyön taloudellisessa avussa huomioidaan ihmisen yksilöllinen tilanne, eikä avun saamisen perusteena ole seurakunnan jäsenyys vaan yksilöllinen tarve. Taloudellisen avustamisen muotoja ovat myös pienehköjen osto-osoitusten ja maksusitoumusten antaminen. Näiden lisäksi ruoka-avustukset ovat merkittävä avustusmuoto. (Juntunen 2006b, 59–61; Juntunen 2006a, 154.)

3.3 Ruoka-apu osana diakoniatyötä

Suomen evankelisluterilainen kirkko on yksi merkittävimpiä ruoka-apua jakavista tahoista Suomessa (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 117). Muita ruoka-apua tarjoavia tahoja ovat muun muassa Suomen Punainen Risti, työttömien yhdistykset, Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä Pelastusarmeija (Hänninen, Karjalainen, Lehtelä & Silvasti 2008, 8). Suomessa on käytetty ruokapankki käsitettä yleiskäsitteenä hyvin erilaisille aineellisen avun muodoille. Ruokapankki liitetään yleisessä keskustelussa useimmiten ilmaisia elintarvikkeita jakaviin toimi-

joihin, kun taas Suomen evankelisluterilaisen kirkon ruokapankit ovat osa seurakuntien diakoniatyötä. (Hänninen, Karjalainen, Lehtelä & Silvasti 2008, 7–8.)

Pääkaupunkiseudun ilmaista ruokaa jakavat järjestöt voivat saada taloudellista tukea kunnilta, seurakunnilta sekä yksityisiltä henkilöiltä että yrityksiltä (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 9, 11). Helsingin sosiaalilautakunta myönsi järjestöavustuksia vuonna 2010 Pelastusarmeijalle 13 000 euroa ja Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:lle 18 000 euroa. Vuonna 2011 Pelastusarmeijalle myönnettiin avustusta 20 000 euroa, mutta Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:tä ei ole mainittu kyseisen vuoden järjestöavustuspäätöslistalla. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto i.a.)

Suomen suurimmat kauppaketjut tukevat ruoka-aputoimintaa eri tavoin. Osa kaupoista ja yrityksistä tukee järjestöjä rahallisesti eivätkä ne pääosin halua nimeään julkisuuteen. Lähes kaikilla ilmaista ruokaa jakavilla järjestöillä on sopimuksia useiden kauppojen, leipomoiden ja yritysten kanssa. Yritysten ja kauppojen avustustoimintaa ohjaavat hyväntekeväisyyden lisäksi sekä taloudelliset että ekologiset syyt. Lahjoittamalla elintarvikkeita hyväntekeväisyyteen kaupat ja teollisuus välttävät ruoan viemisen biojätteisiin ja siten osa niiden jättekustannuksista siirtyy järjestöille. Kauppojen hävikki tuotteissa on 1–3 prosenttia, joten lahjoitettavan ruoan osuus on minimaalinen suhteessa kaupan muuhun toimintaan. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 13, 17.)

Ruoka-avun jakaminen on jäänyt pysyväksi osaksi seurakuntien diakoniatyötä, mikä merkitsee myös sitä, että avun myöntämisellä ei ole enää yhtä suurta painoarvoa yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Diakoniatyön kannalta ruoan jakamisen syynä on jatkuva tarve ruoka-avulle ja ruoka-apu onkin nykyään pysyvä ja ainakin osittain hyväksytty osa suomalaista arkea. Vaikka ruoka-apu on oleellinen osa kirkon diakoniatyötä, voivat seurakunnat itsenäisesti päättää, miten ne ruoka-avun alueellaan järjestävät tai ovat järjestämättä. Tästä johtuen seurakuntien ruoka-avussa on suuria alueellisia eroja ja monia eri toimintamuotoja. Pääsääntöisesti seurakuntien ruoka-apu koostuu kuitenkin kolmesta eri muodosta: EU-ruoka-avusta, seurakunnan varoilla ostetusta ruoasta sekä lahjoitusruoasta. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 117–118, 123–124.)

3.4 Seurakuntien ruokapankkitoiminta

Seurakuntien puoleen kääntyi 1990-luvun laman myötä suuri määrä vakavassa taloudellisessa kriisissä olevia ihmisiä, jotka eivät saaneet apua muualta. Ruokapankit olivat seurakuntien vastaus kasvaneeseen köyhyyteen ja keino antaa apua hetkeksi. Ruokapankkien ajateltiin olevan vain väliaikaista apua, joiden avulla ihmisiä saataisiin ohjattua pysyvämpien tukijärjestelmien piiriin. (Malkavaara 2000, 11–12.) Vaikka kirkossa pidettiin tärkeänä puhua vallitsevasta häädästä ruokapankkitoiminnan kautta, oli kirkon sisällä samanaikaisesti huoli siitä, että ruokapankkitoiminta mahdollistaisi sosiaalityön voimavarojen vähentämisen entisestään. Perustuslain (731/1999) mukaan viimesijaisen turvan antaminen on julkisen vallan tehtävä ja kirkossa pelättiin, että ruokapankkitoiminta saattaisi siirtää osan tästä tehtävästä pitkäksikin aikaa kirkolle ja muille ruoka-apua antaville toimijoille. Kirkon ruokapankkitoiminnan tavoitteena oli herättää keskustelua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon köyhyysongelman ratkaisemiseksi. Kirkossa nähtiin ruokapankkien olevan merkittävä yhteiskunnallinen varoitushuuto köyhyyden ja syrjäytymisen lisääntymisestä. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 116–117.)

Kirkon ruokapankkitoiminnan käynnistäminen pohjautui seurakunnan perustehtävään eli lähimmäisen rakkauden toteuttamiseen ja evankeliumin julistamiseen. Kirkon diakonian periaatteiden mukaisesti ruokapankkien tarkoituksena on antaa ilmaista ruoka-apua tilapäisesti vaikeassa elämäntilanteessa oleville ihmisille. Ruokapankki-nimikkeen käyttämisen edellytyksenä on tiettyjen eettisten periaatteiden hyväksyminen. (Jääskeläinen 2000, 203–204.) Nämä eettiset periaatteet ovat:

- Ruokapankissa voi saada elintarvikkeita ilmaiseksi silloin, kun muita mahdollisuuksia ruoan hankkimiselle ei ole.
- Ruokapankin apu on tarkoitettu välitöntä aineellista apua tarvitseville.
- Ruokapankin apua edeltää henkilökohtainen kontakti joko diakonia- tai sosiaalityöntekijään. Silloin selvitetään avunhakijan elämäntilanne, muun avun tarve sekä muiden avustus- ja tukijärjestelmien tuen mahdollisuus.
- Ruokapankin apu on väliaikaista ja se vain täydentää muun sosiaalihuollon tukea.
- Toiminta on luottamuksellista; avun tarvitsijan henkilöllisyys ei tule muiden kuin nimettyjen työntekijöiden tietoon.

- Tavoitteena on välittömän aineellisen avun antamisen lisäksi tukea asiakkaita omatoimisuuteen, vastuullisuuteen ja taloudellisuuteen.
- Ruokapankista saatavan avun ehdot ovat joustavat. Ennakolta pyritään kuitenkin estämään se, että ruoka-apua ei myydä vaan se käytetään omassa taloudessa.
- Ruokapankki voi evätä avun tilapäisesti tai kokonaan apua väärinkäyttäneeltä henkilöltä.

Ensimmäinen seurakunnan ylläpitämä varsinainen ruokapankki aloitti toimintansa Tampereella vuonna 1995 (Karjalainen & Järvinen 2000, 103). Tämän seurauksena muutkin seurakunnat perustivat ruokapankkeja kyetäkseen suuremmin avustamaan köyhyydestä ja puutteesta kärsiviä ihmisiä (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 116). Lemmetyisen (2000) mukaan toimintamuodon organisoituminen valtakunnalliselle tasolle nähtiin välttämättömänä, koska avun tarve oli niin suuri. Ruokapankkitoiminnan nimi ja logo rekisteröitiin, jotta se olisi käytettävissä koko kirkon diakonian piirissä. Näin syntyi diakoniaan uusi tapa auttaa.

Ruokapankkien kehityksen kannalta tärkeä edistysaskel oli vuoden 1997 yhteisvastuukeräys, jonka kohteena oli ruokapankkitoiminta. Yhteisvastuukeräys halusi käytännön ruokapankkitoiminnan tuen lisäksi vaikuttaa voimakkaasti suomalaisen sosiaaliturvan kehittämiseen niin, että kenelläkään ei olisi tarvetta ruokapankkien avulle. (Lemmetyinen 2000, 196–197.) Vuosina 1997–1999 ruokapankkien määrä kasvoi noin 65 ruokapankkiin lukuisten eri seurakuntien alueella (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 116). Yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa merkittävä tekijä oli Lemmetyisen (2000) mukaan myös laajapohjainen kirkon Nälkäryhmä, joka toi julki Suomessa vallalla olevaa köyhyyttä ja syrjäytymisilmiötä. (Lemmetyinen 2000, 197.)

Kirkon ruokapankkitoiminta ei ole vain ruoan jakelua vaan osa laajempaa yhteistyötä, jonka tavoitteena on tukea ihmisiä löytämään itselleen selviytymiskeinoja ja hidastaa syrjäytymistä. Kaikissa ruokapankeissa tehdään tiivistä yhteistyötä kuntien sosiaalitoimen kanssa. (Jääskeläinen 2000, 204.) Kirkon ruokapankeissa pyritään konkreettisen avun antamisen lisäksi myös asiakkaan kohtaamiseen ja tukemiseen, kun taas elintarvikeavulla tarkoitetaan usein pelkkää ruoan jakelua, jossa avuntarpeen syytä ei tarvitse selvittää ja jossa voi asioida anonyymisti (Hänninen, Karjalainen, Lehtelä & Silvasti 2008, 8).

Useat seurakunnat ovat tehneet elintarviketeollisuuden kanssa sopimuksia, joiden seurauksena valmistajat lahjoittavat tai myyvät edullisesti seurakuntien ruokapankeille elintarvikkeita. Jotkut ruokakaupat myös antavat säännöllisesti lähellä ”parasta ennen -päivää” olevia tuotteita seurakuntien elintarvikejakeluun. Avustusruokaa jaetaan useilla eri tavoilla, kuten diakoniatyöntekijöiden vastaanotoilla, kotikäynneillä, ruokapankeissa sekä ruokapalvelutilaisuuksissa. Ruokakassin saamisen edellytyksenä on yleensä diakoniatyöntekijän haastattelu. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 118–119.)

3.5 EU:n myöntämä ruoka-apu

Euroopan unioni on tukenut vuodesta 1996 jäsenvaltioidensa sosiaalista avustustoimintaa luovuttamalla elintarvikkeita avustusjärjestöille. Suomessa seurakuntien EU-elintarvikeasioiden koordinoijana toimii Kirkkopalvelut. EU-elintarvikkeita toimitetaan seurakuntiin kahdesti vuodessa ja ne ovat peruselintarvikkeita, kuten jauhoja, näkkileipää ja maitojauhetta. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 117–118.) Seurakunnissa jaettujen EU-elintarvikkeiden kokonaismäärä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2008 vuoteen 2010. Vuonna 2010 elintarvikkeita jaettiin 110 000 asiakkaalle yhteensä yli 700 000 kg ja eniten avustuksia jaettiin ruokakasseina. Elintarvikeapua jaettiin myös ruokapaketteina ja seurakuntien valmistamina aterioina 198 seurakunnassa tai seurakuntayhtymässä. Vaikka ruoka-apua jaettiin eniten lapsiperheille, olivat opiskelijat ja maahanmuuttajat myös kasvava asiakasryhmä. Apua hakivat myös päihdeongelmaiset sekä mielenterveyskuntoutujat. (Pesola i.a.)

Tämän hetkisen tiedon mukaan Suomi ei saa vuonna 2012 lainkaan viljatuotteita vaan pelkästään maitojauhetta, mikä ilmenee EU-komission täytäntöönpanoasetuksen (N:o 562/2011) jakelusuunnitelmasta. Syynä avun rajoitukseen on se, että EU:n interventiovarastoissa on viljaa vain 6 prosenttia siitä määrästä, jota EU:n jäsenmaat ovat hakeneet, joten viljatuotteet osoitetaan niille maille, joissa tarve on suurin. Maaseutuviraston mukaan Suomi saa jaettavakseen vuonna 2012 vain maitojauhetta ja sitäkin vain 82 prosenttia Suomen hakemasta määrästä. (Maaseutuvirasto 2011.)

4 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Ruoka-apuun liittyviä tutkimuksia on tehty aiemmin muun muassa teologisesta, sosiaalipoliittisesta, taloustieteellisestä sekä kirkkososiologisesta perspektiivistä. Tutkimukset ovat keskittyneet tarkastelemaan ruoka-avun hakemiseen liittyneitä syitä, hakijoiden profiileja, sekä heidän kokemuksiaan suomalaisesta sosiaaliturvajärjestelmästä ja yhteiskunnasta. Osa tutkimuksista on myös kartoittanut ruoka-apua avustusorganisaatioiden ja diakoniatyön näkökulmista.

Metsähuoneen sosiaalityön pro gradun (2001) ”Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijoiden kokemuksia köyhyydestä 1990-luvun Suomessa” tarkoituksena oli selvittää, millaiset elämäntapahtumat olivat johtaneet tilanteeseen, jossa ihmisten oli turvauduttava järjestöjen ruoka-apuun, sekä millaisia kokemuksia köyhyydestä ja avunhakemisesta Pelastusarmeijasta ruoka-apua hakevilla oli. Tavoitteena oli kuvata ihmisten kokemuksia ja pohtia, mitä kokemukset kertoivat kulttuuristamme ja yhteiskunnastamme. Tutkimus toteutettiin syksyllä 1999 haastattelemalla kymmentä Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijaa.

Metsähuoneen (2001) tutkimuksessa löytyi kaksi erilaista avunhakijaryhmää, jotka tutkija nimesi perinteisiksi köyhiksi ja pudonneiksi. Perinteiset köyhät olivat huono-osaisia ja heille oli kasautunut monenlaisia ongelmia esimerkiksi työttömyyttä, päihdeongelmia ja sairauksia. Pudonneet olivat vastaavasti uusi köyhien ryhmä, joka syntyi laman seurauksena. He olivat aiemmin olleet hyväpalkkaisia, mutta menettäneet omaisuutensa konkurssin tai työttömyyden seurauksena. Ruoka-avun hakijat pitivät sekä ruoka-apua että köyhyyttä yleensäkin hyvin vaikeana ja häpeällisenä, ja heidän kynnyksensä hakea apua oli suuri.

Mäen (2005) taloustieteen pro gradu -tutkimuksen ”Leipäjonon arki” tarkoituksena oli selvittää, minkälaiset ihmiset hakevat ruoka-avustusta ja mitkä syyt sen hakemiseen johtavat. Tutkimus tehtiin Pelastusarmeijan leipäjonossa Helsingissä. Mäen tutkimuskysymyksiä olivat myös, millainen kuva leipäjonossa olevilla ihmisillä on omasta elämästään, miten he selviytyvät arjesta taloudellisesti, onko näissä ihmisissä eroavaisuuksia toisiinsa nähden ja miltä heidän tulevaisuu-

tensa näyttää. Mäki haastatteli tutkimukseensa kuuttatoista Pelastusarmeijan asiakasta ja kahta työntekijää.

Mäki (2005) jakoi asiakkaat kolmeen erilaiseen ryhmään: selviytyjiin, sopeutujiin ja pohjalla oleviin. Selviytyjät olivat kiinni elämässä, ja he etsivät aktiivisesti keinoja oman taloutensa ylläpitämiseksi. Sopeutujat olivat enimmäkseen yksinäisiä miehiä, jotka olivat vetäytyneet tietoisesti yhteiskunnallisesta toiminnasta. Pohjalla olevien elämää varjostivat mielenterveysongelmat ja heikko elämäntilantakyky. Mäki toteaa tuloksissaan, että leipäjono on Pelastusarmeijan asiakkaille elintärkeä niin ravinnonlähteenä kuin sosiaalisena kohtaustapaikkana. Mäen mielestä leipäjonojen poistamisen sijaan pitäisi keskittyä niihin syihin, jotka aiheuttavat sinne joutumisen.

Hämäläisen (2006) sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkimus ”Ettei totuus unohtuisi - ruoka-avun tarve Porissa” tarkasteli ruoka-avun tarvetta Suomessa 2000-luvulla sekä sitä, minkälaisena ilmiönä se esiintyi Porissa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, keitä ruoka-avun hakijat olivat, oliko ruoan haussa kysymys nälkäongelmasta, miten ruoan hakijat määriteltiin ja miten he itse kokivat elämäntilanteensa sekä heitä koskevat määrittelyt. Tutkimuksessa kartoitettiin lisäksi sitä, millaisia kokemuksia ruoan hakijoilla oli sosiaaliturvajärjestelmästä sekä sitä, miten kaupunki ja seurakuntayhtymä vastasivat köyhyyden ja syrjäytymisen ongelmiin. Ruoka-avun tarvetta tutkittiin sekä avun hakijoiden että viranomaisien ja järjestäjätahojen näkökulmista.

Hämäläisen (2006) tutkimus kohdistui kolmeen porilaiseen ruoka-avun järjestäjään asiakkaineen sekä kaupungin ja seurakuntayhtymän köyhyyspolitiikkaan. Hämäläinen havainnoi ruuanhakutilanteita ja haastatteli viittätoista ruoka-avun hakijaa, kolmea ruoka-apua järjestävän yhdistyksen edustajaa sekä kolmea Porin kaupungin edustajaa. Hämäläinen toteaa tutkimuksessaan ruoan hakijoiden olevan tuloköyhiä ja hakevan ruoka-apua siksi, että rahat riittäisivät välttämättömään elämiseen. Valtaosa tutkimukseen haastatelluista ei pitänyt itseään kuitenkaan syrjäytyneinä. Tutkimuksessa tuli esille, että vähimmäissosiaaliturva on riittämätön, minkä seurauksena köyhyys ja jopa nälkä pakottavat ihmisiä ruokajonoon.

Juntusen, Grönlundin ja Hiilamon Kirkkohallitukselle (2006) tekemä tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta oli nimeltään ”Viimeisellä luukulla”. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda diakonian ääni yhteiskuntaan. Siinä tarkasteltiin kaupunkidiakonian kohdentumista alueelliseen huono-osaisuuteen, viimesijaisen sosiaaliturvan myöntämiskäytäntöjä, etuuksien yhteensovittamista, viranomaisten välistä yhteistyötä sekä tarveharkintaisen sosiaaliturvan asiakkaiden kohtelua. Tutkimus perustui tilastollisiin selvityksiin sekä diakoniatyöntekijöiden haastatteluihin. Tutkimuksesta kävi ilmi, että keskeisiä ongelmakohtia viimesijaisessa sosiaaliturvassa olivat sen matala taso suhteutettuna yleisiin elinkustannuksiin. Viimesijainen järjestelmä reagoi hitaasti asiakkaiden elämäntilanteiden muutoksiin, jolloin etuisuudet viivästyivät ja takaisinmaksut olivat tyypillisiä. Tutkimus osoitti myös sen, että diakoniatyö voidaan nähdä viimeisenä luukkuna, josta ihmiset hakevat apua taloudelliseen hätäänsä.

Helsingin kaupungin sosiaalivirastossa perustettiin ilmaisen ruoan jakelua selvittävä työryhmä keväällä 2008. Työryhmän perustaminen sai alkunsa valtuustoaloitteesta, jossa kaupungin toivottiin perustavan uusi, ilmaista ruokaa jakava piste. Työryhmä sai nimekseen Ruoka-aputyöryhmä ja sen tehtävänä oli laatia selvitys siitä, miten tällainen avustustoiminta tulisi käytännössä organisoida, järjestää ja rahoittaa. Saadakseen käsityksen pääkaupunkiseudun ilmaisesta ruoanjakelusta Ruoka-aputyöryhmä kartoitti kuuden eri toimijan periaatteita Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Selvityksessä ilmeni, että niiden kaikkien toiminta perustui kristillisiin arvoihin ja että neljässä jakelupisteessä ruokaa jaettiin hakijoille anonyymisti. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 3, 9–10.)

Ruoka-aputyöryhmän selvityksessä todetaan, että ilmaisen ruoan jakelusta on tullut vakiintunutta toimintaa ja että se on oleellinen osa useiden järjestöjen työtä. Pääkaupunkiseudun toimijat ovat verkostoituneet keskenään ja ne tekevät paljon yhteistyötä myös kaupan ja teollisuuden kanssa. Selvityksessä todetaan, että vaikka perusturvaa nostettaisiin, ilmaisen ruoan jakelupisteissä riittäisi silti hakijoita. Lisäksi selvityksessä kerrotaan, että ilmaiseen ruoanjakeluun liittyy vahvasti myös sosiaalinen ulottuvuus ja ruoan hakeminen on monelle ihmiselle tärkeä tapahtuma. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 17.)

Salonen (2009) tutki kirkkososiologian pro gradu -tutkimuksessaan ”Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ruoka-avun asiakkaan näkökulmasta”, millainen yhteiskunta tuottaa ruoka-avuksi kutsuttua ilmiötä. Salonen tarkasteli tutkimuksessaan avunsaajan yksilöllisen tilanteen sijasta sitä, mitä ruoka-apua hakeneiden ihmisten kokemukset kertovat tämän päivän suomalaisesta yhteiskunnasta. Hän tutki myös sitä, millaisena yhteiskunta näyttäytyy asiakkaan perspektiivistä ja ketkä tässä yhteiskunnassa toimivat. Salosen tutkimuskysymyksiä olivat myös, miten asiakkaat kokevat eri toimijat ja missä rooleissa ne asiakkaille näyttäytyvät. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa niin sanottua toista tietoa, joka täydentäisi ja horjuttaisi virallista tietoa, mutta samalla toisi ruoka-avun asiakkaan äänen kuuluviin. Salosen tutkimusaineistona olivat uskonnollistaustaisilta organisaatiolta avustusta saaneiden henkilöiden haastattelut.

Salosen (2009) tutkimustulosten mukaan ruoka-avun asiakkaat eivät koe olevansa syrjässä yhteiskunnassa eivätkä avun passiivisia kohteita, vaan päinvastoin tapahtumien keskipisteessä ja jo lähtökohtaisesti aktiivisia toimijoita tunteineen, tarpeineen ja kokemuksineen. Salonen toteaa myös, että ruoka-avun asiakkaiden kertomukset tukevat aiemmissakin tutkimuksissa esitettyä näkemystä, että epävirallista, aineellista apua tarjoavat organisaatiot toimivat hyvinvointiyhteiskunnan tukiverkon aukkojen täydentäjinä, paikkaajina ja jopa koko verkon korvaajina. Ruoka-avun asiakkaiden kertomukset paljastivat myös epävirallisen auttamisverkoston monimuotoisuuden sekä virallisen ja epävirallisen avun välisen rajan häilyvyyden. Asiakkaiden kertomuksissa nousi esiin myös epävirallisen avun rajallisuus sekä se, miten avustusorganisaatiot ovat riippuvaisia markkinoilta ylijäävästä lahjoitusruoasta, jota ei kuitenkaan ole riittävästi.

Aiemmat tutkimukset ovat tarkastelleet ruoka-apua pitkälti yhteiskunnan, järjestöjen ja diakoniatyön näkökulmista. Niissä on keskitytty tutkimaan viimesijaisen sosiaaliturvan ongelmakohtia ja sitä, millaisena yhteiskunnan auttamisrakenne näyttäytyy ruoka-avun hakijan silmin. Niissä tutkimuksissa, joissa on kartoitettu ruoka-avun hakijoiden kokemuksia, on osa tutkijoista tuloksissaan profiloinut ja luokitellut ruoka-avun hakijat.

Omassa opinnäytetyössämme halusimme tarkastella erityisesti sitä, kuinka välttämätöntä elintarvikeapu sitä hakeville ihmisille on. Halusimme kuulla ihmisten yksilöllisiä kokemuksia elintarvikeavun hakemisesta ja sen taustalla olevista syistä. Halusimme myös tietoisesti välttää ihmisten luokittelua sekä profilointia, koska tavoitteenamme oli saada hakijoiden yksilöllinen ääni kuuluville. Halusimme keskittyä tutkimaan ihmisten tarvetta ja syitä hakea elintarvikeapua sen sijaan, että olisimme tutkineet asiaa elintarvikeavun toteuttajan tai yhteiskunnan näkökulmasta.

5 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksemme lähti liikkeelle kiinnostuksestamme tutkia heikompiosaisen ihmisten asemaa yhteiskunnassamme. Tutkimuskysymysten ja -kohteen tarkentuessa tavoitteeksemme muodostui näiden ihmisten äänen saaminen kuuluviin. Halusimme tuoda näkyvyyttä ihmisille, jotka joutuvat jonottamaan ilmaista ruokaa.

Tutkimusympäristö oli entuudestaan tuttu toiselle opinnäytetyön tekijälle tutkinon aiempiin opintoihin sisältyneen työharjoittelun myötä. Opiskelija suoritti työharjoittelujakson Herttoniemen seurakunnassa keväällä 2010 ja harjoittelupaikka valikoitui opinnäytetyön aiheen tarkennuttua. Työharjoittelun aikana opiskelija osallistui elintarvikejakelun toteutukseen Myllypurossa, saaden tutkimusympäristöstä kattavan käsityksen. Harjoittelun aikana opiskelija teki elintarvikejake- lussa myös havainnointia ja haastatteli vapaaehtoistoiminnan koordinaattoria. Toinen opinnäytetyön tekijöistä kävi myös tutustumassa tutkimusympäristöön ennen opinnäytetyön aloittamista.

Opinnäytetyömme aihetta on tutkittu jonkin verran, mutta tutkimusten näkökulmat ovat olleet erilaisia kuin se, jota itse halusimme tutkia. Esimerkkinä tästä voi mainita syrjäytymisen-käsitteen, joka esiintyy lähes kaikissa aihetta koskevissa aiemmissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa. Lähtiessämme toteuttamaan opinnäytetyötämme, syrjäytymisen tematiikka oli myös meillä hyvin vahvasti mukana, ja ajattelimme sen olevan yksi opinnäytetyömme keskeisistä käsitteistä. Kuitenkin jo tutkimuksen alussa huomasimme, että syrjäytyneisyys ei ollut merkittävä elementti haastattelemiemme ihmisten arjessa. Haastattelemamme henkilöt olivat kyllä pienituloisia ja köyhiäkin, mutta se ei tarkoittanut, että kaikki heistä olisivat olleet myös syrjäytyneitä.

Perustelemme opinnäytetyömme aihetta sen ajankohtaisuudella ja tärkeydellä. Mielestämme on myös oleellista tuoda esille uusia näkökulmia kyseisestä ilmiöstä. Rohkenemme väittää, että aiemmissa tutkimuksissa ei ole annettu ihmisten yksilöllisille kokemuksille riittävästi painoarvoa. Opinnäytetyön tarkoituksena

on selvittää elintarvikeavun merkitystä sitä hakeville ihmisille. Lisäksi tarkoituksena on tutkia, miksi ihmiset hakevat elintarvikeapua sekä kuulla heidän kokemuksiaan sen hakemisesta. Lähtökohtana opinnäytetyössä on myös selvittää, kuinka välttämätöntä elintarvikeapu ihmisille todellisuudessa on.

Tutkimuskysymyksiämme ovat:

1. Mikä on elintarvikeavun merkitys sitä hakeville ihmisille?
2. Kuinka välttämätöntä elintarvikeavun saaminen heille on?
3. Millaisia kokemuksia heillä on elintarvikeavun hakemisesta?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Haastattelut

Opinnäytetyömme aineiston keräsimme puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Ja oimme haastattelukysymykset taustatietoja koskeviin ja elintarvikeavun hake- mista koskeviin kysymyksiin (LIITE 1). Eskola ja Suoranta (1998, 86–87) määrit- televät puolistrukturoidun ja strukturoidun haastattelun erot siten, että puoli- strukturoidussa haastattelussa, toisin kuin strukturoidussa haastattelussa, ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja, vaikka haastattelukysymykset ovatkin kaikille sa- mat. Tämä mahdollistaa sen, että haastateltava saa vastata omin sanoin. Hirs- järven ja Hurmeen (2001, 48) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa ko- rostuu ihmisten tulkinnat asioista ja merkitykset, joita he asioille antavat sekä se, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Puolistrukturoitu haastatte- lumenetelmä antoi meille aloittelevina tutkijoina paljon, sillä vapaa keskustelu toi esiin sellaisia asioita, joita emme osanneet odottaa tai kysyä itse. Valmiit kysy- mykset kuitenkin auttoivat meitä pysymään aihepiirissä. Selvittäessämme haas- tateltavien henkilöiden taustatietoja käytimme muutamia strukturoituja kysymyk- siä, joilla kartoitimme esimerkiksi haastateltavien ikää, asuinpaikkaa, tulonläh- teitä sekä kansalaisuutta.

Haastattelimme jonossa olevia elintarvikeavun hakijoita 17.6.2011. Kaikki haas- tattelut tehtiin suomenkielellä, vaikka haastateltavien joukossa oli henkilöitä, joiden äidinkieli ei ollut suomi. Kyseessä olevat haastateltavat hallitsivat suo- menkielen kuitenkin hyvin, joten haastattelut suomenkielellä olivat mahdollisia. Aloitimme haastattelujen tekemisen ennen elintarvikejaon alkamista noin kello 8.30, ja jono oli jo pitkä. Toteutimme haastattelut jonon eri kohdissa siten, että toinen meistä aloitti etenemisen ja haastattelujen tekemisen jonon loppupäästä ja toinen alkupäästä. Pyysimme elintarvikeavun hakijoita haastateltaviksi jonos- sa edetessämme, emmekä rajanneet haastateltavia minkäänlaisilla kriteereillä. Haastattelujen aluksi kerroimme, keitä olemme ja miksi haluamme haastatella. Toteutimme haastattelut siten, että esitimme haasteltaville kysymykset ja kir- jasimme vastaukset itse kysymyslomakkeisiin. Tähän ratkaisuun päädyimme

siksi, että haastattelut toteutettiin ulkona eikä haastateltavilla ollut mahdollisuutta päästä pöydän ääreen vastauksiaan kirjaamaan. Tarjosimme haastateltaville myös mahdollisuutta täyttää vastaukset itse lomakkeisiin, mutta kukaan heistä ei ollut siihen halukas. Päinvastoin, useat haastateltavat olivat helpottuneita siitä, että heidän ei itse tarvinnut kirjoittaa vastauksia. Koska kirjoitimme haastateltavien vastaukset itse, jouduimme keskittymään haastateltavien puheen ydin-kohtiin, joten pitkiä suoria lainauksia vastauksista oli mahdotonta kirjata. Vuorovaikutus ja keskustelut ihmisten kanssa antoivat vastauksiin enemmän sisältöä ja lisäarvoa. Vuorovaikutuksellisuus mahdollisti myös non-verbaalisten havaintojen tekemisen.

Koska meitä oli etukäteen varoiteltu siitä, että haastatteluja olisi vaikea saada, emme asettaneet tarkkoja määriä sille kuinka monta haastattelua meidän tulisi saada ensimmäisellä kerralla. Lisäksi olimme myös varautuneet tekemään useita eri haastattelukäyntejä. Olimme myös valmistautuneet ”houkuttelemaan” haastateltavia esimerkiksi kahvitarjoilun avulla seuraavilla kerroilla. Meille oli hyvin positiivinen yllätys, kuinka aktiivisesti jonossa olevat ihmiset halusivat vastata kysymyksiimme ja kuinka kiinnostuneita he olivat opinnäytetyömme aiheesta. Haastateltavien kiinnostus ilmeni myös siten, että muutamat heistä pyysivät vielä erikseen kirjaamaan avun välttämättömyyden sekä viemään tutkimuksen avulla pienituloisten viestiä julkisuuteen ja päättäjille. Haastateltavat ottivat tekemämme haastattelut vakavasti, mikä ilmeni esimerkiksi perusteellisina vastauksina ja siinä, että yksi haastateltava halusi vielä jälkikäteenkin tulla täydentämään vastauksiaan, jotta hänen asiansa tulisi riittävän monipuolisesti kirjattua. Lisäksi eräs toinen haastateltava hakeutui luoksemme haastateltavaksi, kun oli huomannut meidät tekemässä haastatteluja.

6.2 Havainnointi

Haastattelujen lisäksi havainnoimme tutkimusympäristöä sekä haastattelupäivän aikana, että erillisellä havainnointikäynnillä 15.7.2011. Havaintojen keräämisen keskittäminen kahdelle päivälle oli mahdollista siksi, että tutkimusympäristö oli meille tuttu jo entuudestaan. Toinen opinnäytetyön tekijöistä oli kerännyt

alustavia havaintoja tutkimusympäristöstä työharjoittelunsa aikana jo keväällä 2010.

Havainnointikäynnillä emme käyttäneet havainnointia systemaattisena menetelmänä, vaan seurasimme elintarvikejakelun tapahtumia sellaisina kuin ne tapahtuivat. Havainnoinnin avulla saimme myös sellaista tietoa, mitä emme olisi saaneet pelkkää kirjallisuutta lukemalla tai ainoastaan haastattelemalla. Teimme havaintoja tiloista, ihmisistä, ilmapiiristä, jaettavasta ruoasta ja koko elintarvikejakelun toteutumisesta. Kirjasimme havaintomme muistiinpanoina ruutuvihkoihin. Muistiinpanot ja niistä syntyneet pohdinnat kokosimme kenttäpäiväkirjaksi. Muistiinpanojen avulla pystyimme analysointivaiheessa palauttamaan mieliimme tunnelman ja tapahtumien yksityiskohtia.

Molemmilla kerroilla saavuimme elintarvikejakeluun klo 8, jolloin jonossa oli jo useita satoja ihmisiä. Kesäkuun havainnointikerralla aurinko paistoi ja jo aamulla lämpötila oli +24 C°. Kuumuus tuntui tukahduttavalta, sillä kyseisenä päivänä ei tuullut eikä jonossa ollut mahdollisuutta päästä varjoon. Jo hetken paikalla olon jälkeen aloimme pohtia vanhusten ja sairaiden ihmisten kykyä ja sisukkuutta seistä jonossa pitkiä aikoja. Havainnointikerrallamme heinäkuussa ilma oli puolestaan hyvin kolea ja vettä satoi koko aamupäivän ajan. Säästä huolimatta ihmisiä oli yhtä paljon jonossa kuin edelliselläkin kerralla. Molemmilla kerroilla hämmästyimme sitä, kuinka rauhallista jonossa oli ja kuinka kärsivällisesti ihmiset jonottivat. Kiinnitimme huomiota myös siihen, että ihmiset eivät hermostuneet eivätkä valittaneet yhtään hetkittäin hyvinkin epäinhimillisissä sääolosuhteissa. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 17.6.2011, 1; 15.7.2011, 6.)

Useampien tutkimusmenetelmien yhdistämisestä on paljon etua. Se mahdollistaa laajempien näkökulmien saamisen ja lisää siten tutkimuksen luotettavuutta. Hirsjärvi ja Hurme (2008) korostavat teoksessaan havainnoinnin tärkeyttä. Heidän mukaansa havainnointi on välttämätön perusmenetelmä kaikilla tieteenaloilla ja kaikki tieteellinen tieto perustuu havaintoihin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37–39.) Havainnoinnin avulla voidaan saada välitöntä tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä niiden luonnollisessa ympäristössä, ja siten se sopii hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmäksi (Hirsjärvi 2007, 207–208). Haastattelujen ja havainnoinnin yhdistäminen opinnäytetyöme toteutuksessa tuntui sopivan hyvin tutkimusaineiston hankintaan. Haastatte-

lujen ja havainnoinnin avulla saimme paitsi vastaukset tutkimuskysymyksiimme, myös runsaasti muuta aineistoa tutkimukseemme.

7 AINEISTON ANALYSOINTIMENETELMÄT

7.1 Laadullisen tutkimuksen periaatteet

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jossa on myös määrällisen tutkimuksen aineksia. Hakalan (2001) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ensisijaisesti nostaa esille tutkimuksen kohteen omia tulkintoja. Laadullinen tutkimus mahdollistaa myös sellaisten ryhmien kuulemisen, joita ei perinteisesti ole kuultu. (Hakala 2001, 17.) Tutkittavien omien kokemusten kuuleminen ja niiden esille nostaminen oli keskeinen tavoite omassa opinnäytetyössämme, joten laadullinen tutkimus oli luonnollinen valinta opinnäytetyöllemme. Opinnäytetyömme tutkimuskohteena oli ihmisryhmä, jonka kokemuksia ja ajatuksia ei juurikaan ole tuotu esille, ja sen vuoksi halusimme käsitellä erityisesti tätä aihetta. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 21).

Kuten Eskola ja Suoranta (1998) toteavat, laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan usein määrällisesti pientä joukkoa, jota pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Aineistossa korostuukin määrän sijasta laatu. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija sijoittaa tutkimuskohteensa sen yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja pyrkii antamaan siitä yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan. Laadullisen tutkimuksen yksi tunnusmerkki on hypoteesittomuus, mikä merkitsee sitä, että tutkijalla ei ole varmaa ennako-olettamusta tutkittavasta kohteesta tai tutkimuksen tuloksesta. (Eskola & Suoranta 1998, 13, 15, 18–19.)

Opinnäytetyömme lähtökohtana oli tutkia pientä joukkoa ja määrän sijaan keskityimme yksilöihin ja heidän kokemuksiinsa. Yhteiskunnallisen näkökulman huomioiminen oli myös tärkeä osa opinnäytetyötämme. Ruoka-apua, köyhyyttä ja niiden sidoksia diakoniaan ei mielestämme voi tutkia tarkastelematta samalla myös hyvinvointiyhteiskunnan nykytilaa. Omassa opinnäytetyössämme tiedostimme hypoteesittomuuden tärkeyden ja pyrimmekin välttämään ennako-olettamuksia mahdollisimman pitkään. Kuitenkin lukiessamme aiempia tutkimuksia ja aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, emme voineet täysin välttyä tietynlaisilta yleisnäkemyksiltä, joita aiheesta syntyi.

7.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 107–108) viittaavat Milesiin ja Hubermaniin, joiden mukaan laadullisen aineiston analyysissä voidaan käyttää joko induktiivista eli aineistolähtöistä tai deduktiivista eli teorialähtöistä lähestymistapaa. Koska oman opinnäytetyömme aineistona olivat sekä haastattelut että havainnointi, oli aineistolähtöinen analysointimenetelmä meille perusteltu valinta. Latvalan ja Vanhanen-Nuutisen (2001) mukaan laadullista tutkimusta voidaan analysoida sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi tarkoittaa menetelmää, jolla analysoidaan suullista ja kirjoitettua kommunikaatiota ja jonka avulla voidaan tarkastella asioiden ja tapahtumien merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä. Sisällönanalyysissä kerätty aineisto tiivistetään siten, että tutkittavaa ilmiötä voidaan lyhyesti ja yleis­tävästi kuvailla tai niin, että tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet saadaan sel­keästi esille. Olennaista sisällönanalyysissä on se, että tutkimusaineistosta erote­taan samanlaisuudet ja erilaisuudet. Aineistoa kuvaavien luokkien tulee olla yk­siselitteisiä ja toisensa poissulkevia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 21, 23.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskysymykset koskevat aineiston laatua, ai­neiston analyysia, tutkijaa ja tulosten esittämistä. Sisällönanalyysin haaste yleis­ten luotettavuuskysymysten lisäksi on se, miten aineisto onnistutaan pelkistä­mään siten, että se mahdollisimman luotettavasti kuvaa ilmiötä, jota tutkitaan. Jotta tekstistä on mahdollisuus tehdä valideja päätelmiä, nousee luokittelun luo­teettavuus oleelliseksi seikaksi. Tutkijan täytyy kyetä osoittamaan yhteys tuloksi­en ja aineiston välillä, jotta sisällönanalyysin tulos on luotettava. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 36–37.)

Analysoimme opinnäytetyömme laadullisen aineiston eli haastattelujen avointen kysymysten vastaukset sisällönanalyysin avulla ja määrällisen aineiston esi­ttämme suorina jakaumina. Latvala ja Vanhanen-Nuutinen (2001) määrittelevät sisällönanalyysin vaiheiksi analyysiyksikön valinnan, aineistoon tutustumisen, pelkistämisen, luokittelun ja tulkinnan sekä sisällönanalyysin luotettavuuden arvioinnin. Analyysiyksikkö voidaan määritellä eri tavoin, ja se voi olla esimer­kiksi dokumentti, sana tai lause. Aineiston pelkistäminen eli redusointi tarkoittaa

että aineistolta kysytään tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä. Lähtökohtana ovat haastateltavien alkuperäiset vastaukset, jotka kirjataan pelkistetyin ilmaisin. Aineiston pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan. Ryhmittelyssä etsitään ilmaisujen eroja ja yhtäläisyyksiä ja samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään omaksi luokakseen. Luokat kuvataan sisällön mukaan. Ryhmittelyn jälkeen aineisto abstrahoidaan, mikä tarkoittaa aineiston yhdistämistä saman sisältöiseksi luokiksi, jolloin saadaan yläluokkia. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 24–26, 28–29.)

Sisällönanalyyseissa voidaan yhtenä menetelmänä myös kvantifioida tuotettua luokittelua ja saada siten tuloksiin lisänäkökulmaa. Tällöin lasketaan, kuinka monta kertaa luokiteltu asia ilmenee aineistossa tai kuinka moni tutkittava kyseisen asian ilmaisee. Laadullisen ja määrällisen menetelmän käyttö samassa tutkimuksessa edellyttää käytettävien menetelmien hyödyn tiedostamista, sillä tulkinta ei voi noudattaa samoja sääntöjä kuin yhdellä menetelmällä toteutettu tutkimus. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 34–35, 39–40.)

Analyysiyksikkönä meillä olivat haastattelujen vastaukset. Aineiston analysoinnin ensimmäisessä vaiheessa pelkistimme aineiston ja poimimme siitä opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiä kannalta oleelliset ilmaukset. Pelkistämisen jälkeen ryhmittelimme ilmauksia ja laskimme, kuinka usein keskeiset ilmaukset aineistossa esiintyivät. Ryhmittelyn myötä löysimme pelkistetyistä vastauksista yhteisiä teemoja ja eroavaisuuksia. Tämän jälkeen jaoimme yleisimmin esiintyneet ilmaukset alaluokkiin. Nimesimme alaluokat niiden sisältöjen mukaisten yhdistävien teemojen mukaan. Alaluokkien muodostamisen jälkeen ryhmittelimme aineistoa edelleen sisällöltään samanlaisiin yläluokkiin ja pääluokkiin. Luokittelu osoittautui haasteelliseksi, koska aineistossamme oli myös yksittäisiä, mutta tutkimuksen kannalta oleellisia ilmaisuja, jotka halusimme nostaa esille. Taulukossa numero yksi on kuvattu esimerkin avulla aineiston kategorisointia sekä luokittelua. Muiden pääluokkien kategorisoinnit on kuvattu liitteessä 2.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston kategorisoinnista

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> - perusturva paremmaksi jolloin ruokavun tarve vähenisi - minimieläke kaikille - taloudelliseen tukeen tuntuva korotus 	perusturvan riittämättömyys	Yhteiskuntakriittisyys	VÄÄRYYDEN KOKEMUS
<ul style="list-style-type: none"> - sosiaalitoimen päätökset kestää liian kauan - asiat toimitusivat, jos hakemusten käsittely olisi nopeampaa - luukulta luukulle pompottamista 	sosiaaliturvajärjestelmän "byrokraattisuus" ja hitaus		
<ul style="list-style-type: none"> - ruoka on kallista Suomessa - matkustaminen ja uiminen kallista 	korkeat elinkustannukset		
<ul style="list-style-type: none"> - hallituksen ja yhteiskunnan tulevaisuus ei näytä hyvältä, valtio velkaantuu, hinnat nousevat, rikollisuus lisääntyy, miten Suomi selviää jos rahoittaa muita maita 	huoli tulevaisuudesta		
<ul style="list-style-type: none"> - eläkeläisiä kohdellaan kehnosti yhteiskunnassa 	vanhusten syrjintä yhteiskunnassa	Epäoikeudenmukaisuuden kokemus	
<ul style="list-style-type: none"> - jonossa on ulkomalaisia liikaa - suomalaisena kokee olevansa vähemmistöä - huomio on kiinnittynyt ulkomaalaisiin kerjäläisiin - apu ensin suomalaisille 	kriittisyys maahanmuuttajia kohtaan		
<ul style="list-style-type: none"> - heikkokuntoiset eivät kestä pitkää jonoa - jono kestää liian kauan, liian pitkä odotus 	jonon pituus		

8 TUTKIMUSYMPÄRISTÖN KUVAUS

8.1 Herttoniemen seurakunta

Herttoniemen seurakunta on perustettu vuonna 1962 ja siihen kuuluu neljä seurakuntapiiriä: Herttoniemi, Herttoniemenranta, Kulosaari ja Myllypuro. Herttoniemen seurakunnan toimintaympäristöön kuuluvat Herttoniemen kirkko, Herttoniemenrannan kappeli, Kulosaaren kirkko, Kulosaaren seurakuntatalo, Myllypuron kirkko, Leposaaren siunauskappeli, Herttoniemen kirkkoherranvirasto sekä leirikeskus Sammatti. Herttoniemen seurakunnassa oli 31.12.2010 tilaston mukaan jäseniä 15 118 henkilöä ja kirkkoon kuulumisprosentti oli 63,2. Vastava luku koko Helsingissä oli 66,5 prosenttia. Alueella asuu yhteensä 25 814 henkilöä. (Helsingin seurakuntayhtymä 2011.)

Työntekijöitä Herttoniemen seurakunnassa on 30 ja heidän lisäksi siellä toimii suuri joukko vapaaehtoisia avustajia. Seurakunnan henkilökunnan rakenne koostuu papistosta, kanttoreista sekä musiikkityöntekijästä, diakoniatyöntekijöistä, nuorisotyönohjaajista, lastenohjaajista, seurakuntasihteereistä, vahtimestareista sekä ruoka-avusta vastaavasta vapaaehtoistyöntekijästä. Herttoniemen seurakunnan missiona on: ”Herttoniemen seurakunta julistaa Kristusta, kutsuu kirkkoon, joka antaa kestävän perustan elämässä ja toivon kuolemassa sekä kannustaa rakkauteen.” (Helsingin seurakuntayhtymä 2011.)

8.2 Myllypuron elintarvikejakelu

Herttoniemen seurakunnan diakoniatyö ylläpitää elintarvikejakelua Helsingin Myllypurossa. Elintarvikejakelu tarjoaa ruoka-apua ympäri Helsinkiä tuleville ihmisille kolme kertaa viikossa; maanantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin ja jakelu tapahtuu aamupäivisin. Elintarvikejakelu muodostaa merkittävän osan Herttoniemen seurakunnan diakoniatyöstä; vuonna 2009 ruokaa jaettiin 177 000 ihmiselle (Diakoniatyön toimintakertomus 2009).

Elintarvikkeiden jakelu alkoi Myllypuron kirkolla pienimuotoisesti syksyllä 1993 ja silloin asiakaskunta oli pääsääntöisesti syrjäytyneitä miehiä (Backman 2010). Huomionarvoista on, että yhteiskunnallinen nälkäkeskustelu käynnistyi kunnolla vasta saman vuoden joulukuussa (Karjalainen & Järvinen 2000, 103). Toiminnan lähtökohtana oli se, että kauppojen pois heittämät elintarvikkeet tuli saada niitä tarvitsevien ihmisten käyttöön ilman, että ihmisten täytyi penkoa roska-astioita. Ruoka-avun tarve havaittiin pian niin suureksi, että kirkon tilat eivät enää riittäneet, joten elintarvikkeiden jakelu siirtyi Myllypuron vanhan ostoskeskuksen käyttämättömiin myymälätiloihin. Elintarvikejakelu joutui kuitenkin muutamana vuoden jälkeen poistumaan ostoskeskuksesta ja jakelu siirtyi Myllypuron liikuntakeskuksen takana olevaan lastauslaituritilaan. Näissä tiloissa elintarvikejakelu toimii edelleen. (Backman 2010.)

Ruoan hakijoiden määrä on noussut alkuaikojen muutamista kymmenistä 2000-3000 hakijaan viikossa. Toiminnan käynnistyessä elintarvikkeita jaettiin kahdesti viikossa, vuonna 2010 elintarvikkeita jaettiin lyhyen aikaa joka arkipäivä ja nykyisin jakoa on kolmesti viikossa. (Backman 2010.) Karjalainen ja Järvinen ottavat esille tärkeän seikan todetessaan, että elintarvikejakelun jakoajat ovat aina aamupäivisin, mikä estää päivätöitä tekevilta avun hakemisen. (Karjalainen & Järvinen 2000, 109). Elintarvikkeiden jakaminen pyritään aloittamaan aina kello 9.00, joten ihmisten täytyy tulla paikalle aikaisin, ja jonoon ei pääse kello 9.30 jälkeen. Lähtökohtana on, että kaikille, jotka ovat tulleet paikalle määräaikaan mennessä, elintarvikkeita annetaan.

Jonottajien määrä vaihtelee Myllypurossa ympäri vuoden, mutta myös viikko-kohtaisissa määrissä on eroja. Kuukauden alussa hakijoita on yleensä vähemmän, koska useimmat eläkkeet ja etuudet maksetaan silloin, ja kuukauden puolivälistä loppua kohden jono taas kasvaa. Myllypuron elintarvikejakelun keskeinen periaate on se, että siellä ei kontrolloida ”oikeutta” avuntarpeeseen eli hakijat pysyvät anonyymeina toisin kuin sosiaalitoimessa tai kirkon ruokapankissa asioitaessa. (Backman 2010.)

Myllypuron elintarvikejakelussa työntekijöitä tulee olla noin 50, jotta jakelua voidaan toteuttaa. Suurin osa siellä työskentelevistä henkilöistä on vapaaehtois-

työntekijöitä. Ruohosen (2003) mukaan vapaaehtoistoiminnassa ja vertaistues-
sa ei ole mitään uutta, sillä välittäminen ja jakaminen ovat olleet tärkeä osa in-
himillisyyttä kautta aikojen. Yhteisöt ovat aina huolehtineet heikoista ja haavoit-
tuvista jäsenistään ja tämä traditio on nykypäivänä edelleen elävä ja voimakas.
Vapaaehtoistointa on kulttuurisidonnaista ja sen painotukset ovat vaihdelleet
sen mukaan mitä vaihetta kussakin kulttuurissa eletään. Kulttuurieroista huoli-
matta vapaaehtoistoinnin määritelmillä on kuitenkin tiettyjä yhteisiä element-
tejä: kyseessä on vapaaehtoinen ja palkaton toiminta, jota tehdään toisten ih-
misten sekä yhteisöjen eduksi. (Ruohonen 2003, 40–41.)

Vapaaehtoistyöntekijöiden ydinjoukko on osallistunut elintarvikejakeluun Mylly-
purossa jo yli kymmenen vuoden ajan. Vapaaehtoisten lisäksi jakelussa työ-
skentelee myös kuntouttavan työtoiminnan työharjoittelijoita, työllistettyjä ja yh-
dyskuntapalvelua suorittavia henkilöitä. Vapaaehtoisten tehtäviin kuuluvat elin-
tarvikkeiden jakaminen, tarkistus ja lajittelu. Lajittelua tehdään myös niinä päivi-
nä, jolloin jakelua ei ole. Elintarvikkeiden kunto ja käyttökelpoisuus tarkistetaan,
ne ryhmitellään tuotekohtaisesti, tarvittaessa myös pilkotaan ja pakataan pie-
nempiin eriin sekä pakastetaan.

*Tiesimme etukäteen, että vapaaehtoistyöntekijät ovat edellytys elin-
tarvikejaon toteutuksessa ja havaintomme tukevat tätä tietoa täysin.
Enemmistö vapaaehtoistyöntekijöistä oli eläkkeellä olevia naisia.
Keskusteluissa heidän kanssaan tuli ilmi, että vapaaehtoisten mää-
rä vaihtelee jakokerroilla ihmisten elämäntilanteiden mukaan ja
esimerkiksi loma-aikoina heitä on vähemmän paikalla. Eräs vapaa-
ehtoinen kertoi, että haasteena jakelun sujuvuudelle on joidenkin
vapaaehtoisten kykenemättömyys sitoutua työhön ja pitää sovituista
vuoroista kiinni. Vaikutti siltä, että vapaaehtoistyöntekijöiden teh-
tävien jako ja toiminnan toteutus oli hyvin suunniteltua, sillä kukin
vapaaehtoinen tuntui tietävän hyvin oman työpisteensä ja vastuu-
alueensa. Tämä näkyi siinä, miten osa heistä keskittyi lajittelemaan
elintarvikkeita ja osa jakamaan niitä. Ilman toiminnan tarkkaa ja
huolellista organisointia ei näin massiivista toimintaa pystyisikään
toteuttamaan onnistuneesti. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 15.7.2011,
5, 12.)*

Koska elintarvikkeita jää aina yli, saavat vapaaehtoistyöntekijät ottaa jakelun
päätyttyä jäljelle jääneitä tuotteita itselleen palkkioksi tehdystä työstä. Periaate

tässä on sama kuin elintarvikeavun hakijoillekin, eli tuotteita saa ottaa yhden jokaisesta jakelupisteestä. (Backman 2010.)

Havaintojemme mukaan ruoan saaminen on hakijoille melkoista arpapeliä ja ruoan jakajalla on suuri valta päättää, kuka saa mitään ja kuinka paljon. Ymmärrämme, että on hyvin perusteltua säännöstellä ruoan jakamista kullakin jakokerralla siksi, että elintarvikkeita riittäisi kaikille, mutta pohdimme kuitenkin ruoan jakelun tiukkaa säännöstelyä, koska elintarvikkeita jäi paljon jakamatta molemmilla havainnointikerroilla. Vapaaehtoiset saavat ottaa jakamatta jääneitä elintarvikkeita itselleen jaon päätyttyä. Havaitsimme kuitenkin, että tiettyjä elintarvikkeita oli laitettu sivuun heitä varten jo ennen jaon alkamista. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 15.7.2011, 16.)

Elintarvikejakelun tasapuolisuutta pohtivat myös Jouko Karjalainen ja Saija Järvinen havainnoidessaan Myllypuron elintarvikejakelua. He panivat merkille jaon epätasa-arvoisuuden ja ruoanjakajan vallankäytön. He pohtivat myös kirjaamattomien normien ja toimintasääntöjen riskiä muodostua mielivaltaisiksi. (Karjalainen & Järvinen 2000, 110–111.)

Elintarvikkeiden jako toteutuu käytännössä siten, että ruoan hakijat kiertävät hallia jakopisteeltä toiselle. Elintarvikkeet on ryhmitelty niin, että muun muassa kasvikset ja hedelmät, lihatuotteet, einekset, leipomo- ja maitotuotteet ovat omina ryhminään ja jokaisessa pisteessä yksi työntekijä jakaa ruokaa. Näitä tuotteita annetaan periaatteessa yksi kullekin hakijalle ja jonossa ei voi valita, mitä ottaa, vaan sieltä on otettava mitä saa. Leipää on aina runsaasti tarjolla eikä sen ottamista ole säännöstelty. Perusvalikoima elintarvikkeissa on yleensä vakio, mutta niiden lisäksi jaossa voi olla esimerkiksi makeisia, pesuaineita ja eläinten ruokia sekä vuodenajan mukaisia tuotteita, kuten kesällä esimerkiksi marjoja. Lisäksi jaettavien tuotteiden valikoima vaihtelee sen mukaan, mitä kaupat ovat lahjoittaneet eli se mitä minäkin päivänä kassiinsa saa, on kuin ”köyhän lottoa”. (Backman 2010.)

Havainnoimme, että jaettava ruoka oli monipuolista ja hyvälaatuista ja kiinnitimme huomiota ns. ”brändi-tuotteiden” runsauteen. Harva hakija halusi vaihtaa saamiaan tuotteita. Poikkeuksena olivat henkilöt, jotka uskontoon tai erityisruokavalioon vedoten esimerkiksi pyysivät punaisen lihan sijaan kalaa tai kanaa. Ihmettelimme sitä, että

vaikka tarve elintarvikeavulle on suuri, niin siitä huolimatta jotkut hakijat jättivät osan tuotteista ottamatta kuten esimerkiksi viilin tai jogurtin. Kieltäytyneet ihmiset selittivät kieltäytymistään sillä, että ”joku toinen tarvitsee sitä enemmän” tai ”mulla on tota vielä”. Lisäksi vapaaehtoistyöntekijän kertoman mukaan esimerkiksi viili sekä jogurtti ovat tuotteita, joita on ”aina jaossa” eivätkä ne siksi kelpaa. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 15.7.2011, 14.)

Elintarvikkeita haetaan arkipäivisin kaupoista ja tukusta. Vapaaehtoistyöntekijän mielestä kaupat hyötyvät elintarvikkeiden lahjoittamisesta, sillä jos ne eivät niitä lahjoittaisi, niiden tulisi itse lajitella tuotteet ja kustantaa jätemaksut (Backman 2010).

Elintarvikkeita tulee usein lisää vielä jaon aikana, ja se vaikuttaa oleellisesti jaettavan ruoan säännöstelyyn. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että samasta jakelupisteestä hakija voi heti jakelun alettua saada vain yhden tuotteen ja esimerkiksi tunnin kuluttua joku toinen hakija saattaa saada kolme tuotetta. Tämän lisäksi havaitsimme, että jakelu ei ole täysin tasapuolista, sillä osa hakijoista sai pyytäessään ”ylimääräisiä” tuotteita, kun taas osalta pyytäneistä nämä mahdollisuudet evättiin täysin. Vaikutti siltä, että ”vanhoja tuttuja” suosittiin ja he saivat enemmän ruokaa. Mielenkiintoista oli toisaalta se, että ne joilta ylimääräiset elintarvikkeet evättiin, eivät kuitenkaan maininneet asiasta ääneen. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 15.7.2011, 10.)

9 TUTKIMUKSEN TULOKSET

9.1 Haastateltavien taustatiedot

Esittelemme haastateltavien taustatiedot absoluuttisina lukuina. Haastatteluja teimme yhteensä 29. Haastateltavista naisia oli 16, miehiä 13 ja heidän keski-ikänsä oli 55 vuotta. Heidän ikänsä vaihteli 26 ja 84 vuoden välillä. Haastateltavien vastauksissa ei ilmennyt eroavaisuuksia sukupuolien välillä, joten emme pitäneet tarkoituksenmukaisena analysoida miesten ja naisten vastauksia erikseen. Haastateltavien asuinpaikan selvitimme kysymällä asuinpaikan postinumeron. Haastateltavista 18 henkilöä asui Itä-Helsingissä, postinumeroalueella 00920-00980. Itä-Helsingin ja Vantaan rajalla, postinumeroalueella 01280 asui kaksi haastateltavaa. Kolme haastateltavista asui Laajasalon, viisi Koillis-Helsingin ja yksi Haagan postinumeroalueilla. Tuloksista voi päätellä, että useat elintarvikeavun hakijoista asuivat lähellä Myllypuroa. Läheinen sijainti mainittiin myös syynä hakea elintarvikeapua juuri Myllypurosta. Haastateltavista eronneita oli 10, naimattomia yhdeksän, avo- tai avioliitossa olevia seitsemän ja leskiä kolme henkilöä. Samassa taloudessa asuvia alaikäisiä lapsia oli viidellä henkilöllä. Suurin osa haastateltavista, 24 henkilöä, oli Suomen kansalaisia. Kolme haastateltavaa oli kansallisuudeltaan virolaisia, yksi oli venäläinen ja yksi kosovalainen. Haastateltavista 23 asui vuokralla ja omistusasunnossa asui viisi. Kukaan haastateltavista ei asunut asuntolassa tai kavereiden tai sukulaisten luona. Yksi haastateltavista oli asunnoton.

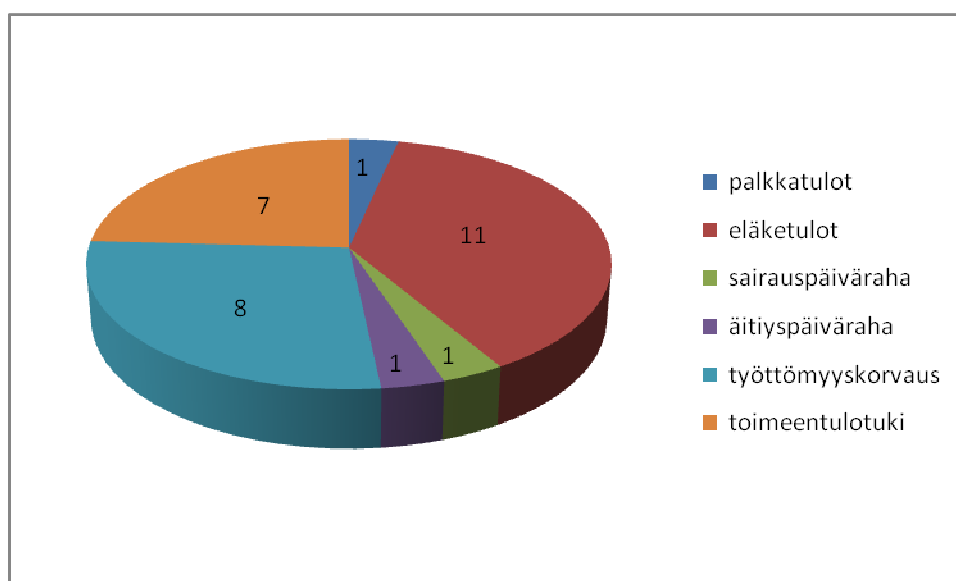
Jonossa näytti olevan tasaisesti miehiä ja naisia ja monet olivat saapuneet paikalle yksin. Useimmat heistä olivat siististi pukeutuneita ja käytökseltään rauhallisia ja kohteliaita. Jonossa oli molemmilla kerroilla muutamia päihtyneitä henkilöitä, mutta he käyttäytyivät myös hyvin asiallisesti. Yllätyimme jo kesäkuun havainnointikäynnillä lapsiperheiden sekä yksinäisten nuorten aikuisten runsaasta lukumäärästä. Heinäkuun havainnointikäynnillä lapsiperheitä oli jopa hieman enemmän kuin kesäkuussa, mikä selittynee sillä, että useat päiväkodit ja koulut olivat kiinni. Pohdimme myös sitä, että pienten lasten kanssa useiden tuntien jonottaminen säiden armoilla ei varmastikaan ole helppoa ja saattaa jopa estää avun hakemisen. Molemmilla kerroilla jonossa oli myös muutamia yksin jo-

nottavia alakouluikäisiä lapsia, mikä kosketti meitä suuresti. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 17.6.2011, 2; 15.7.2011, 7.)

Haastattelemamme vapaaehtoistyöntekijä kuvaili elintarvikeavun hakijoita ”tavalliseksi ihmisiksi” ja jonossa on ihmisiä yrittäjistä yksinhuoltajiin ja eläkeläisistä opiskelijoihin. Vapaaehtoistyöntekijän mukaan jaettavien elintarvikkeiden määrät ovat nykyään niin vähäisiä, että se tuskin houkuttaa ketään jonottamaan turhaan, ellei tarve ole todellinen. Hänen mukaansa monet elintarvikkeita hakevat ihmiset kiertävät myös muissa kaupungin jakelupisteissä, koska yleensä yhdestä paikasta saatava elintarvikkeiden määrä on niin vähäinen, että se ei riitä perheiden tarpeisiin. (Backman 2010.)

9.2 Toimeentulon taso ja elintarvikeavun hakemisen kesto

Eläketulot olivat ensisijaisena tulonlähteenä yhdellätoista haastateltavalla ja työttömyyskorvaus kahdeksalla. Seitsemän haastateltavista ilmoitti saavansa vain toimeentulotukea. Yhdellä haastateltavalla tulona oli äitiyspäiväraha, yhdellä sairauspäiväraha ja yhdellä satunnaiset palkkatulot. Vaikka haastateltavien määrä oli suhteellisen pieni, voi tuloksista päätellä, että valtaosa ruoan hakijoista elää vähimmäistoimeentuloturvan varassa ja todennäköisesti lähellä köyhyysrajaa tai jopa sen alapuolella.

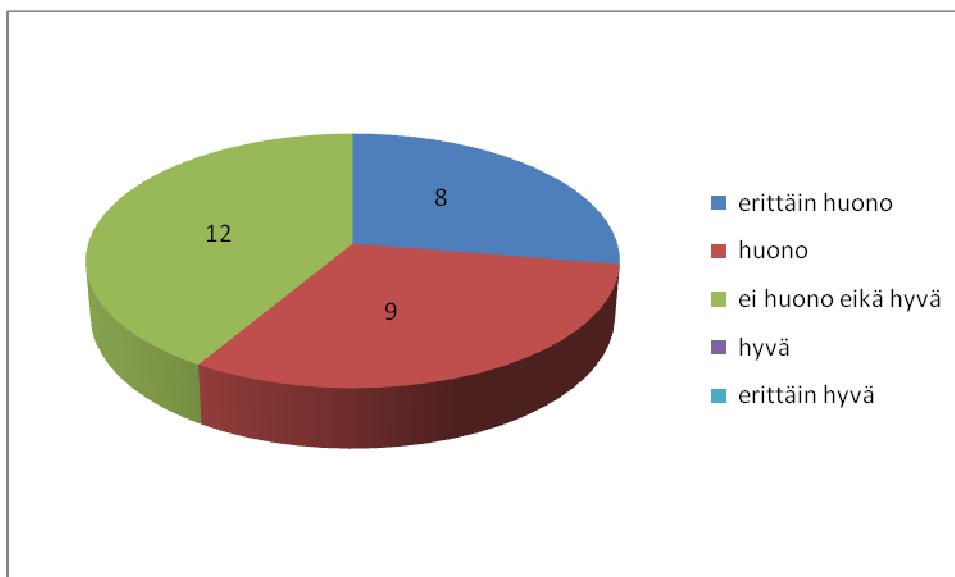

KUVIO 1. Ensisijainen tulonlähde

Oman opinnäytetyömme tuloksista ilmenee selkeästi, että perusturva ei riitä kattamaan arjen kuluja ja elämistä. Anna-Mari Siiki (2008) on tehnyt tutkimusta Myllypuron elintarvikejakelusta vuosina 2001–2003. Siikin tutkimuksen mukaan lähes kaikilla ruoanhakijoilla oli tuolloin jonkinlaiset tulot ja valtaosalla olivat perusetuudet, kuten eläke, asumistuki tai työttömyyspäiväraha kunnossa. Suuri osa Siikin haastattelemissa henkilöistä, 52 prosenttia, sai edellä mainittujen etuuksien lisäksi myös toimeentulotukea täydentävänä tulona. Tämä kertoo perusturvan eli ensisijaisten etuuksien pienuudesta sekä siitä, että niiden varassa elävä ihminen voi ajautua köyhyyteen. (Siiki 2008 132–133.) Omien tutkimustulostemme tavoin samaan tulokseen perusturvan riittämättömyydestä päätyivät Siikin lisäksi Hämäläinen (2006) sekä Juntunen, Grönlund ja Hiilamo (2006) omilla tutkimuksissaan.

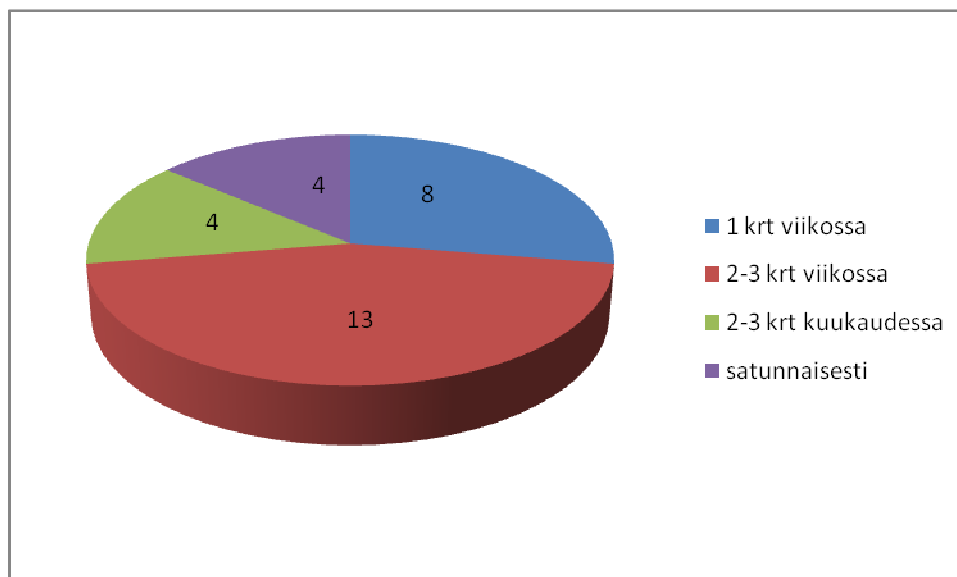
Kartoittaessamme haastateltavien ensisijaista tulonlähdettä, yhtenä vastausvaihtoehtona olivat lainat ja vipit. Kukaan haastateltavista ei kyseistä vaihtoehtoa valinnut, tosin emme mahdollisten velkojen määrää erikseen kysyneet. Velkaantuminen saattaa tosin olla myös arka aihe, josta ei haluta puhua. Myös Hämäläinen (2006) toteaa tutkimuksessaan, että hänen haastatteluissaan kukaan ei nostanut esiin velkaantumista rahapulan syynä. Tosin hänkään ei ottanut sitä aktiivisesti haastatteluissaan esille. (Hämäläinen 2006, 110.)

Haastateltavista 17 arvioi oman toimeentulonsa tason erittäin huonoksi tai huonoksi eikä kukaan haastateltavista pitänyt toimeentulonsa tasoa hyvänä tai erittäin hyvänä. Haastateltavista 12 ei kuitenkaan kokenut toimeentulonsa tason olevan sen enempää hyvä kuin huono. Tämä tulos yllätti meidät, koska voisi luulla, että vielä useampi elintarvikeavun hakijoista kokisi toimeentulonsa huonoksi. Pohdimme, voisiko yhtenä syynä tähän olla se, että useat vastaajista olivat tottuneet elämään pienillä tuloilla ja suhteuttamaan kulutuksensa tulojensa mukaisiksi ja elämään vaatimattomammin kuin keskivertokuluttaja. Pohdimme myös, mikä on elintarvikeavun merkitys tulojen riittävyyden kannalta ja, kuinka paljon se kompensoi haastateltavien niukkaa taloudellista tilannetta.

KUVIO 2. Arvio oman toimeentulon tasosta

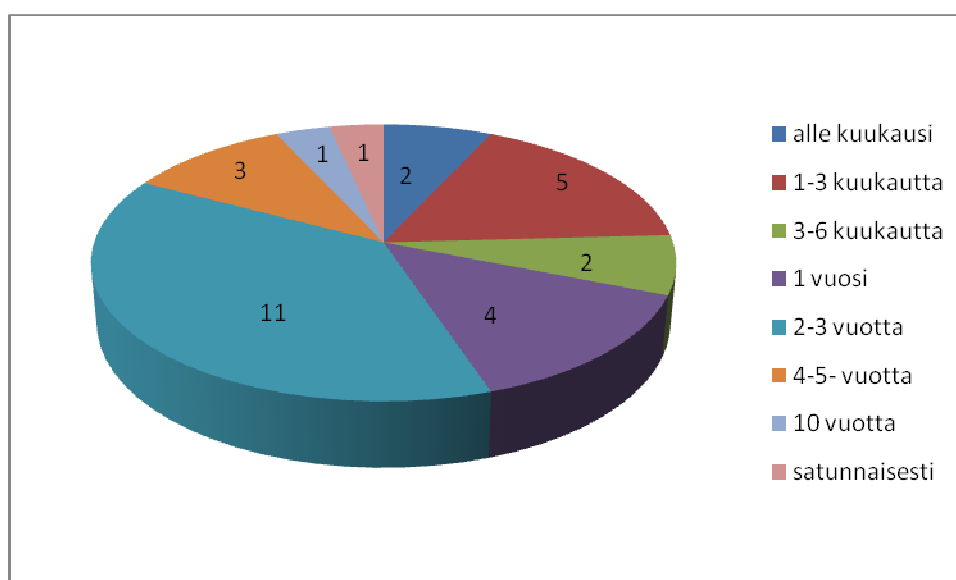
Haastateltavista 13 kertoi hakevansa elintarvikeapua 2-3 kertaa viikossa. Kahdeksan henkilöä haki sitä kerran viikossa ja neljä 2-3 kertaa kuukaudessa. Neljä haastateltavaa kertoi käyvänsä elintarvikejakelussa satunnaisesti tai harvoin ja syiksi tähän he mainitsivat talvella liukkauden tai alentuneen liikuntakykynsä. Muutamat haastateltavista kertoivat, että heillä olisi tarvetta hakea elintarvikeapua paljon useammin, mutta erityisesti talvella sääolosuhteet, liikuntakyvyn rajoitteet sekä pitkä ja raskas jonottaminen estävät avun hakemisen. Sama asia ilmenee myös avointen kysymysten vastauksissa, joissa osa haastateltavista ilmaisi toiveensa siitä, että elintarvikeapua tulisi jakaa useammassa paikassa. Tuloksista ilmenee myös, että suurin osa haastateltavista haki elintarvikkeita toistuvasti, mikä kertoo jakelun tarpeellisuudesta.

KUVIO 3. Kuinka usein hakee elintarvikeapua

Haastateltavista yli vuoden elintarvikeapua oli hakenut 19 henkilöä. Seitsemän haastateltavista oli hakenut elintarvikeapua yhdestä kuuteen kuukauteen. Vain kaksi haastateltavista oli hakenut elintarvikeapua alle kuukauden ja toinen heistä kertoi syyksi sen, että oli tullut Suomeen vain 10 päivää aikaisemmin. Yksi haastateltavista kertoi hakevansa elintarvikeapua vain satunnaisesti ja lähinnä kesäisin. Tuloksista ilmenee, että elintarvikejakelu on usealle haastateltavalle ollut jo vuosien ajan tarpeellinen apu. Mielenkiintoista on myös se, että henkilö, joka oli ollut maassa vasta muutaman päivän, oli jo tietoinen ilmaisten elintarvikkeiden jakelusta.

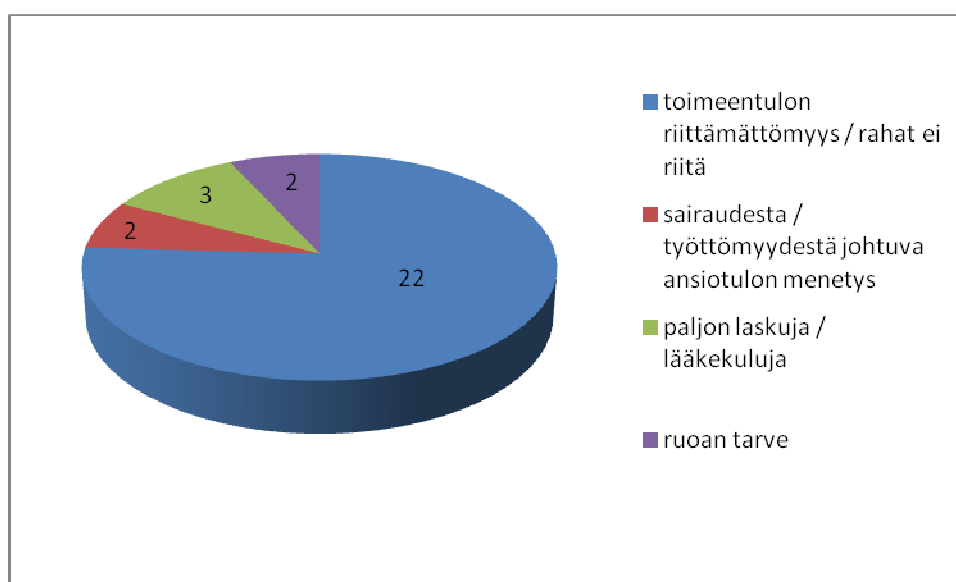
Siikin vuosien 2001–2003 aikana tehdyn tutkimuksen mukaan, vain noin puolet Myllypuron elintarvikejakelussa käyvistä ihmisistä oli säännöllisiä hakijoita. (Siiki 2008, 127). Omat tuloksemme osoittavat, että monet ihmiset hakevat elintarvikeapua useita kertoja viikossa ja yhtäjaksoisesti vuodesta toiseen. Tästä voi päätellä, että viimeisen kymmenen vuoden aikana elintarvikejakelussa säännöllisesti käyvien ihmisten määrä on kasvanut ja hakijakunta vakiintunut. Tulokset osoittavat, että toisin kuin alun perin ajateltiin, seurakunnan elintarvikeapu ei jäänyt vain väliaikaiseksi kriisiavuksi vaan pysyväksi avuksi ja oleelliseksi osaksi diakoniatyötä.

KUVIO 4. Kuinka kauan on hakenut elintarvikeapua

9.3 Elintarvikeavun hakemiseen liittyviä tekijöitä

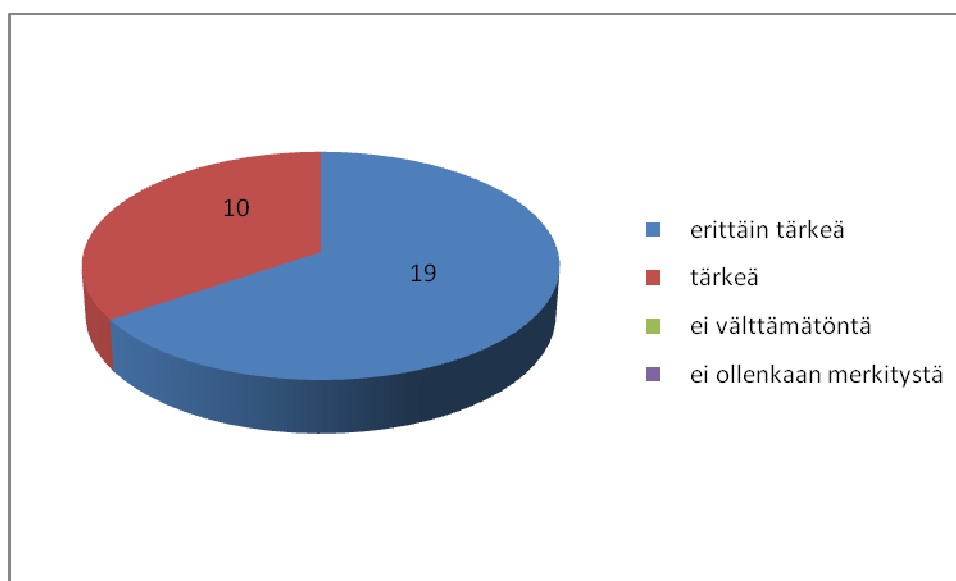
Haastateltavista suurin osa, 22 henkilöä kertoi syyksi hakea elintarvikeapua yksinkertaisesti rahojen riittämättömyyden. Kolme haastateltavaa kertoi elintarvikeavun hakemisen syynä olleen äkillisesti kasvaneet menot, esimerkiksi laskut ja lääkekulut. Kaksi haastateltavaa kertoi syyksi sairaudesta tai työttömyydestä johtuneen ansiotulojen menetyksen. Lisäksi kaksi haastateltavaa sanoi syyksi puhtaasti ruoan tarpeen. Edellä mainitut syyt olivat haastateltavien ensisijaisia syitä elintarvikeavun hakemiseen. Näiden syiden lisäksi haastateltavat mainitsivat muitakin syitä kuten putkiremontin, ison perheen, pakon, ruoan hinnan nousun ja halun säästää rahaa. Vastaukset kertovat, että vaikka syyt elintarvikeavun hakemiseen ilmaistiin eri tavoin, on kaikissa vastauksissa nähtävissä, että perusturva ei riitä kattamaan arjen kuluja ja menoja. Tämän ovat todenneet tutkimuksissaan myös Hämäläinen (2006) ja Juntunen, Grönlund ja Hiilamo (2006). Lisäksi tuloksista ilmenee, että pienituloisille kotitalouksille aiheutuvat äkilliset menot voivat ajaa kotitaloudet nopeasti taloudelliseen ahdinkoon. Saman tuloksen totesi myös Siiki tutkimuksessaan (Siiki 2009, 113). Tällaisessa tilanteessa ilmaisen ruoan saaminen antanee oleellista helpotusta arjessa selviytymiseen.

KUVIO 5. Miksi hakee elintarvikeapua

Tuloksista on nähtävissä, että yhtenä pienituloisten haasteena ovat terveydenhoitopalveluiden ja lääkkeiden suuret kustannukset. Haastatteluissamme ilmeni, että äkilliset suuret menot esimerkiksi juuri sairauteen liittyen, voivat ajaa pienituloiset ihmiset taloudelliseen kriisiin. Vuoden 2011 hallitusohjelmassa on kiinnitetty asiaan huomiota ja siinä luvataan kehittää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujärjestelmää siten, että maksut eivät muodostuisi palvelujen käytön esteeksi. Tavoitteena on myös uudistaa lääkekorvausjärjestelmää niin, että kustannukset eivät olisi pienituloisilla esteenä lääkehoidon saamiselle. (Hallitusohjelma 2011, 58.)

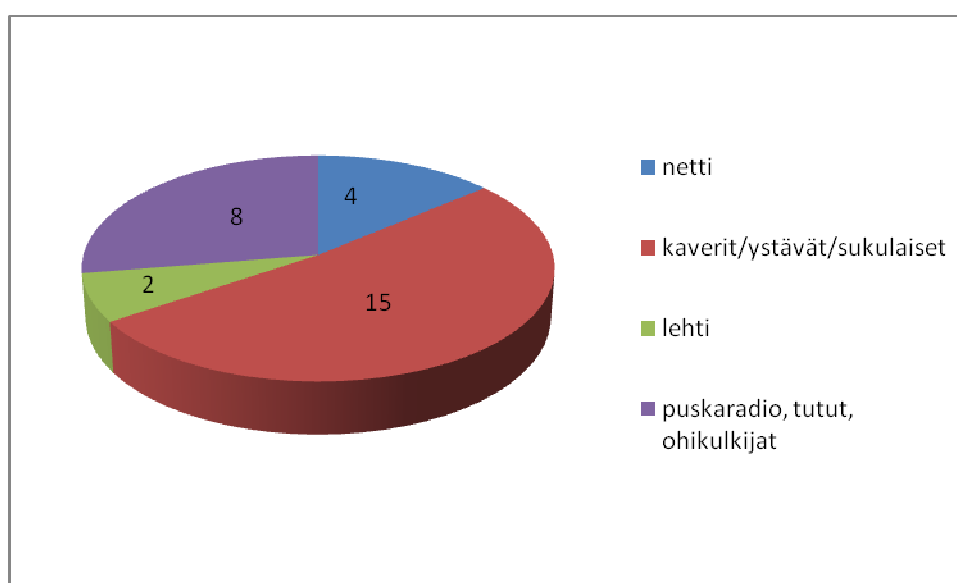
Elintarvikeavun saamista piti erittäin tärkeänä suurin osa haastateltavista, 19 henkilöä, ja tärkeänä kymmenen henkilöä. Kukaan haastateltavista ei ilmaissut, että elintarvikeavulla ei olisi merkitystä tai että se ei olisi välttämätöntä. Tämä tulos vahvistaa sen, että kukaan ei hae elintarvikeapua ilman tarvetta, vaikka toisinaan sen kaltaista kritiikkiä elintarvikejakelun hakijoita kohtaan onkin esitetty.

KUVIO 6. Kuinka tärkeää elintarvikeavun saaminen on

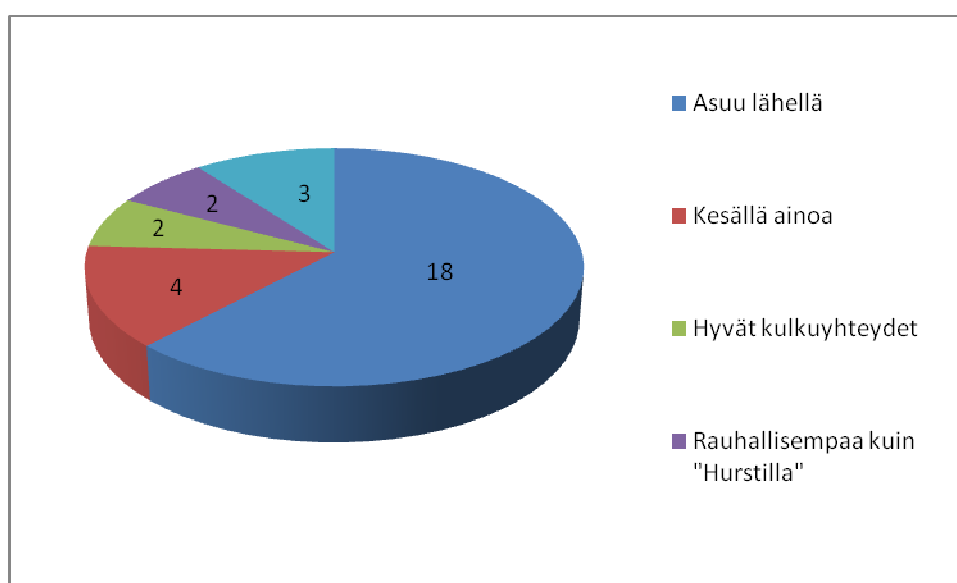
Yli puolet, 15 haastateltavista oli saanut tiedon elintarvikejakelusta kavereiden, ystävien tai sukulaisten kautta. ”Puskaradion”, tuttujen tai ohikulkijoiden kautta tiedon oli saanut kahdeksan haastateltavaa, internetin välityksellä neljä ja lehden kautta kaksi. Muutama haastateltava kertoi saaneensa tiedon elintarvi-

keavusta edellisten lisäksi myös muilta tahoilta: yksi oli saanut tiedon mielenterveysyhdistyksestä, yksi oli aiemmin asunut Myllypurossa ja yksi oli itse työskennellyt elintarvikejakelussa. Vastauksista ilmenee, että sosiaalisella verkostolla on tärkeä merkitys siinä, miten ihmiset saavat tietoa ilmaisen ruoan jakelusta. Vastaavasti lehtien ja internetin merkitys tiedon saannissa oli melko olematonta. Pohdimme lehtien ja internetin vähäistä merkitystä tiedon lähteenä ja totesimme, että elintarvikejakelusta ei ilmoiteta missään pääkaupunkiseudun ilmaisjakelulehdissä, mikä selittää tutkimustulostamme. Huomioitavaa on myös se, että internetin käyttöön ei ole kaikilla mahdollisuuksia tai tarvittavaa osaamista.

KUVIO 7. Mistä saanut tiedon Myllypuron elintarvikeavusta

Suurelle osalle, eli 18 haastateltavalle elintarvikejakelun läheinen sijainti oli tärkein syy hakea elintarvikkeita Myllypurosta. Lisäksi neljä haastateltavista sanoi, että Myllypuron elintarvikejakelu on kesällä ainoa paikka, josta saa elintarvikeapua. Kolme haastateltavaa kertoi syyksi sen, että Myllypurosta saa enemmän kuin ”Hurstilta”. Kaksi haastateltavaa sanoi syyksi hyvät kulkuyhteydet ja kaksi sen, että Myllypuron elintarvikejakelussa on rauhallisempaa kuin ”Hurstilla”. Haastateltavien postinumerosta voi päätellä, että suuri osa heistä asuu Itä-Helsingissä. Siten on luonnollista, että he hakevat elintarvikeapua juuri Myllypurosta.

KUVIO 8. Miksi hakee elintarvikeapua Myllypurosta

Useat haastateltavat mainitsivat siis toisen Helsingissä toimivan elintarvikejakelun, ”Hurstin jonon”. Tällä haastateltavat viittasivat Veikko ja Lahja Hursti Laupeudentyö ry:n järjestämään ilmaisen ruoan jakeluun. Haastateltavien mielipiteet Hurstin jonosta olivat hyvin samankaltaisia ja niissä kritisoitiin jonon levottomuutta sekä päihtyneiden ihmisten runsaslukuisuutta. Hurstin ruoka-apu oli haastattelujemme aikana kesätauolla ja Myllypuron vapaaehtoistyöntekijöiden mukaan se lisäsi elintarvikeavun hakijoiden määrää Myllypurossa. Toisaalta Myllypuron elintarvikejakeluun myös lahjoitettiin enemmän elintarvikkeita, sillä kaupat, jotka normaalisti lahjoittivat elintarvikkeita Hurstille, antoivat ne kesällä Myllypuroon.

9.4 Muun avun tarve

Kysyimme haastateltavilta, mitä muuta tukea tai apua he kaipaisivat nykyisessä elämäntilanteessaan. Haastateltavista kuusi toivoi saavansa enemmän taloudellista apua, mutta koska kysyimme nimenomaan muun kuin taloudellisen avun tarvetta, nämä vastaukset eivät vastanneet haastattelukysymykseen. Muunlaisen tarpeen ilmaisu jäi vastauksissa hyvin vähäiseksi, mikä oli mielestämme hieman yllättävää. Vain kaksi haastateltavista toivoi vaateapua, yksi vakituista asuntoa, yksi opiskelupaikkaa, yksi työpaikkaa, yksi kodinhoidollista apua ja yksi keskusteluapua sekä rukoilua seurakunnan taholta.

Granfelt on käsitellyt useissa teoksissaan marginaalissa elävien ihmisten toivottomuutta ja alistuneisuutta. Granfelt (1993) kirjoittaa kroonisesta voimattomuudesta ja yhtyy Barberin näkemykseen siitä, että huono-osaisilla ihmisillä on hyvin vähän yhteiskunnallista valtaa. Barberin mukaan yhteiskunnan vaatimukset herättävät sosiaalityön asiakkaissa voimattomuutta ja koko sosiaalihuolto instituutiona kuvastaa asiakkaiden epäitsenäisyyttä ja riippuvuutta järjestelmästä. Riippuvuus on paitsi taloudellista, myös kulttuurista, mikä edesauttaa köyhien monentasoista ja moniulotteista alistamista. Yleistä voimattomuuden tunnetta vahvemmin yhteiskunnallista passiivisuutta aiheuttaa kuitenkin kroonistunut voimattomuus, joka saa ihmiset uskomaan, että he eivät voi vaikuttaa elämäänsä. Kroonistunut voimattomuus voi syntyä sen vuoksi, että ihmiset toistuvasti kokevat, että heidän elämäänsä keskeisesti vaikuttavat tekijät ovat heidän kontrollinsa ulkopuolella. Nämä ihmiset ovat hiljaa siksi, että heillä on jo valmiina oletus toiminnan hyödyttömyydestä. (Granfelt 1993, 209–210.)

Jäimme pohtimaan kertovatko vähäiset toiveet saada muuta apua siitä, että elintarvikeapu yksistään on riittävä apu vai eivätkö haastateltavat osanneet tai halunneet ilmaista muita toiveitaan. Voiko vähäisten ja vaatimattomien toiveiden taustalla olla myös kyynisyyttä sosiaaliturvaa kohtaan, tai mahdollisesti useita pettymyksen kokemuksia, joiden seurauksena ihmiset eivät enää osaa tai jaksaa toivoa enempää.

9.5 Elintarvikeavun merkitys ja kokemukset sen hakemisesta

Sisällönanalyysin myötä avointen kysymysten vastauksista muodostui neljä pääluokkaa, jotka kuvaavat elintarvikeavun merkitystä sitä hakeville ihmisille sekä sitä, millaisia kokemuksia heillä sen hakemisesta on. Samoja tuloksia nousi esille myös strukturoitujen kysymysten vastauksista. Pääluokiksi muotoutui sosiaalisuus, kiitollisuus, tarpeellisuus ja vääryyden kokemus. Haastateltavat kertoivat avoimesti näkemyksiään yhteiskunnan epäkohdista sekä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksistaan, mutta myös kiitollisuudestaan elintarvikeapua kohtaan sekä sen sosiaalisesta merkityksestä heidän elämässään.

Yksi suurimpia yllätyksiä haastatteluja tehdessämme oli ihmisten avoimuus ja puheen tulva. Vaikka olimme täysin vieraita heille, useat ihmiset kertoivat elämästään, elämäntilanteistaan, vaikeuksistaan, rahattomuudestaan ja muista henkilökohtaisista asioistaan hyvin avoimesti, raadollisenkin rehellisesti sekä kaunistelematta. Jäimme miettimään ihmisten valtavaa tarvetta puhua ja tulla kuuluksi ja kohdatuksi. Kertooko tämä ihmisten yksinäisyydestä, mahdollisesta verkostojen puutteesta ja tuen tarpeesta? Pohdimme ihmisten tarvetta puhua ja seurakunnan mahdollisuutta vastata tähän tarpeeseen. Havainnoidessamme elintarvikejakelua meille syntyi vaikutelma siitä, että seurakunnan työntekijät ovat avun hakijoille etäisiä. Tämä tuntui ristiriitaiselta ihmisten tarpeisiin nähden. Jäimme miettimään, onko kyse mahdollisesti siitä, että elintarvikeavun hakijat eivät halua kääntyä seurakunnan työntekijöiden puoleen vai siitä että he eivät edes tiedä työntekijöiden läsnäolosta? Olisiko seurakunnan työntekijöiden mahdollista myös itse aktiivisemmin tarjota keskusteluapua? (Otteita kenttäpäiväkirjasta 17.6.2011, 4; 15.7.2011, 9.)

9.5.1 Sosiaalisuus

Useat haastateltavista mainitsivat elintarvikeavun sosiaalisen ulottuvuuden ja sen tärkeyden. Haastateltavat kertoivat tapaavansa elintarvikejakelussa ystäviään ja tuttujaan, joiden kanssa aika kului jonossa nopeasti. Osa heistä oli myös tutustunut jonottaessa toisiin elintarvikeavun hakijoihin ja saanut uusia sosiaalisia kontakteja sekä juttuseuraa. Yksi haastateltavista kertoi ”silmiensä auneen” elintarvikeavun hakemisen myötä. Vaikka hän oli itse työskennellyt vuosia sosiaalialalla, hän koki oman elintarvikeavun hakemisensa kasvattaneen

häntä henkisesti. Kaksi haastateltavaa perusteli elintarvikeavun hakemista sillä, että he ”pääsivät pois kotoa”. Ilman tätä syytä kotoa ei tulisi välttämättä lähdettyä ihmisten pariin. Tulimme tutkimuksessamme samaan tulokseen kuin Siiki (2008, 154), joka toteaa elintarvikejakelun olevan monille ruoanhakijoille tapahtuma, joka auttaa lähtemään pois kotoa. Siikin mukaan elintarvikejakelu ei ole vain paikka, josta saa ruokaa, vaan myös paikka jossa tapaa ihmisiä ja saa kokemuksen yhteisöllisyydestä. Myös Mäki (2005) on todennut tutkimuksessaan, että sosiaalisuudella on tärkeä merkitys elintarvikejakelussa. Tuloksemme ovat yhtenevät myös Helsingin sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmän selvityksen kanssa, jossa todetaan, että ilmaisen ruoanjakeluun liittyy vahva sosiaalinen merkitys ja se on monelle tärkeä tapahtuma viikossa. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 17.)

Muutamit haastateltavista mainitsivat myös vertaistuen saamisen jonossa. He kokivat kaikkien olevan ”samassa veneessä”, mikä toi lohtua omaan tilanteeseen. Useat haastateltavista kertoivat hämmästyneensä ja yllättyneensä ensimmäisillä kerroilla elintarvikkeita hakiessaan vapaaehtoistyöntekijöiden ystävällisyydestä ja kohteliaisuudesta. Ihmiset olivat aidosti hämmästyneitä ystävällisyydestä, jota he elintarvikejaossa olivat kohdanneet. Tämä tuli esiin niin useissa vastauksissa, että se herätti meidät pohtimaan miksi hakijat olivat niin hämmästyneitä hyvästä kohtelusta. Onko hämmästyneisyydessä kyse siitä, että elintarvikeavun hakijat eivät ole edes tottuneet saamaan arvostavaa kohtelua osakseen? Vai onko ystävällisyys yhteiskunnassamme nykyään näin harvinaista?

9.5.2 Kiitollisuus

Vilpitön kiitollisuus elintarvikejakelua, vapaaehtoistyöntekijöitä sekä Herttoniemen seurakuntaa kohtaan tuli ilmi lähes kaikissa vastauksissa. Useilla haastateltavilla oli vain positiivisia kokemuksia elintarvikkeiden hakemisesta ja konkreettisesta jonottamisesta. Pohtiessamme kiitollisuuden runsautta, arvelimme sen kertovan myös ihmisten tarpeesta elintarvikeapuun, jolloin kiitollisuus auttavaa tahoja kohtaan on hyvin luonnollista.

Jonottajien kiitollisuus vapaaehtoisia kohtaan tuli havainnointikäynteillä selkeästi ilmi. Se näkyi paitsi konkreettisena kiittämisenä ja kohteliaisuutena, myös non-verbaalisina eleinä ja ilmeinä. Tutkimustuloksemme tukevat näitä havaintoja, sillä suuri osa haastatelluista ilmaisi kiitollisuuttaan vuolaasti. Kerroimme yhdelle vapaaehtoistyöntekijälle haastateltavien kiitollisuudesta vapaaehtoistyöntekijöitä kohtaan, ja hän oli tiedosta hyvin yllätynyt. Jäimme pohtimaan vapaaehtoisen yllättynyttä reaktiota kiitollisuudesta, ja meille heräsi kysymys saavatko vapaaehtoiset palautetta työstään ja tiedostavatko he itse, kuinka paljon jonottajat heitä arvostavat? (Otteita kenttäpäiväkirjasta, 15.7.2011, 12.)

9.5.3 Tarpeellisuus

Elintarvikeavun tarpeellisuus tuli ilmi useiden eri haastattelukysymysten vastauksissa. Monet haastateltavat sanoivat elintarvikeavun olevan ”hyvä apu ja lisä” ja lisäksi muutama haastateltava tarkensi elintarvikeavun olevan välttämätöntä, sillä ”muuten olisi nälkä” ja ”muuten olisi tiukkaa”. Muutama haastateltavista mainitsi avun olevan tarpeellista myös siksi, että heillä oli paljon kuluja ja menoja. Useat haastateltavista toivat esille myös sen, että elintarvikejakelun kaltaista apua tulisi olla muuallakin, koska sille on niin paljon tarvetta. Lisäksi he kokivat että, jos elintarvikeapua olisi useammassa paikassa, ei esimerkiksi vanhusten tarvitsisi matkustaa pitkiä matkoja apua saadakseen. Useat haastateltavat ilmaisivat huolensa elintarvikeavun loppumisesta sekä toiveen sen jatkumisesta. Muutama haastateltavistamme otti kantaa siihen, että kukaan ei jonota turhaan tai ilman syytä, vaan kaikki hakevat elintarvikeapua vain tarpeeseen. Tarvetta kuvastaa myös muutamissa vastauksissa esiin tulleet pettymyksen kokemukset siitä, että ”vaikka jonottaa pitkään saa vain vähän ruokaa tai vain leipää”.

Monet haastateltavista esittivät toiveen, että elintarvikeapua jaettaisiin useammassa paikassa, jolloin esimerkiksi vanhusten ei tarvitsisi matkustaa pitkiä matkoja. Tämä kertonee avun hakijoiden yhteisöllisyydestä sekä toisista välittämisestä, sillä tämä toive esiintyi myös nuorempien haastateltavien vastauksissa. Pohdimme myös, kertooko useassa vastauksessa ilmennyt pelko avun loppumisesta mahdollisesta epäluottamuksesta yhteiskuntaa ja auttavia tahoja koh-

taan. Kokevatko avun hakijat, että heidän saamansa apu voitaisiin heiltä milloin tahansa evätä tai ottaa pois.

Siiki (2008) nostaa esiin mielenkiintoisen ja tärkeän näkökulman nälän ja köyhyyden rinnastamisen riskistä. Hänen mukaansa leipäjonoon liitetään usein ajatus lähinnä nälkäisistä ihmisistä. Ilmiö on kuitenkin monimuotoisempi ja pelkistyksessä on vaaransa. Jos köyhyyttä pidetään samana asiana kuin nälkää, jäävät köyhyyden muut puolet helposti huomiotta ja helppona ratkaisuna köyhyyteen voidaan nähdä pelkkä ruoka-apu. (Siiki 2008, 157.) Haastatteluissamme vain muutamat ilmaisivat pelkän nälän syyksi hakea elintarvikeapua. Useimmat nostivat esille monia eri syitä, kuten kokonaisvaltaisemman tarpeen ja tulojen riittämättömyyden kaikkeen muuhunkin kuin ruokaan.

9.5.4 Vääryyden kokemus

Kritiikki yhteiskuntaa ja julkista palvelujärjestelmää kohtaan tuli ilmi lähes kaikissa vastauksissa. Voimakkainta kritiikkiä kohdistui sosiaalitoimen ja Kelan hakemusten käsittelyaikoihin ja päätösten viivästymiseen sekä siihen, että etuuk-
sia myönnettäessä ei huomioida esimerkiksi perinnässä olevia velkoja. Julkista palvelujärjestelmää kritisoitiin myös siitä, että ihmisiä pompotetaan luukulta luukulle. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmän suosituksissa on kirjattu, että ”perustoimeentulotuen viivytyksettömällä käsittelyllä, yksilökohtaisella tarveharkinnalla ja oikea-aikaisella sosiaalityöllä edistetään ihmisten selviytymistä, eikä heitä ohjata hakemaan apua ilmaisen ruoan jakelupisteistä”. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 18.) Edellä mainitut suositukset saivat meidät peilaamaan niitä tutkimustuloksiimme ja tuloksistamme voi päätellä, että suositukset eivät arjen sosiaalityössä ainakaan tällä hetkellä toteudu. Emme väitä, että ihmisiä sosiaalitoimesta suoranaisesti ilmaisen ruoan hakemiseen ohjattaisiin, mutta olosuhteista johtuen se on monelle välttämätöntä.

Hyvin moni haastateltavista toivoi perusturvaan, kuten eläkkeisiin ja toimeentulotukeen, tuntuja korotuksia. He totesivat myös, että elintarvikeapua ei tarvitsisi hakea, jos perusturva riittäisi normaaliin elämiseen. Useat haastateltavista ker-

toivat joutuneensa hakemaan eri perusetuuksien lisäksi myös toimeentulotukea. Haastateltavat kritisoivat myös eläkeläisten epätasa-arvoista ja huonoa kohtelua yhteiskunnassa. Yksi eläkeläinen kuvasi syitä, jotka johtivat hänen pieneen eläkkeeseensä. Hän oli mennyt nuorena töihin, opiskellut opintolainan turvin ja opintojen jälkeen ollut pitkään kotiäitinä. Hänelle ei siten ollut kertynyt eläkettä alle 23-vuotiaana tekemästään työstä, kuten ei myöskään opiskelujen eikä kotiäitiyden ajalta.

Monet haastateltavista totesivat ruoan ja elämisen olevan kallista ja hintojen nousseen viime vuosina rajusti. Useat haastateltavista peräänkuuluttivat kuntien ja valtion vastuuta elintarvikeavun järjestämisessä. Eräs haastateltavista ehdotti, että jos kunta rahoittaisi elintarvikejakelua ja maksaisi työntekijöille palkkaa, voisi jakeluaika olla pidempi ja siten jonot lyhyempiä. Tällä hetkellä pitkät jonotusajat ovat heikkokuntoisille ihmisille jopa este hakea elintarvikeapua. Sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmän selvityksessä todetaan kuitenkin hyvin selkeästi, että ilmaisen ruoan jakelu ei ole julkishallinnon tehtävä. Selvityksessä määritellään sopiviksi toimijoiksi seurakunnat sekä sosiaalilautakunnan järjestöavustusten myöntämiskriteerit täyttävät järjestöt. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 18.) Selvityksessä suositellaan siis toiminnan jatkamista ja sen hyödyt tunnustetaan, mutta vastuu koko toiminnasta siirretään kuitenkin järjestöille ja seurakunnille.

Yksi haastateltavista toi esiin huolensa valtion velkaantumisesta, rikollisuuden lisääntymisestä sekä koko yhteiskunnan tulevaisuudesta: ”Miten Suomi selviää, jos rahoittaa muita valtioita?” Muutamat haastateltavista ottivat kantaa elintarvikeavun hakijoiden suureen määrään. Kaksi haastateltavista sanoi olevansa surullisia siitä, että jonossa on paljon ihmisiä, ja lisäksi he pitivät huonona sitä, että jonot ovat kasvaneet vuosi vuodelta pidemmiksi. Yksi haastateltavista totesi yhteiskunnallisen huomion keskittyneen viime aikoina vain ”ulkomaalaisiin kerjäläisiin”, minkä seurauksena leipäjonot ovat jääneet huomiotta. Lisäksi hän totesi, että ”kukaan ei välittäisi, vaikka jonot loppuisivat ja ihmiset menisivät kaduille kerjäämään”, hänen mielestään elintarvikeavun hakeminen on ”näkymätöntä kerjäämistä”.

Vastauksissa nousi esiin myös haastateltavien kokemuksia elintarvikejakelun toisiin hakijoihin liittyvästä epäoikeudenmukaisuuden tunteesta. Muutama haastateltava oli sitä mieltä, että avun tarve tulisi todistaa, ja niiltä, joilla ei ole todellista tarvetta, apu tulisi evätä. Moni haastateltavista koki, että ulkomaalaisia elintarvikeavun hakijoita oli liikaa ja muutama heistä koki suomalaisena olevansa vähemmistöä jonossa.

Osa haastateltavista nosti esille myös konkreettiseen jonottamiseen liittyviä negatiivisia puolia. Haastateltavat mainitsivat esimerkiksi eri vuodenaikojen tuomat haasteet; kesällä helteen ja talvella kylmyyden sekä liukkauden. Vastauksissa ilmeni myös jonossa ohittelu, sitä pidettiin epäoikeudenmukaisena ja tuomittavana toimintana. Haastateltavat kertoivat jonojen pidentyneen ja sen, että joonoon on tultava entistä aikaisemmin. Heikkokuntoisemmat ja iäkkäämmät haastateltavat kertoivat pitkän jonottamisen olevan fyysisesti hyvin raskasta.

9.5.5 Hengellisyys - tutkimustulosten näkymätön kategoria

Molemmilla havainnointikerroilla kiinnitimme huomiota siihen, kuinka vähän seurakunnan rooli elintarvikejakelussa näkyi. Kesäkuussa paikalla oli kaksi diakonia ja pappi, joita emme olisi tunnistaneet seurakunnan työntekijöiksi, jos emme olisi asiaa etukäteen tienneet. Suurimman osan ajasta seurakunnan työntekijät pysyttelivät sivussa, ja enimmäkseen vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa keskustellen. Olimme hieman yllättyneitä työntekijöiden huomaamattomuudesta ja siitä, kuinka vähän he olivat vuorovaikutuksessa jonottajien kanssa. Heinäkuun havainnointikerralla, ensimmäisestä kerrasta poiketen, paikalla olleella diakonilla oli yllään diakonin virkakaulus, joka herätti huomiota myös jonottajien keskuudessa ja muutama heistä kommentoi asiaa positiiviseen sävyyn. Kommenttien vuoksi jäimme pohtimaan sitä, onko seurakunnan työntekijöiden näkyminen elintarvikejakelussa virka-asussa enemmän harvinaisuus kuin tapa? Pohdimme myös, onko työntekijöiden ”näkyttömyys” tietoinen valinta, ja jos on, niin miksi. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 17.6.2011; 15.7.2011, 3, 7.)

Suurella osalla vastauksia hengellisyys tai uskonnollisuus ei noussut esiin lainkaan. Tämä on hieman yllättävää, sillä toiminta on seurakunnan järjestämää sisältäen seurakunnan työntekijöiden paikallaolon ja viikoittaiset hartaushetket.

Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa elintarvikejakelussa pidetyt hartaudet ja laulettu virret antoisina. Lisäksi yksi haastateltavista kertoi vaikuttuneensa siitä, että pappikin oli kerran jakanut ruokaa ja toinen haastateltava toivoi seurakunnan työntekijän rukoilevan kanssaan. Yksi haastateltavista puolestaan hämmästeli toisten jonottajien rasistisuutta, ”jakelu on kuitenkin seurakunnan järjestämää, missä on jonottajien kristillisuus?” Vastauksista ilmenee, että toiveita seurakunnan läsnäololle ja tuelle oli. Viimeksi mainitussa vastauksessa heijastuu mielestämme myös toive näkyvämmälle lähimmäisenrakkaudelle ja suvaitsevaisuudelle.

Hartauksia pidettiin molemmilla havainnointikerroilla kaksi. Hartaudet olivat elintarvikejakelun aikana ja ne pitivät paikalla olleet diakoni ja pappi. Kiinnitimme huomiota siihen, että hartaudet olivat hyvin huomaamattomia ja puhe ei mikrofonista ja äänentoistosta huolimatta kuulunut kuin lähimpänä oleville ihmisille. Koska hartaudet pidettiin kesken jakelun, eivät jonossa olevat näyttäneet niitä kuuntelevan tai noteeraavan, sillä heidän keskittymisensä kiinnittyi ruoan saamiseen ja ahtaissa tiloissa liikkumiseen. Me emme näitä olisi hartauksiksi tunnistanee, elleimme olisi olleet niistä tietoisia etukäteen. Olisimme toivoneet hartauksille niiden ansaitsemaa tilaa ja tarkemmin harkittua aikaa ja paikkaa. (Otteita kenttäpäiväkirjasta 17.6.2011; 15.7.2011, 3, 7.)

Seurakunnan roolin näkymättömyys ja hengellisyyden vähäisyys oli meille yllätys. Seurakunnan läsnäolo ja uskonnollisuus esiintyivät vain muutamassa vastauksessa ja niissäkin lyhyesti. Näemme tämän hieman ristiriitaisena, sillä Herttoniemen seurakunta on tämän toiminnan järjestäjä. Näistä syistä johtuen halusimme nostaa aiheen esille ja nimesimme sen näkymättömäksi kategoriaksi.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

10.1 Elintarvikeavun välttämättömyys

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää Herttoniemen seurakunnan elintarvikeavun merkitystä sitä hakeville ihmisille. Opinnäytetyömme aihe valikoitui meille oman kiinnostuksemme sekä aiheen ajankohtaisuuden perusteella. Valitsimme tämän aiheen, koska halusimme selvittää syitä, miksi ihmiset joutuvat turvautumaan elintarvikeapuun nykypäivän hyvinvointiyhteiskunnassa. Meitä kiinnosti tutkia, keitä nämä ihmiset ovat ja tuoda esiin laajempaa näkökulmaa koko elintarvikeavun tämän hetkisestä tilasta.

Tutkimusmenetelmiksemme meille vahvistui puolistrukturoitu haastattelu ja havainnointi tutkimuksemme suunnittelun edetessä. Valitsemiemme menetelmien avulla saimme kerättyä runsaasti aineistoa ja se toi väljyyttä myös aineiston analysointiin. Sisällönanalyysi oli tarkoituksenmukainen analysointimenetelmä, jolla saimme nostettua aineiston tärkeimmät tulokset kattavasti esille. Tutkimuskohteenamme olivat elintarvikeavun hakijoiden lisäksi koko elintarvikejakelu työntekijöineen, joten aineiston kerääminen rinnakkain haastatteluilla ja havainnoinnilla oli perusteltua. Aineiston hankinta havainnoinnilla ja puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä sopi hyvin aineiston hankintamenetelmäksi ja menetelmät antoivat paljon laadukasta ja kattavaa materiaalia.

Haastattelimme elintarvikeavun hakijoita Helsingin Myllypurossa kesällä 2011. Haastattelujen lisäksi keräsimme tutkimusaineistoa havainnoimalla. Haastattelimme yhteensä 29 jonossa olevaa elintarvikeavun hakijaa, joiden keski-ikä oli 55 vuotta. Naisia haastateltavista oli 16 ja miehiä 13. Tutkimuskysymyksemme olivat: miksi elintarvikeapua haetaan, kuinka välttämätöntä kyseinen apu on ja millaisia kokemuksia ihmisillä on sen hakemisesta. Tutkimme myös elintarvikeapua hakevien ihmisten elämäntilanteita kartoittamalla muun muassa heidän ensisijaista tulonlähdeään, asumismuotoaan sekä siviilisäätyään. Opinnäytetyömme laadullisen osuuden tulokset kertovat elintarvikeavun hakemisen sosi-

aalisesta ulottuvuudesta, avun välttämättömyydestä, kiitollisuudesta sekä avun hakijoiden vääryyden kokemuksista. Nämä ovat tutkimuksen tulosten pääluokat.

Valtaosa elintarvikeavun hakijoista elää vähimmäistoimeentuloturvan varassa. Ensisijaisena tulonlähteenä useimmilla ovat eläketulot tai työttömyyskorvaus. Lisäksi useat hakijat saivat toimeentulotukea joko ainoana tai perusetuuksia täydentävänä tukena. Ei siten yllättävää, että kukaan haastateltavista ei pitänyt toimeentulonsa tasoa hyvänä tai erittäin hyvänä. Sen sijaan yli puolet haastateltavista arvioi toimeentulonsa tason erittäin huonoksi tai huonoksi.

Yli 75 prosenttia haastateltavista haki elintarvikeapua säännöllisesti ja suurin osa heistä haki sitä viikoittain. Haastateltavista 19 oli hakenut elintarvikeapua yli vuoden. Ne, jotka hakivat elintarvikeapua harvemmin, kertoivat syiksi enimmäkseen vaikeat sääolosuhteet tai rajoitteet liikuntakyvyssä, vaikka tarvetta avun hakemiselle olisi ollut paljon useamminkin. Tulokset kertovat, että elintarvikeapu on vakiintunut auttamismuoto, ja suurin osa ruoan hakijoista pitää sitä erittäin tärkeänä ja tarpeellisena. Perusturvan riittämättömyyttä todistaa se, että lähes kaikki haastateltavat kertoivat elintarvikeavun hakemisen ensisijaiseksi syyksi yksinkertaisesti rahojen riittämättömyyden. Tulostemme perusteella elintarvikeavun hakemisen pitkäkestoisuus ja säännöllisyys kuvastavat avun välttämättömyyttä.

Elintarvikeavun tarpeellisuus ja välttämättömyys ovat keskeisiä tutkimustuloksiamme, ja ne tulivat esiin lähes kaikissa vastauksissa. Myös omat havaintomme elintarvikejakelusta vahvistavat tätä tulosta. Sen lisäksi, että kysyimme elintarvikeavun merkitystä omana kysymyksenään, tarve elintarvikeavulle ilmaistiin myös monien muidenkin haastattelukysymysten kohdalla. Avun välttämättömyys ilmeni esimerkiksi kysyttäessä toimeentulon tasoa ja lähdettä sekä avun hakemisen kestoa ja sen säännöllisyyttä. Elintarvikeavun välttämättömyyden syyksi haastateltavat kertoivat toimeentulon riittämättömyyden ja suoranaisen pakon.

Tarve elintarvikeavulle on valtava ja se on monelle ihmiselle välttämätön apu arjessa selviytymiseen. Syynä tarpeeseen on ensisijaisesti se, että perusturva

ei riitä kattamaan välttämättömiä elämisen kustannuksia ja arjen menoja. Tutkimustuloksemme osoittavat, että elintarvikeapua ei haeta ilman syytä, sillä pelkästään tunteja kestävä ruoan konkreettinen hakeminen ja jonottaminen ulkona vaativat todellista tarvetta saada ilmaista ruokaa.

10.2 Kokemuksia elintarvikeavun hakemisesta

Useat haastateltavista kertoivat elintarvikeavun hakemisen sosiaalisesta merkityksestä ja sen tärkeydestä. Monet nostivat esille myös vapaaehtoistyöntekijöiden ystävällisyyden sekä sen, että heitä kohdeltiin elintarvikejakelussa kunnioitavasti ja arvostavasti. Lisäksi havaitsimme, että lähes kaikki avunsaajat käyttäytyivät itsekin ystävällisesti ja kohteliaasti. Sen lisäksi, että avun hakijat saivat konkreettisesti ruokaa, he tapasivat elintarvikejakelussa tuttujaan, tutustuivat uusiin ihmisiin ja saivat juttuseuraa. Osa haastateltavista kertoi myös saaneensa jonossa vertaistukea ja joillekin elintarvikeapu oli ylipäättään syy lähteä pois kotoa. Haastattelujen perusteella saimme käsityksen, että elintarvikeavun hakijoiden keskinäinen vertaistuki tuo heille toivoa selviytymisestä sekä lieventää mahdollista yksinäisyyden ja häpeän kokemuksia. Elintarvikeavun hakijoiden keskinäinen yhteisöllisyys ja toisista välittäminen tuli esille esimerkiksi haastateltavien huolena iäkkäämpien avunhakijoiden selviytymistä kohtaan.

Haastateltavat ilmaisivat monin sanoin kiitollisuuttaan vapaaehtoistyöntekijöitä ja koko elintarvikeapua kohtaan. Kiitollisuuden osoittaminen oli niin selkeää ja runsasta, että pohdimme sen taustalla olevia tekijöitä. On toki luonnollista tuntea kiitollisuutta saadessaan tarpeellista apua kuten ruokaa, joten kiitollisuus kertoo mielestämme myös elintarvikeavun tärkeydestä. Toisaalta pohdimme, että odotetaanko köyhän ihmisen myös olevan aina kiitollinen kaikesta saamastaan avusta.

Yksi keskeisistä tuloksistamme oli myös haastateltavien kokemukset vääryydestä. Useat haastateltavat kritisoivat yhteiskuntaa ja julkista palvelujärjestelmää. Erityisesti perusturvasta vastaavat tahot, kuten esimerkiksi kunnallinen sosiaalitoimi ja Kela saivat osakseen voimakasta kritiikkiä. Kritiikki kohdistui eri-

tyisesti perusturvan pienuuteen sekä kokonaisuudessaan taloudellisen tuen saamisen vaikeuteen ja hitauteen. Useat haastateltavat mainitsivat toimeentulotuen hakemisen monimutkaisuuden ja byrokraattisuuden. Toimeentulotuen hakeminen koettiin vaikeaksi, koska se edellyttää useiden lomakkeiden täyttämistä sekä erilaisten tositteiden toimittamista. Omat tuloksemme ovat tältä osin yhteneväisiä Hämäläisen (2006) tutkimustulosten kanssa. Hämäläinen on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että kynnys hakea toimeentulotukea on korkea ja sen hakeminen koetaan usein vaikeaksi. (Hämäläinen 2006, 100–101.)

Haastattelujen vastauksista ilmeni, että monet, erityisesti iäkkäät ihmiset, kokevat helpompana hakea elintarvikeapua kuin toimeentulotukea. Lisäksi haastatteluissa tuli ilmi, että sosiaalitoimessa asiointi on myös vastoin monen iäkkäämmän ihmisen periaatteita. Yksi haastateltavistamme toi selkeästi esiin sen, että hän ei halua sosiaalitoimesta apua pyytää, ”sossuun en mene”. Hämäläinen (2006) toteaa tutkimustuloksissaan, että viranomaistahon edustajien mielestä toimeentulotuen hakeminen on ihmisille helpompaa kuin ruoka-avun, sillä hakijan anonyymius säilyy eivätkä ulkopuoliset saa tietää avun hausta toisin kuin ruokajonossa. Viranomaistaho siis mieltää sosiaalitoimessa asiointiin anonyymiksi sillä perusteella, että asiointi tapahtuu sisätiloissa julkisen jonottamisen sijaan. Ruoka-avun järjestäjätahon mielestä ruoka-avun hakeminen on puolestaan helpompaa, koska hakijan ei tarvitse varata aikoja, täyttää hakemuksia eikä selvittää elämäntilannettaan. Hämäläisen haastattelemista ruoka-avun hakijoista suurin osa oli kokenut ruoka-avun hakemisen helpommaksi kuin toimeentulotuen hakemisen. (Hämäläinen 2006, 100–101.)

Vääryyden kokemus tuli esille myös muissa vastauksissa. Ihmiset kokivat olevansa epätasa-arvoisessa asemassa suhteessa hyvätuloisiin sekä tulleensa kohdelluiksi väärin yhteiskunnallisen hyvinvointikoneiston rattaissa. Vääryyden kokemuksia ihmisissä herättivät edellä mainittujen lisäksi myös ylipäätään se, että osan väestöstä täytyy turvautua ilmaiseen ruoka-apuun, elintarvikeavunhakijoiden määrän jatkuva lisääntyminen, ulkomaalaisten avunhakijoiden runsaus ja Suomen korkeat elinkustannukset.

Mielikuva häpeästä liitetään joskus ilmaista ruokaa hakeviin ihmisiin. Häpeän kokemukset eivät haastatteluissamme kuitenkaan nousseet esiin, mutta havaitsimme, että monet ihmiset olivat ruokaa vastaanottaessaan enimmäkseen puhumatta tai vähäinen puhe oli lyhytsanaista ja hiljaista. Meille välittyi tunne häpeän ilmapiiristä, nöyryydestä ja ihmisten halusta pysyä huomaamattomina. Poikkeuksena erottuivat selvästi ne, jotka olivat tuttuja vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa ja todennäköisesti jo pitkään elintarvikejakelussa käyneet; heidän kanssaan juteltiin, vaihdettiin kuulumisia ja jopa vitsailtiin. Pohdimme, olisiko meidän tullut kysyä häpeästä erillisenä haastattelukysymyksenään ja jos olisimme kysyneet, olisiko se noussut merkittävään rooliin tutkimustuloksissamme. Toisaalta pohdimme myös, että häpeän tunne mahdollisesti vähenee sitä mukaan, mitä pidempään elintarvikeapua hakee.

Aiemmissa tutkimuksissa häpeän kokemuksista on kuitenkin ristiriitaisia tuloksia. Metsähuone (2001, 62) toteaa häpeän nousseen merkittävimmäksi käsitteeksi tutkimuksessaan, kun taas Mäen (2005, 55) tutkimuksessa se ei noussut erityisesti esille. Hämäläinen (2006) puolestaan toteaa tutkimuksessaan, että useimmat haastateltavat eivät kertoneet häpeävänsä ruoka-avun hakemista, mutta suurin osa heistä oletti muiden häpeävän. Moni Hämäläisen haastateltava oli todennut ”köyhyys ei ole häpeä”. (Hämäläinen 2006, 100–101.) Huomion arvoista on tosin se, että Metsähuoneen tutkimuksesta on kulunut jo 10 vuotta, jonka aikana elintarvikeavun hakeminen on arkipäiväistynyt ja ihmisten asenteet ilmaisen ruoan hakemista kohtaan ovat muuttuneet ymmärtäväisemmiksi.

Ruoka-aputyöryhmän selvityksen mukaan ruoanjakelupisteissä ihmiset voivat kokea saavansa yksilöllistä tukea ja vertaistukea. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 18.) Olemme samaa mieltä vertaistuen mahdollistumisen osalta, sillä tutkimustulostemme perusteella elintarvikeavun hakijat saavat jonossa kontakteja toisiin hakijoihin. Sen sijaan mahdollisuutta yksilölliseen tukeen elintarvikeavun yhteydessä emme havainneet. Emme myöskään havainneet, että elintarvikeavun hakijoille olisi tarjottu yksilöllistä tukea tai keskustelumahdollisuuksia, eikä sitä tullut ilmi haastatteluissakaan. Päinvastoin, haastatteluissa ilmeni toiveita keskusteluavusta. Havaintojemme mukaan seurakunnan työntekijöitä ei ollut helppo tunnistaa tai tavoittaa elintarvikejakelun yhteydessä. Tämä lienee

yksi syy sille, että elintarvikeavun hakijoiden ja seurakunnan työntekijöiden väliset kontaktit ja keskustelut jäivät vähäisiksi ja silloin yksilöllisen avun saaminen lienee mahdotonta.

10.3 Näkymätön näkyväksi

Kuluttajatutkimuskeskuksen (Lehtinen ym. 2010) tekemä selvitys erilaisten kotitalouksien viitebudjeteista sai meidät pohtimaan, mikä on välttämätöntä ja perusteltua kulutusta ja millainen kulutustaso kuuluu kaikille? Minkä tasoinen kuluttaminen on kansalaisen ”subjektiivista oikeutta”? Mielestämme esimerkiksi matkapuhelin ja julkisen liikenteen kuukausilippu ovat melkeinpä välttämättömiä nykypäivän yhteiskunnassa elämisessä. Sen sijaan näemme, että esimerkiksi ulkomaan lomamatkat, huvipalvelut, oman auto kaupungissa ja usein toistuvat ravintolaruokailut eivät ole välttämättömiä. Pohdimme, että ulkopuolisen on kuitenkin hyvin vaikea määritellä, mikä kenellekin on välttämätöntä ja hyvän elämän edellytys. Ovatko esimerkiksi kampaajalla käynti, lehtitilaus tai lapsen karkkipäivä sellaisia hyödykkeitä, joihin jokaisella tulisi olla mahdollisuus?

Yksi keskeinen havaintomme on se, että ihmiset, jotka hakevat elintarvikeapua, eivät ole, vastoin yleistä käsitystä, syrjäytyneitä tai moniongelmaisia, vaan pienituloisia kansalaisia, kuten eläkeläisiä ja työttömiä. Haastattelemiemme ihmisten pienituloisuus liittyi nimenomaan perusetuuksien matalaan tasoon, ei ihmisten omiin valintoihin. Pienituloiseksi voi ajautua kuka tahansa, esimerkiksi pitkäaikaisen sairauden, työkyvyttömyyden tai työttömyyden kohdatessa. Eläkkeelle siirtyminen koskettaa lähes meitä kaikkia, mikä usein tarkoittaa myös tulotason laskemista. Kertyneet eläkkeet jäävät monilla mataliksi, sillä esimerkiksi työ matalapalkkaisilla aloilla tai kotiäitiys ja opiskelu eivät kerrytä eläkettä yhtä paljon. Tämä kuvastaa sitä, että hyvinvointiyhteiskuntamme turvaverkko ei pysty kantattelemaan kansalaisiaan edes tavanomaisissa elämänvaiheissa, kuten opiskelun, kotiäitiyden tai eläkkeen aikana.

Julkisessa keskustelussa on ollut ajoittain aistittavissa näkemys, että elintarvikeavun hakijat olisivat syrjäytyneitä ja päihdeongelmaisia ja itse syyllisiä omaan

tilanteeseensa. Kun syy ja vastuu pienituloisuudesta siirretään avunhakijoille itselleen, voidaan sulkea silmät koko ilmiöltä. Jos elintarvikeavun hakijoiden ei nähdä olevan ”tavallisia kansalaisia” eikä kenen tahansa lähimmäisiä, koko pienituloisten ahdinko ja köyhyys pysyvät etäällä ja asiasta ei tarvitse ottaa vastuuta eikä reagoida siihen. Vaikka elintarvikeavussa on hyviäkin puolia, kuten esimerkiksi sosiaaliset kontaktit, on ilmaisen ruoan jonottaminen kuitenkin epäinhimillistä. Vääryyttä lisää se, että ihmiset joilla on muutenkin vaikeaa, esimerkiksi pitkäaikaisen sairauden tai äkillisen kriisin vuoksi, joutuvat konkreettisesti jonottamaan saadakseen ilmaista ruokaa.

Elintarvikeapua hakevat joutuvat jonottamaan ruokaansa pitkiä aikoja, kuitenkin saamatta itse valita, mitä syövät. He joutuvat tyytymään niihin tuotteisiin, jotka eivät ole muille kelvanneet ja mitä milloinkin on saatavilla. Samanaikaisesti mediassa kiistellään eri ruokavaliosuuntausten ja ideologioiden paremmuudesta ja osa väestöstä on hyvin kriittisiä sekä valikoivia tavanomaista, perinteistä kotiruokaa kohtaan.

Epävirallisen avun hakemiseen liitetään ajoittain epäily, että sitä haettaisiin tarpeettomasti oman edun lisäämiseksi, vaikka osalla avunhakijoista olisikin rahaa ruokaan. Elintarvikeapua on arvosteltu myös siitä, että ilmaisen ruoan saaminen jättäisi enemmän rahaa päihteisiin. Tämä heijastaa näkemystä, että ilmaista ruokaa saisivat hakea vain ne, joilla ei ole yhtään rahaa ja jotka eivät käytä lainkaan päihteitä. Tästä on nähtävissä luokittelu, jossa köyhät jaetaan ”oikeisiin” ja ”väärin” köyhiin. Kuinka köyhä ja kurja ihmisen tulee olla, jotta hän saa käydä leipäjonossa? Eikö köyhä saa käyttää alkoholia? Tuleeko köyhän olla täysin rahaton? Jako ”oikeisiin” ja ”väärin” köyhiin vahvistaa myös ajatusta siitä, että köyhyys on köyhien oma syy. (Siiki 2009, 115.)

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme väistämättä ajautuneet pohtimaan eri ihmisryhmien tapoja pyytää apua. Suomalaiset hakevat avustuksia enimmäkseen hiljaa ja huomaamattomasti, nöyrästi jonottamalla. Tähän peilaten eri kulttuureista tulevien ihmisten näkyvämmät tavat voivat herättää hämmennystä, kuten tämän hetkisestä julkisesta keskustelusta on nähtävissä. Pohdimme, miten yhteiskuntamme reagoisi, jos kaikki ilmaista ruokaa jonottavat ihmiset tulisi-

vat myös kaduille ja julkisille paikoille yhtä näkyvästi pyytämään apua. Yksi haastateltavamme kuvasi suomalaisten elintarvikeavun hakemisen olevan ”näkyvätöntä kerjäämistä”.

Kunnianhimoinen tavoitteemme on opinnäytetyön avulla herättää keskustelua ja osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Haluamme nostaa esiin heikoimassa asemassa olevien ihmisten ahdinkoa. Uskomme opinnäytetyömme tuovan arvokasta informaatiota myös Herttoniemen seurakunnalle heidän toiminnastaan.

10.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen etiikka on noussut keskeiseksi teemaksi viime vuosikymmenten aikana. Tutkijan on selvitettävä tutkittaville tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit sillä tavoin, että he kykenevät ne ymmärtämään. Tutkittavien suojaan kuuluu myös vapaaehtoinen osallistuminen sekä oikeus kieltäytyä tutkimuksesta, keskeyttää mukanaolonsa sekä kieltää jälkikäteen itseään koskevan aineiston käyttö tutkimusaineistona. Tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia ja tietoja ei saa luovuttaa ulkopuoliselle tai käyttää muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. Tutkittavien on jäätävä nimettömiksi, jos he ole antaneet lupaa nimensä kertomiseen. (Tuomi 2007, 145–146.)

Puolistrukturoitu haastattelu aineiston hankintamenetelmänä sopi mielestämme tutkimukseemme hyvin. Koemme, että menetelmän käyttö sopi erityisen hyvin haastateltaessa vaikeassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä, sillä menetelmä on haastateltavaa kunnioittava ja hienotunteisesti lähestyvä. Puolistrukturoidussa haastattelussa tutkittavaa ei pidetä kohteena ja haastattelut toteutetaan haastateltavien ehdoilla. Vaikka toteutimme haastattelut jonossa, varsinaisia häiriötekijöitä haastattelutilanteissa ei ollut. Ilmapiiiri oli rauhallinen ja muut jonossa olijat antoivat haastatteluille tilan ja rauhan. Jonossa haastattelemisen eettisyyttä ja intimizeettisuojaa pohdimme jo ennen tutkimuksen toteutusta. Haastateltavat eivät kuitenkaan ilmaisseet kokevansa vaikeana vastata kysymyksiin jonossa, vaikka vieressä oli tuntemattomia ihmisiä, jotka saattoivat kuulla vastaukset.

Muutama haastateltavista vastasi henkilökohtaisiin kysymyksiin kuiskaamalla tai osoittamalla vastausta paperista. Pyrimme esittämään kysymykset hienovaraisesti ja haastateltavien yksityisyyttä kunnioittaen.

Suunnitellessamme tutkimustamme olimme lukeneet aikaisemmista tutkimuksista ja kuulleet elintarvikeavun vapaaehtoistyöntekijöiltä, että haastateltavia voisi olla vaikea saada. Elintarvikejakelun vapaaehtoistyöntekijät olivat myös etukäteen tiedustelleet jonossa olevilta kiinnostusta haastatteluun, mutta kukaan ei ollut ilmaissut halukkuuttaan. Näiden ennakkotietojen jälkeen olimme yllättyneitä sekä tyytyväisiä siihen, kuinka hyvin haastattelut toteutuivat. Haastattelimme yhteensä 29 henkilöä ja vain seitsemän kieltäytyi.

Määrällisessä tutkimuksessa mittauksen luotettavuutta kuvataan käsitteillä validiteetti ja reliabiliteetti, jotka muodostavat yhdessä mittarin kokonaisluotettavuuden. Kokonaisluotettavuuteen vaikuttavat myös käsittelyvirheet, mittausvirheet, peitto- ja katovirheet sekä otantavirheet. Validiteetti kuvaa sitä, kuinka tutkimuksessa on onnistuttu mittaamaan juuri sitä, mitä pitikin mitata. Validius liittyy aina tutkimuksen käsitteisiin sekä teoriaan. Esimerkiksi haastattelututkimuksissa tämä tarkoittaa ensisijaisesti sitä, miten hyvin kysymykset on muotoiltu eli saadaanko niiden avulla ratkaisu tutkimusongelmaan. Reliabiliteetti tarkoittaa mittauksen kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia eli tulosten pysyvyyttä ja toistettavuutta. (Tuomi 2007, 149–150.)

Laadullisen tutkimuksen kohdalla validiteetti ja reliabiliteetti käsitteiden käyttöä on kritisoitu siksi, että ne vastaavat lähinnä vain määrällisen tutkimuksen tarpeisiin. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa käytetään esimerkiksi ilmaisuja uskottavuus, vastaavuus, vakiintuneisuus tai vahvistettavuus. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole yksiselitteisiä ohjeita ja tutkimusta arvioidaan aina kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus eli koherenssi painottuu. (Tuomi 2007, 150–152.)

Haastatteluja purkaessamme havaitsimme oman virheemme yhden haastattelukysymyksen muotoilussa. Kysyimme haastateltavilta kokemuksia jonottamisesta ja useat vastasivat konkreettisia kokemuksiaan kuten ohittelun jonossa.

Haastateltavat vastasivat kyllä kysymykseen, mutta huomasimme itse vasta analysoidessamme tuloksia, että vastaukset eivät vastaa siihen, mitä itse kysymyksellä haimme. Jonottamisen sijaan meidän olisi pitänyt muotoilla kysymys siten, että olisimme kysyneet selkeämmin nimenomaan kokemuksia avun hakemisesta ja sen herättämistä tunteista. Tämä kertoo omasta kokemattomuutemme tutkijoina.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa erilaisin tekniikoin, joista yksi on trianqulaatio. Tutkimusaineistoon liittyvällä trianqulaatiolla tarkoitetaan sitä, että tietoa kerätään monelta eri tiedonantajaryhmältä. Tutkijaan liittyvällä trianqulaatiolla tarkoitetaan sitä, että tutkijoina toimii useita henkilöitä. Esimerkiksi havainnoiden tehtävissä tutkimuksissa tulisi olla enemmän kuin yksi havainnoija. Metodinen trianqulaatio tarkoittaa puolestaan useiden eri metodien käyttöä rinnakkain, kuten haastattelun ja havainnoinnin käyttöä. (Tuomi 2007, 153–154.)

Omassa opinnäytetyössämme hyödynsimme monimenetelmäisyyttä keräämällä aineistoa sekä haastatteluilla että havainnoimalla. Ensimmäisellä käynnillä teimme haastattelut ja havainnoimme koko elintarvikejakelua, kuten esimerkiksi jonotusta, ympäristöä sekä ilmapiiriä. Lisäksi teimme erillisen havainnointikäynnin, jolloin kiinnitimme erityisesti huomiota ihmisten käyttäytymiseen sekä keskinäiseen vuorovaikutukseen. Havaintojemme luotettavuutta vahvistaa se, että meitä oli kaksi havainnoijaa. Havaintomme olivat lisäksi hyvin samankaltaisia, vaikka emme havainnoinnin aikana kommunikoineet keskenämme ja olimme sijoittuneet tutkimuskohteessa eri puolille.

10.5 Haasteet sosiaalipolitiikalle ja arjen sosiaalityölle

Tuloksia esitellessämme olemme jo nostaneet esille Helsingin sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmän suositukset perustoimeentulotuen viivytyksettömästä käsittelystä sekä tarveharkintaisesta, yksilökohtaisesta ja oikea-aikaisesta sosiaalityöstä. Suositusten mukaan näillä toimilla edistetään ihmisten selviytymistä, eikä heitä ohjata hakemaan apua ilmaisen ruoan jakelupisteistä. (Helsingin

kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 18.) Ruoka-aputyöryhmän selvityksestä saa vaikutelman, että nämä suositukset olisivat jo toteutuneet, mutta tutkimuksemme sekä oman laajan työkokemuksemme perusteella emme voi sanoa samaa. Mielestämme mahdollisuudet sosiaalityöntekijän henkilökohtaiseen tapaamiseen ovat jatkuvasti heikentyneet ja etuuksien käsittelyajat ovat niin pitkiä, että ne voivat ajaa ihmiset taloudelliseen kriisiin tai syventää sitä. Olemme kohdanneet asiakastyössämme tilanteita, joissa ihmiset ovat olleet sosiaalitoimen asiakkaina vuosia ja siitä huolimatta tavanneet sosiaalityöntekijöitään henkilökohtaisesti vain satunnaisesti. Sama viesti tuli ilmi myös haastatteluissamme.

Sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmä toteaa selvityksessään, että vaikka Suomen sosiaaliturvaa nostettaisiin, ilmaisen ruoan hakijoita riittäisi silti. Selvityksen mukaan kansalaisten kulutustottumukset ja velkaantuminen aiheuttavat taloudellisia vaikeuksia lukuisille ihmisille. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 16.) Opinnäytetyömme perusteella olemme osittain samaa mieltä sosiaaliturvan nostamisen vähäisistä vaikutuksista. Tutkimustulostemme perusteella sosiaaliturvan korotus varmasti vähentäisi hakijoiden määrää, mutta se ei poistaisi kaikkia hakijoita, sillä suurin syy avun hakemiseen on nimenomaan perusturvan riittämätön taso, eivätkä pienet korotukset poista avun tarvetta. Selvityksessä mainitut kulutustottumukset ja velkaantuminen taloudellisten vaikeuksien syynä kiinnittivät myös huomiomme ja saivat meidät pohtimaan näkökulman tarkoitusta. Pohdimme, onko selvityksen pyrkimyksenä ilmaista, että talousvaikeuksien syynä olisivat aina ihmisten omat valinnat ja köyhyys siten myös automaattisesti oma syy?

Vuoden 2011 hallitusohjelman (Hallitusohjelma 2011) mukaan sosiaaliturvan kehittämisessä pääpaino tulee olemaan palveluiden laadun, saatavuuden ja vaikuttavuuden parantamisessa sekä etuuksien kehittämisessä siten, että jokaisen toimeentulo turvataan. Hallitus painottaa julkisten palveluiden merkitystä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon takaajana. Hallitus lupaa toimia voimakkaasti syrjäytymistä ja köyhyyttä vastaan, mikä edellyttää muun muassa työllisyyden, työkyvyn ja osallisuuden vahvistamista sekä sosiaaliturvasta huolehtimista. Hallitus aikoo käynnistää poikkihallinnollisen syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävän toimenpideohjelman. (Hallitusohjelma 2011, 55.) Näemme

tässä mittavat haasteet koko yhteiskunnalle, erityisesti nykypäivän epävarmasa taloustilanteessa. Periaatteessa toimeentulo on turvattu kaikille tälläkin hetkellä, mutta suurimpana ongelmana on sen riittämättömyys ihmisten arjessa.

Tutkimustuloksemme paljastavat palvelujärjestelmän ongelmia ja haasteita, erityisesti etuuksien hakemisen byrokratiassa ja hitaudessa. Myöskään sosiaalityöntekijän henkilökohtaisen tuen saaminen ei ole tällä hetkellä itsestäänselvyys. Näihin luvataan tehdä parannuksia seuraavalla hallituskaudella, sillä hallitusohjelmassa luvataan vähentää toimeentuloturvaetuuksien hakemiseen ja maksatukseen liittyvää byrokratiaa sekä varmistaa työttömyysturvan ja toimeentulotuen käsittelytakuun toimivuutta. Hallitusohjelman mukaan toimeentulotuesta tulee huomioida erityisesti ylisukupolvisen köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisy ja toimeentulotuen hakijan tulee saada sosiaalityön ammattihenkilön apua asianmukaisen tuen ja avun saamisen varmistamiseksi. (Hallitusohjelma 2011, 56.) Vaikka toimeentulotuen vuosittaiset kustannukset ovat kuntien budjeteissa suuret, pohdimme kuinka paljon toimeentulotukea jätetään silti hakematta, vaikka perusteet sen myöntämiselle täyttyisivätkin. Opinnäytetyömme vahvistaa käsitystämme, että osalle ihmisistä kynnyks hakea toimeentulotukea on korkea. Sitä jätetään hakematta periaatteellisista syistä, mutta myös siksi, että hakeminen koetaan liian vaikeaksi. Tämä herättää kysymyksen, kuinka korkeita toimeentulotuen menot todellisuudessa olisivat, jos kaikki siihen oikeutetut sitä hakisivat.

Toimeentuloturvaetuuksien toimivuuteen on otettu kantaa myös Helsingin kaupungin sosiaaliviraston eettisessä toimikunnassa vuonna 2008. Eettinen toimikunta käsitteli tuolloin ilmaisen ruoan jakelutoimintaa ja totesi lausunnossaan, että kunnan tulee toteuttaa tehtävänsä viimesijaisen toimeentulon turvaamisessa lakisääteistä toimeentulotukea myöntämällä. Eettisen toimikunnan mukaan ilmainen ruoanjakelu helpottaa monien pienituloisten selviytymistä ja tekee toiminnasta arvokasta, mutta kunnan järjestämänä ruoanjakelu voisi olla ristiriidassa viimesijaisen toimeentulotukitehtävän kanssa. Lausunnossa korostetaan, että ruoanjakelua ei saa käyttää missään tilanteissa korvaamaan toimeentulotuen myöntämistä ja tärkein keino vähentää tarvetta ilmaiselle ruoanjakelulle on toimeentulotuen ja muun perusturvan tason nostaminen. Eettinen toimikunta

totesi, että kaupunki voi tukea järjestöjen ruoanjakelutoimintaa lähinnä vain järjestöavustustensa kautta. (Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto 2008, 3–4.) Vaikka eettinen toimikunta korostaa, että elintarvikeapua ei saa käyttää toimeentulotukea korvaavana keinona, joutuvat ihmiset silti usein hakemaan sekä toimeentulotukea että elintarvikeapua selviytyäkseen arjestaan. Perusturvan korottaminen on ollut sosiaalipoliittisena tavoitteena vuosia, mutta riittävää korotusta siihen ei ole tapahtunut.

Helsingin sosiaaliviraston Ruoka-aputyöryhmä toteaa selvityksessään hyvin selkeästi, että elintarvikejakelun järjestäminen ei ole julkishallinnon tehtävä ja sopiviksi toimijoiksi se määrittelee seurakunnat sekä järjestöt. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 18.) Selvityksessä suositellaan elintarvikeavun jatkamista ja sen hyödyt tunnustetaan, mutta vastuu koko toiminnasta siirretään kuitenkin pois kunnalta. Mielestämme tämä on suuri haaste erityisesti pienille järjestöille, joiden toiminta on avustusten ja lahjoitusten varassa. Lisäksi kaupungin kannanotto on kohtuuton suhteessa kaupungin myöntämien järjestöavustusten melko tiukkoihin kriteereihin ja pieniin määriin nähden.

Myllypuron elintarvikejakelun tilat ovat hyvin alkeelliset ja avun hakijat joutuvat jonottamaan ulkona ympäri vuoden. Tämä on ristiriidassa kaupungin suositusten ja linjauksen kanssa. Helsingin kaupungin Ruoka-aputyöryhmän selvityksessä on lukuisia suosituksia ilmaisen ruoanjakelun periaatteista ja toteutustavoista. Suositusten mukaan ruoanjakelu tulisi toteuttaa niin, että ruokaa hakevat henkilöt eivät leimautuisi, tilojen tulisi olla asianmukaiset ja avun hakijoiden tulisi päästä lämpimiin sisätiloihin jonottamaan. Helsingin kaupungin järjestöavustusten saamisen yhtenä kriteerinä on ihmisten kunnioittava kohtaaminen, tarkoituksenmukaiset tilat ja yhteisöllisyyden tukeminen. (Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008, 19.) Yhtenä vaihtoehtona jonottamisen vähentämiseksi voisi mielestämme olla vuoronumerojärjestelmän käyttäminen. Tällöin ihmisten ei tarvitsisi seistä jonossa odottamassa vaan he voisivat vapaammin liikkua ja keskustella. Mielestämme kaupungin tulisikin ottaa enemmän vastuuta toiminnan ja asianmukaisten tilojen järjestämisessä sen sijaan, että se vain määrittelee kriteerit. Ajankohtaisena esimerkkinä elintarvikeavun tilaongelmasta tälläkin het-

kellä voi mainita häätöuhan alla olevan Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:n elintarvikejakelun.

10.6 Kirkon diakoniatyön haasteet

Olemme opinnäytetyömme alussa jo todenneet, että kirkon diakoniatyön rooli on vahvistunut aina yhteiskunnan taloudellisen tilanteen muuttuessa. Seurakunnat paikkaavat julkisen palvelujärjestelmän aukkoja ja tekevät myös sellaista työtä, joka perustuslain mukaan olisi julkishallinnon tehtävä. Yksi diakoniatyön tärkeä avustusmuoto on elintarvikeavun toteuttaminen. Elintarvikeapua tarjotaan monessa seurakunnassa ja se on iso osa nykypäivän diakoniatyötä. Vaikka elintarvikeapua toteutetaan pitkälti vapaaehtoistyöntekijöiden voimin, edellyttää se seurakunnilta silti resursseja ja toiminnan koordinoitua. Diakoniatyön rajalliset resurssit huomioiden, toiminnan ylläpito ei ole seurakunnille aina helppoa. Diakoniatyön kasvava tarve kaikilla sen työaloilla, suhteessa pieniin resursseihin, on haaste koko kirkolle. Pidämme diakoniatyön toteuttamaa elintarvikeapua todella tärkeänä ja arvokkaana työnä ja tutkimuksemme tulokset osoittavat kiistattomasti sen tarpeellisuuden. Opinnäytetyötä laatiessamme havaitsimme käytännön näkökulmasta elintarvikejakeluun kohdistuvia haasteita, joita diakoniatyö joutuu mahdollisesti tulevaisuudessa kohtaamaan.

Yksi haaste diakoniatyölle on se, että suurimmalla osalla pienituloisista työssäkäyvistä ihmisistä ei ole mahdollisuutta hakea elintarvikeapua, koska jako tapahtuu aamupäivisin. Työssäkäyvien tarvetta elintarvikeavulle ei ole aiemmin juurikaan nostettu esille. Viime aikoina yhteiskunnassamme on kuitenkin havahduttu myös työssäkäyvien ihmisten lisääntyneeseen köyhyyteen. Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen tutkijan Jouko Karjalaisen mukaan pätkä- ja osaaikatöiden lisääntyminen, työehtojen noudattamattomuus sekä palkattomien työharjoittelijoiden hyödyntäminen ovat yksi osa ongelmaa. Pääkaupunkiseudulla matalapalkka-aloilla työskentelevien ihmisten taloudellista ahdinkoa lisäävät myös korkeat asumiskustannukset. Toisaalta myös akateemisesti koulutettujen sekä yrittäjien köyhyys on lisääntynyt. Karjalainen näkee suurimman köyhyysriskin olevan työssäkäyvillä yksinhuoltajilla ja yksineläjillä. (Hentunen 2011)

Pohdimme myös heitä, kenellä ei itse ole mahdollisuutta hakea elintarvikeapua. Esimerkiksi lapsiperheille tai liikuntarajoitteisille nykyinen jonotuskäytäntö on haastava. Uskomme, että esimerkiksi pienten lasten kanssa tunteja kestävä jonottaminen talvipakkasella on monelle suorastaan mahdottomuus, vaikka tarvetta avulle varmasti olisi. Edellä mainittuihin ongelmiin yhtenä ratkaisuna voisi olla elintarvikkeiden jakelun toteuttaminen ajoittain myös iltaisin sekä viikonloppuisin.

Tutkimuksemme kautta havaitsimme, että kaikilla elintarvikeavunhakijoilla ei ole mahdollisuutta hyödyntää kaikkia saamiaan elintarvikkeita. Esimerkiksi asunnottomilla tai erilaisissa tilapäisissä asumisyksiköissä asuvilla ihmisillä ei ole välttämättä mahdollisuutta valmistaa ruokaa, joten he voivat hyödyntää elintarvikejakelusta saamistaan tuotteista lähinnä vain einokset ja leipätuotteet. Kaikilla ei myöskään ole riittävää toimintakykyä tai osaamista ruoanvalmistukseen. Tällaiset esimerkit osoittavat, että myös muilla ruoka-avun muodoilla on tärkeä roolinsa. Useat seurakunnat ja vapaaehtoisjärjestöt järjestävät niin kutsuttuja vähävaraisten ruokailuja, joissa lämpimän aterian saa hyvin edullisesti. Tämä toiminta tarjoaa siten useammille, esimerkiksi eläkeläisille, asunnottomille tai mielen-terveyskuntoutujille mahdollisuuden kunnollisiin aterioihin. Pohdimme, olisiko tällaisen toiminnan laajentaminen tulevaisuudessa mahdollista esimerkiksi niin, että ruokailuja olisi joidenkin seurakuntien alueilla myös iltaisin ja viikonloppuisin. Yhteiset ruokailut lisääisivät myös ihmisten mahdollisuutta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja kontakteihin.

Tutkimustuloksistamme ilmeni, että seurakunnan rooli ei konkreettisesti juurikaan näy elintarvikejakelussa. Kuten kenttäpäiväkirjassa olemme maininneet, hartaushetket olivat hyvin huomaamattomia ja vaikutti siltä, että suurin osa ei kiinnittänyt niihin mitään huomiota. Pohdimme, mikä on hartaushetkien tavoite ja onko tarkoituksena, että niillä tavoitettaisiin kaikki avun hakijat. Pohdimme myös, miksi hartaushetkiä ei voisi pitää ennen jakelun alkamista tai sen jälkeen, jolloin ihmisillä olisi mahdollisuus halutessaan keskittyä niihin. Jos hartaushetket olisivat elintarvikejakelun jälkeen, niiden kuuntelu olisi hakijoiden oma valinta ja seurakunnan työntekijöillä saattaisi olla enemmän aikaa keskusteluihin. Toinen asia, johon kiinnitimme huomiota, oli kirkon työntekijöiden vähäinen näkyvyys

elintarvikejakelussa. Pohdimme heidän rooliaan elintarvikejakelun yhteydessä. Tulisiko heidän olla enemmän esillä ja tavoitettavissa? Toisaalta tuloksistamme ilmeni ihmisten suuri tarve puhua ja keskustella asioistaan, joten uskomme, että halukkuutta kirkon työntekijän tapaamiseen kuitenkin olisi. Elintarvikejakelun yhteydessä monella ihmisellä voisi olla matalampi kynnyks ottaa kirkon työntekijään kontaktia kuin mennä varsinaiselle diakoniatyöntekijän vastaanotolle.

Diakoniatyön tarjoaman elintarvikeavun piti alun perin olla vain väliaikainen kriisiapu laman myötä syntyneeseen köyhyyteen. Myllypurossa toiminta on kuitenkin jatkunut jo lähes kaksikymmentä vuotta, ja tarve avulle on vain kasvanut. Voiko jo sanoa, että toiminta on tullut jäädäkseen? Tämänhetkinen yhteiskunnallinen taloustaantuma tuskin vähentää avun tarvetta. Suurin haaste koko yhteiskunnalle on luonnollisesti se, että kenenkään ei tarvitsisi turvautua elintarvikeapuun ja että perusturva olisi riittävä kattamaan jokapäiväisen elämän kulut. Emme näe tämän toteutumista realistisena ainakaan lähivuosina, joten pohdimme, pitäisikö toiminnan pysyvyys kuitenkin jo myöntää ja hyväksyä. Jos toiminta virallisesti vakiinnutettaisiin, se mahdollistaisi toiminnan kehittämisen ja siihen panostamisen. Samalla toiminnasta voisi tulla inhimillisempää ja yleisesti hyväksytympää. Tarkoitamme inhimillisyydellä esimerkiksi asianmukaisia tiloja ja toiminnan organisoimista siten, että ihmisten ei tarvitsisi jonottaa ulkona. Vastuuta toiminnan toteuttamisesta ei myöskään voi sysätä pelkästään seurakunnille tai järjestöille, vaan kuntien tulisi kantaa oma osuutensa elintarvikejakelun toteutuksesta.

10.7 Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyömme myötä meille heräsi kiinnostus tarkastella elintarvikeapua myös vapaaehtoistyöntekijöiden näkökulmasta. Miten vapaaehtoiset kokevat auttamistyön ja onko heidän roolinsa ja työnsä muuttunut viime vuosikymmenten aikana, kun tarve elintarvikeavulle on kasvanut. Mikä saa vapaaehtoiset sitoutumaan arvokkaaseen työhön ja mitä he siitä itse saavat?

Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää, miten kaavailtu perusturvan korotus vaikuttaa elintarvikeavun hakijoiden tilanteeseen ja määrään. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia elintarvikeavun taloudellista merkitystä sosiaalityön kannalta. Mikä on elintarvikeavun rahallinen arvo sen hakijalle, ja kuinka paljon yhteiskunta säästää seurakunnan tarjoaman avun myötä? Neljäntenä jatkotutkimusaiheena näemme elintarvikkeita lahjoittavien kauppojen motiivien selvittämisen. Mitkä ovat kauppojen hyödyt ja intressit lahjoittaa ruokaa? Onko kyse aidosta hyväntekeväisyydestä vai onko motiivina enemmänkin kaupan säästöt jätekuksannuksissa?

11 LOPUKSI

Opinnäytetyöprosessimme on ollut pitkäkestoinen ja siihen on mahtunut monia eri vaiheita. Jo aiheen valinnan yhteydessä pohdimme omia ammatillisia kehittämistavoitteitamme ja -haasteitamme sekä mahdollista työuraamme tulevaisuudessa. Opinnäytetyön aiheen tarkentuminen ja selkeytyminen vaati taustatyötä ja aihealueen kypsyttämistä, sillä halusimme tehdä opinnäytetyömme sellaisesta aiheesta, jolla on oikeasti merkitystä. Koska tiesimme, että opinnäytetyön prosessi on pitkä, halusimme aiheemme myös siksi olevan sellainen, joka meitä aidosti kiinnostaa.

Opinnäytetyömme aihe on laaja, ja sen tutkiminen on auttanut meitä ymmärtämään syvemmin köyhyyden monimuotoisuutta ja sen suhdetta suomalaiseen hyvinvointipolitiikkaan. Olemme saaneet paljon uusia näkökulmia sosiaalipolitiikan taustoihin sekä luonnollisesti myös oppineet paljon hyvinvointivaltion rakenteista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Kaikki se, mitä olemme opinnäytetyön laatimisen myötä oppineet, tulee olemaan meille eduksi ja hyvänä tietoperustana, niin kirkon kuin julkisenkin sektorin työtehtävissä.

Opinnäytetyöprosessin myötä olemme oppineet paljon uutta tutkimuksen tekemisestä, eri menetelmistä ja metodeista. Tutkimusaineiston analysoinnista meillä ei ollut aiempaa kokemusta, ja siihen perehtyminen sekä analysoinnin tekeminen oli melko haasteellista. Koemme onnistuneemme siinä kuitenkin hyvin ja oppimastamme on etua mahdollisissa jatko-opinnoissamme. Lisäksi olemme oppineet laajemmin tiedonhakua ja lähteiden sekä tiedon kriittistä arviointia. Olemme myös oppineet lisää tutkimuksellisen tiedon soveltamisesta.

Opinnäytetyön tekeminen parityönä oli antoisa kokemus ja se mahdollisti tärkeän yhteisen reflektoinnin ja pohdinnan. Asioiden miettiminen ja käsittely yhdessä, vuoropuhelu ja erilaisten näkökulmien sanoittaminen toi opinnäytetyöhön monipuolisuutta ja laajempaa katsontakantaa. Hyvin tärkeä etu yhdessä tekemisessä oli myös keskinäinen vertaistukemme ja luottamuksellisuus toisiamme kohtaan. Olemme aikaisempien opintojen kohdalla laatineet yhdessä pienempiä

pari- ja ryhmätöitä, joten toistemme työtavat olivat meille tuttuja ja tästä syystä uskalsimme lähteä opinnäytetyöprosessiin yhdessä. Työskentelymme oli kautta linjan tasapuolista ja yhteistyömme sujui hyvin. Suurena haasteena prosessissa oli yhteisen ajan löytäminen, sillä olemme molemmat olleet kokopäivätyössä koko opintojen ajan.

Vaikka olemme oppineet opinnäytetyöprosessin aikana paljon tutkimuksen laa-
timiseen liittyviä asioita, koemme kuitenkin, että koko prosessin tärkein anti it-
sellemme on se ymmärrys ja kokemus, jonka saimme jalkautumalla tutkimus-
ympäristöön. On täysin eri asia olla työntekijän tai opiskelijan roolissa elintarvi-
kejakelun laidalla, kuin seistä avun hakijoiden rinnalla jonossa. Keskustelut ja
kohtaamiset avun hakijoiden kanssa olivat koskettavia ja mieleenpainuvia, ja
olemme kiitollisia haastateltaville, heidän rehellisyydestään ja avoimuudestaan.
Keskustelut ja elintarvikejakeluun osallistuminen syvensivät ymmärrystämme
pienituloisten arjesta ja todellisuudesta ja saivat meidät näkemään palvelujär-
jestelmän heidän näkökulmastaan. Nämä kokemukset tulevat pysymään mielis-
sämme ja olemaan vahvuutenamme tästä eteenpäin.

Haluamme esittää kiitoksemme Herttoniemen seurakunnan diakoniatyölle ja
Myllypuron elintarvikejakelun vapaaehtoistyöntekijöille siitä, että mahdollistitte
opinnäytetyömme tekemisen. Kiitämme Kerttu ja Oiva Turusen diakoniarahas-
toa sen myöntämästä apurahasta. Lisäksi haluamme kiittää Helsingin Diakonia-
ammattikorkeakoulun kirjaston henkilökuntaa hyvästä palvelusta ja henkilökoh-
taisesta avusta. Kiitämme myös opinnäytetyömme ohjaajaa Pirjo Näkkiä asian-
tuntevasta ohjauksesta, luottamuksesta sekä kannustuksesta.

*Näitkö vanhan miehen,
joka kärryjänsä työntää -
niihin kamaa haalii,
mikä muilta yli jää.
Silmissään vain menneisyyttä,
sodat joihin joutui syyttä.
Eilisiin lehtiin valheet eiliset jää...*

*Niin kuinka siis voit edes väittää,
sä että yksinäinen oot?
Jos halki kaupunkimme kuljet
ilman että silmäs suljet -
huomaat että sentään lähes onnellinen oot.*

*Ootko nähnyt miehen,
joka toista miestä etsii -
seuraasi hän tahtoo,
häntä katsot inhoten.
On silmissään vain pelokkuutta,
arkaa rakkaudettomuutta,
ymmärrystä hieman hän pyytää vaieten...*

*Ootko nähnyt naisen,
joka ruumiinsa on myynyt.
Hän asemalla seisoo
tyhjä sydän kädessään.
Autiot on silmät nämä,
hymy tuskan jähmettämä,
hän ei edes muistaa voi kuinka itketään...*

*Ootko nähnyt pojan
alta kahdentoista vuoden
jossain hourailevan
joku pullo kädessään.
Tinneri tai alkoholi,
missä isä äiti oli
kun lapsi öisin heräs märkään pimeään?*

*Niin kuinka siis voit edes väittää,
sä että yksinäinen oot?
Jos kuljet kanssain halki slummin
puhut ehkä harkitummin:
huomaat että sentään lähes onnellinen oot...*

(Hector -1975)

LÄHTEET

- Backman, Sinikka 2010. Vapaaehtoistyön vastaava, Herttoniemen seurakunta. Helsinki. Haastattelu 14.5.2010 Myllypuron kirkolla.
- Diakoniatyön toimintakertomus 2009. Herttoniemen seurakunta.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Granfelt, Riitta 1993. Vallan puute. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnove Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 209–210.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki 2006a. Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? Teoksessa Elina Juntunen, Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo (toim.) Viimeisellä luukulla. Helsinki: Kirkkohallitus, 9–28.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki 2006b. Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina. Teoksessa Elina Juntunen, Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo (toim.) Viimeisellä luukulla. Helsinki: Kirkkohallitus, 29–50.
- Hakala, Juha T 2001. Menetelmällisiä koetuksia. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-Kustannus, 10–23.
- Hallitusohjelma 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Helsinki: Valtioneuvoston kansia.
- Heikkilä, Matti; Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko 1994. Kokemuksia nälästä. Teoksessa Matti Heikkilä, Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Osmo Kontula & Kaj Koskela (toim.) Nälkä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja 153. Helsinki: Stakes, 59–120.
- Helin, Matti; Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla 2010. Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008. Leipäjonossa. Ruoka-aputyöryhmän selvitys 31.12.2008. Helsinki: Sosiaalivirasto. Tuloste tekijöiden hallussa.

- Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2011. Toimeentulotuen myöntämisen perusteet 2011. Helsinki: Sosiaalivirasto. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto i.a. Viitattu 30.9.2011.
http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/P__t_ksenteko+ja+hallinto/Sosiaalilautakunta/P_yt_kirjat
- Helsingin kaupunki, tietokeskus 2010. Helsingin tilastollinen vuosikirja 2010. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Helsingin seurakuntayhtymä 2011. Viitattu 29.9.2011.
<http://herttoniemi.helsinginseurakunnat.fi/?deptid=1307>
- Hentunen, Marjo 2011. Työssäkäyvä köyhä sinnittelee. Kirkko & kaupunki 38, 12.10.2011, 8–9.
- Hiilamo, Heikki; Pesola, Ulla & Tirri, Sirpa 2008. Kirkon ruoka-apu. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 115–124.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka 2007. Tutkimustyytit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (toim.) Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Tammi, 186–215.
- Hämäläinen, Kaiju 2006. Ettei totuus unohtuisi – ruoka-avun tarve Porissa. Tampereen yliopisto, Porin yksikkö. Sosiaalipolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina 2008. Johdanto: Leipäjonoista ruokapankkeihin. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 5–20.
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, United Nations Human Rights 2011. Viitattu 13.11.2011.
2011 <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>
- Juntunen, Elina 2006a. Diakoniatyöntekijät perusoikeuksien puolustajina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. Teoksessa Elina Juntunen, Henrietta

- Grönlund & Heikki Hiilamo. Viimeisellä luukulla. Helsinki: Kirkkohallitus, 154–170.
- Juntunen, Elina 2006b. Seurakuntadiakonian taloudellinen apu ja viimesijainen sosiaaliturva. Teoksessa Elina Juntunen, Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo. Viimeisellä luukulla. Helsinki: Kirkkohallitus, 53–77.
- Juntunen, Elina; Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki 2006. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Jääskeläinen, Pietari 2000. Yhteisvastuukeräyksen ruokapankkiprojekti. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja n:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut, 203–211.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti 2008. Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveys- turvan selosteita 61. Helsinki: Kela. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Karjalainen, Jouko & Järvinen, Saija 2000. Yllätysten tori sosiaalisena innovaationa – viisi katsetta vaihtoehtoiseen apuun. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Kirkkojärjestys 1991/1055 v. 1993, 8.11.1991. Viitattu 17.9.2011.
<http://www.finlex.fi/>
- Kirkkolaki 1993/1054, 26.11.1993. Viitattu 17.9.2011. <http://www.finlex.fi/>
- Laki toimeentulotuesta 1997/1412, 30.12.1997. Viitattu 14.10.2011.
<http://www.finlex.fi/>
- Lappalainen, Kaarina 1997. Syrjäytyminen ja työttömyys. Teoksessa Kirsti Aalto, Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi (toim.) Sielunhoidon käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 190–203.
- Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2001. Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY, 21–43.
- Lehtinen, Anna-Riitta; Varjonen, Johanna; Raijas, Anu; Aalto, Kristiina & Pakoma, Riepu 2010. Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin vii-

- tebudjetit. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4, 2010. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Lemmetyinen, Antti 2000. Ruokapankit kirkon diakonian työmuotona. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 195–202.
- Maaseutuvirasto 2011. Interventio- ja tuontiyksikkö. Elintarvikeasian ajankohtaiset asiat, kirje nro 2. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Malkavaara, Mikko 2000. Köyhyys, kirkko ja ruokapankit. Teoksessa Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 11–16.
- Metsähuone, Pia 2001. Köyhyyden häpeä: Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijoiden kokemuksia köyhyydestä 90-luvun Suomessa. Helsingin yliopisto. Sosiaalityön laitos. Pro gradu -tutkielma. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Mäki, Sari 2005. Leipäjonon arki. Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Mäkinen, Virpi 2002. Lasaruksesta leipäjonoihin. Teoksesta Virpi Mäkinen (toim.) *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Jyväskylä: Atena, 7–20.
- Niemi, Riikka 2006. Pitääkö hyvinvointivaltio lupauksensa. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimustoimisto, 61–75.
- Noordegraaf, Herman & Volz, Rainer 2004. Concluding remarks. Teoksessa Herman Noordegraaf & Rainer Votz (toim.) *European Churches Confronting Poverty*. Bochum: SWI Verlag, 281–294.
- Perustuslaki 1999/731, 11.6.1999. Viitattu 18.9.2011. <http://www.finlex.fi/>
- Pesola, Ulla i.a. EU-elintarviketuki - ruokaa tarvitseville. Kirkkopalvelut. Viitattu 11.9.2011. <http://www.kirkkopalvelut.fi/eu-elintarviketuki>
- Ruohonen, Marita 2003. Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat: sosiaali- ja terveystajärjestöt uudella vuosituhanella*. Jyväskylä: PS-kustannus, 40–55.
- Sainio, Eila 2010. Diakoniatyön arki. Opiskelumoniste. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

- Salonen, Anna Sofia 2009. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ruoka-avun asiakkaan näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta, käytännöllisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Scheer, Doris 2004. Poverty questions in Europe – what are the churches and diaconia doing? Teoksessa Herman Noordegraaf & Rainer Votz (toim.) European Churches Confronting Poverty. Bochum: SWI Verlag, 56–72.
- Siiki, Anna-Mari 2008. Myllypuron ruokajono – esimerkki hyvinvointiköyhyydestä. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen, Kirsi-Marja Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes, 127–161.
- Siiki, Anna-Mari 2009. Leipäjono auttaa köyhyydessä. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Martti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 109–117.
- Simpura, Jussi & Kauppinen, Timo M. 2009. Tutkittu ja tuntematon kaupunkiköyhyys. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Martti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 13–24.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2010. Kuntainfo 5/2010. Viitattu 29.9.2011.
<http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/view/1544046>
- Suomen virallinen tilasto 2011. Tulonjakotilasto. Pienituloisuus 2009. Viitattu: 6.11.2011. http://www.stat.fi/til/tjt/2009/02/tjt_2009_02_2011-01-26_tie_001_fi.html
- THL 2009. Toimeentulotuen vuositalasto. Viitattu 29.9.2011.
<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Sosiaalipalvelut/Toimeentulotuki/vuositalasto.htm>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni 2007. Tutki ja lue: johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Valli, Raine 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-Kustannus, 100–112.

LIITE 1

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Taustatiedot:

1. Asuinpaikan postinumero:
2. Ikä:
3. Sukupuoli:
 1. nainen
 2. mies
4. Siviilisäätysi:
 1. naimaton
 2. avo/avioliitossa
 3. asumusero/eronnut
 4. leski
5. Kuinka monta alaikäistä lasta kuuluu talouteesi?
6. Kansalaisuutesi:
7. Asumismuotosi:
 1. vuokra
 2. omistusasunto
 3. asuntola
 4. kavereiden / sukulaisten yms. luona
 5. asunnoton
8. Mistä saat toimeentulosi:
 1. palkkatulot
 2. yrittäjätulot
 3. eläketulot
 4. sairauspäiväraha
 5. äitiyspäiväraha
 6. työttömyyskorvaus tai -avustus
 7. toimeentulotuki
 8. lapsilisä
 9. opintotuki ja -laina
 10. lasten kotihoidon tuki
 11. omaisilta saatu tuki
 12. säästöt
 13. lainat ja vipit
 14. muusta, mistä?

9. Minkälainen on toimeentulosi taso?

1. erittäin huono
2. huono
3. ei huono eikä hyvä
4. hyvä
5. erittäin hyvä

Elintarvikeavun hakeminen:

10. Kuinka usein käyt hakemassa elintarvikeapua?

11. Montako kuukautta / vuotta olet hakenut elintarvikeapua?

12. Miksi haet elintarvikeapua?

13. Kuinka tärkeää elintarvikeavun saaminen sinulle on?

1. erittäin tärkeää
2. tärkeää
3. ei välttämätöntä
4. ei ollenkaan merkitystä

14. Mistä olet saanut tiedon elintarvikeavusta?

15. Miksi haet elintarvikeapua juuri Myllypurosta?

16. Kokemuksiasi jonottamisesta

17. Mitä muuta tukea, kuin elintarvikeapua toivoisit nykyisessä elämäntilanteessasi?

18. Mitä muuta haluaisit sanoa?

LIITE 2 Aineiston kategorisointi ja luokittelu

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> - aika menee nopeasti ystävien kanssa - tulee nähtyä kavereita - jonossa saa juttuseuraa - saa sosiaalisia kontakteja 	ihmisten tapaaminen	Vuorovaikutus	SOSIAALISUUS
<ul style="list-style-type: none"> - vapaaehtoiset ja henkilökunta ovat kohteliaita, kohtelevat hyvin ja arvostavasti - ihmisten ystävällisyys on hämmästyttänyt 	myönteinen vuorovaikutus ja kohtaaminen		
<ul style="list-style-type: none"> - tulee lähdettyä ulos kotoa 	motivoi omaan aktiivisuuteen, osallistavuus	Vertaistuki	
<ul style="list-style-type: none"> - kaikki samassa veneessä 	vertaistuki ja yhteenkuuluvuus		

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> - hyvä, että on, muuten olisi erittäin tiukkaa - on hyvä, että on, koska paljon kuluja ja menoja - on tarpeellista - hyvä, että on olemassa, kun on tiukka rahatilanne, muuten olisi nälkä 	elintarvikkeiden tarve	Välttämätöntä arjessa selviytymisessä	TARPEELLISUUS
<ul style="list-style-type: none"> - kukaan ei turhaan jonota - tällaista pitäisi olla enemmän, kun on paljon tarvetta 	aito tarve		
<ul style="list-style-type: none"> - toivottavasti ei lopeteta - toivottavasti jatkuu entisellään 	pelko toiminnan loppumisesta	Toive jatkumisesta	

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> - kiitos - kiitos tästä tuesta - kiitos Herttonie- men seurakunnal- le - kiitos vapaaehtoi- sille - ihanaa, että ihmi- set jaksaa tehdä 	avun arvostami- nen	Kiitollisuus järjes- täjätahoa ja toimi- joita kohtaan	KIITOLLISUUS

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<ul style="list-style-type: none"> - virret ja har- taudet olleet antoisia - pappikin on jakanut ruokaa 	positiiviset kokemukset	Seurakunnan läsnäolo	HENGELLISYYDEN NÄKYMÄTTÖMYYS
<ul style="list-style-type: none"> - ei ole merki- tystä onko elintarvikkeet seurakunnan jakamia 	neutraali asenne seu- rakuntaa kohtaan		
<ul style="list-style-type: none"> - toivoo rukoilua ja keskustelu- apua omasta seurakunnasta 	toive avusta ja tuesta	Hengellisyiden tarve	
<ul style="list-style-type: none"> - toisten jonotta- jien rasismi hämmästyttää, jakelu on kui- tenkin seura- kunnan järjes- tämää. Missä on jonottajien kristillisuus? 	tunne toisten välinpi- tämättömyydestä	Lähimmäisen rakkauden kai- puu	